

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет геоінформаційних систем і управління територіями
(факультет)

Кафедра геоінформатики і фотограмметрії
(назва кафедри)

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО АТЕСТАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

на тему:

Рафтинг як один із видів екстремального туризму

Строкань Вікторія Ігорівна
(прізвище, ім'я та по батькові студента повністю)

Київ – 2022 р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет геоінформаційних систем і управління територіями
(факультет)

Кафедра геоінформатики і фотограмметрії
(назва кафедри)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ проф., д.т.н. Карпінський

Ю.О.

“09” жовтня 2022 року

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО АТЕСТАЦІЙНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

Рафтинг як один із видів екстремального туризму
(назва)

Виконала студентка групи ТУР-61

242 «Туризм»

(спеціальність)

Сфера обслуговування

(спеціалізація)

Строкань В.І.

(прізвище, ім'я та по батькові повністю)

Керівник: Лепетюк В.Б.,

(прізвище та ініціали)

кандидат географічних наук

(вчене звання, науковий ступінь)

Ідентичність підтверджую

Київ 2022 р.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Факультет: Геоінформаційних систем та управління територіями
Кафедра: Геоінформатики і фотограмметрії
Освітній рівень: «магістр за ОПП»
Спеціальність: 242 «Туризм»
Спеціалізація: Туризм

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету

_____ доцент., к.т.н. Нестеренко О. В.

“09” жовтня 2022 року

З А В Д А Н Н Я ДО ВИКОНАННЯ АТЕСТАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА

Строкань Вікторія Ігорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

- 1. Тема роботи:** Рафтинг як один із видів екстремального туризму
затверджена наказом ректора КНУБА № 1792/2 від «16» листопада
2022 року
- 2. Керівник роботи** доц., к.т.н. Лепетюк Вікторія Борисівна
(прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
- 3. Строк подання студентом роботи до захисту:** **22 грудня 2022 р.**
- 4. Зміст пояснювальної записки за розділами:**
 - Вступ
 - Р. 1. Екстремальний туризм як об'єкт дослідження
 - 1.1 Сутність та основні поняття екстремального туризму
 - 1.2 Види екстремального туризму
 - 1.3 Особливості формування екстремального туризму
 - Висновки до 1 розділу
 - Р. 2. Оцінка стану екстремального туризму в Україні
 - 2.1 Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні
 - 2.2 Дослідження безпечності та чинників зменшення ризику в екстремальному туризмі
 - 2.3 Аналіз дестинацій екстремального туризму в Україні
 - Висновки до 2 розділу
 - Р. 3. Перспективи розвитку екстремального туризму, зокрема рафтингу, в Україні
 - 3.1 Рафтинг як один з видів екстремального туризму
 - 3.2 Розробка авторського рафтинг туру, як приклад турпродукту екстремального туризму
 - 3.3 Чинники подальшого розвитку екстремального туризму в Україні
 - Висновки до 3 розділу
 - Висновки

Додатки

5. Графічний матеріал за розділами

- Р. 1. Графічні матеріали
- Р. 2. Графічні матеріали
- Р. 3. Графічні матеріали

6. Календарний план виконання роботи:

Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)
Р. 1. Екстремальний туризм як об'єкт дослідження 1.1 Сутність та основні поняття екстремального туризму 1.2 Види екстремального туризму 1.3 Особливості формування екстремального туризму	24.10.22
Р. 2. Оцінка стану екстремального туризму в Україні 2.1 Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні 2.2 Дослідження безпечності та чинників зменшення ризику в екстремальному туризмі 2.3 Аналіз дестинацій екстремального туризму в Україні	14.11.22
Р. 3. Перспективи розвитку екстремального туризму, зокрема рафтингу, в Україні 3.1 Рафтинг як один з видів екстремального туризму 3.2 Розробка авторського рафтинг туру, як приклад турпродукту екстремального туризму 3.3 Чинники подальшого розвитку екстремального туризму в Україні	01.12.22
Остаточне оформлення роботи	03.12.2022
Направлення роботи на рецензування, перевірку на плагіат	12.12.2022
Попередній захист роботи на кафедрі	14.12.2022

7. Консультанти розділів атестаційної випускної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Перевірив	
		дата	підпис
Розділ 1.			
Розділ 2.			
Розділ 3.			
Розділ 4.			

8. Дата видачі завдання 9 жовтня 2022 р. _____

Зав. кафедри _____
(підпис)

Карпінський Ю.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(підпис)

Лепетюк В. Б.
(прізвище та ініціали)

Студент _____
(підпис)

Строкань В.І.
(прізвище та ініціали)

Резюме до атестаційної роботи студента

РЕЗЮМЕ (summary) <i>до атестаційної випускної роботи студента:</i>		Строкань Вікторія Ігорівна	
<i>ЗВО</i>	Київський національний університет будівництва і архітектури		
<i>Тема</i>	Рафтинг як один із видів екстремального туризму		
<i>Освітній ступінь</i>	Магістр за освітньо-науковою програмою навчання		
<i>Факультет</i>	Геоінформаційних систем та управління територіями		
<i>Кафедра</i>	Геоінформатики і фотограмметрії		
<i>Спеціальність</i>	242 Туризм		
<i>Спеціалізація</i>	Сфера послуг		
<i>Керівник</i>	Лепетюк Вікторія Борисівна доцент., к.г.н.		
<i>Обсяг роботи</i>	<i>Пояснювальна записка стор.</i>	<i>Розділів</i>	<i>Креслень формату А1</i>
	123	3	0
<i>Розділ 1</i>	Розглянуто основні поняття, види, особливості формування та суть екстремального туризму. Визначено місце екстремального туризму у загальній класифікації видів туризму як такого, що відноситься до цільових ринків і поділяється на повітряний, наземний, водний, гірський та включили в цей перелік підвид екзотичний. Визначено, що основною особливістю формування цього виду туризму є його спортивний характер, який включає в себе елементи ризику для життя, заради отримання емоцій та вражень.		
<i>Розділ 2</i>	Оцінено стан екстремального туризму за допомогою особливостей розвитку інфраструктури та дистанцій екстремального туризму в Україні. За допомогою оцінки особливостей розвитку туристичної інфраструктури узагальнено її складові, проаналізовано статистику показників кількості в'їздів туристів за період 2017-2022рр за даними ДАРТ та ЮНТВТО визначивши наслідки від пандемії та військового вторгнення в Україну. Проаналізовано дестинації екстремального туризму в Україні. Отримано висновок, що в Україні є всі передумови для розвитку ринку туризму даного виду. Досліджено чинники зменшення ризику в екстремальному туризмі за його видами та визначено способи, з допомогою яких екстремальний туризм можна зробити більш безпечним.		
<i>Розділ 3.</i>	Містить інформацію про рафтинг як один з видів екстремального туризму. Розкрита його сутність, особливості та визначені перспективи розвитку в Україні. Розроблено індивідуальний рафтинг-тур «Київська Амазонія» річкою Дніпро. Узагальнено чинники подальшого розвитку екстремального туризму України.		
<i>Висновки по роботі</i>	Одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток як внутрішнього, так і екстремального туризму, є добробут населення. Туристичний ринок дуже відчутний до змін в економіці. При належному підході розвиток екстремального туризму сприятиме збільшенню внутрішнього туризму, а при правильній маркетинговій політиці та організації рекламної діяльності на зовнішньому ринку – й міжнародного туризму. Це сприятиме збільшенню прибутків до бюджету та популяризації країни й регіону на світовому ринку туристичних послуг. Основною передумовою для розвитку даного виду туризму є якість послуг, що надаються, та забезпечення безпеки. На сьогоднішній день туризм в Україні перебуває в замороженому		

	<p>стані. Російське вторгнення зупинило розвиток туризму та інфраструктури не тільки в Україні, а й у Європі. Війна триває, тому проживання в Україні можна вважати екстремальними умовами, враховуючи постійні ракетні обстріли, проблеми з постачанням електроенергії, нестабільний зв'язок і інтернет. Підприємства туристичного спрямування повинні функціонувати і підтримувати економіку країни. Ситуація ускладнена також через те, що ринок туризму в Україні тільки почав поступово відновлюватися після пандемії 2019-2020. Забезпечення безпеки передбачає цілий комплекс заходів у рамках національного законодавства, що гарантують безпеку переміщення туристів по території держави, їхнього перебування, збереження здоров'я, життя і майна. При наданні туристичних послуг повинен бути забезпечений прийнятний рівень ризику для життя і здоров'я туристів, як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях, що виникають в країні перебування</p>
<p>Ключові слова: <i>екстремальний туризм, дестинації, класифікація видів туризму, види екстремального туризму, екзотичний туризм, рафтинг, розвиток екстремального туризму, туристична індустрія, безпечність туризму, ризику екстремального туризму, турист</i></p> <p>Keywords: <i>extreme tourism, destinations, classification of tourism's types, extreme tourism, exotic tourism, rafting, development of extreme tourism, tourism industry, safety of tourism, risks of extreme tourism, tourist</i></p>	

Керівник: _____ /Лепетюк В.Б./

«15» грудня 2022

Зміст

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1 Сутність та основні поняття екстремального туризму	11
1.2 Види екстремального туризму	14
1.3 Особливості формування екстремального туризму	30
Висновки до 1 розділу	34
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ....	37
2.1 Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні	38
2.2 Дослідження безпечності та чинників зменшення ризику в екстремальному туризмі	49
2.3 Аналіз дестинацій екстремального туризму в Україні	64
Висновки до 2 розділу	73
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ, ЗОКРЕМА РАФТИНГУ, В УКРАЇНІ	76
3.1 Рафтинг як один з видів екстремального туризму	77
3.2 Розробка авторського рафтинг туру, як приклад турпродукту екстремального туризму	93
3.3 Чинники подальшого розвитку екстремального туризму в Україні	96
Висновки до 3 розділу	104
ВИСНОВКИ	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	112
ДОДАТКИ	120

ВСТУП

Актуальність теми. На міжнародному ринку туризму цей вид починає розвиватися з кожним роком все швидше. Але про деякі його форми багато хто просто щось чув, а деякі навіть не знають. В Україні в повоєнний час почали з'являтися туристичні організації, які займаються саме екстремальним туризмом, організовуючи тури. Наша країна повною мірою не реалізувала наявний туристичний потенціал, однак фіксувалися стабільні позитивні зрушення в питаннях розвитку туризму та рекреації. Проявлялося бажання наших громадян до активного проведення дозвілля з використанням різноманітних інноваційних форм та засобів. Кожна країна має що представити туристу-екстремалу, це і гори, річки, моря, океани, або ж просто повітряний простір

Різноманіття видів екстремального туризму в наш час просто захоплює. Кожний вигадує щось особливо нове, аби лиш привабити туристів та просто любителів гострого відчуття. Турист вже змагається з природою: переборює гірські річки, гостює в небезпечних печерах, підкорює води океанів та морів, дізнається про небо за допомогою різноманітних пристроїв, і може злітати на декілька днів у космос.

Цей вид туризму відкриває найпрекрасніші куточки світу, пропонує неймовірні можливості, але завжди пов'язаний з безпекою, тому вимагає хорошої фізичної та психологічної підготовки. Одними із найбільш популярних напрямів активного дозвілля є різні форми водного екстремального туризму як найпопулярнішим із них є Рафтинг. Тож цілком вагомим є оцінка сучасного стану розвитку видів екстремального туризму в Україні, задля подальшого окреслення перспектив його розвитку зокрема Рафтингу, в Україні.

Огляд літератури. Питанню розвитку екстремального туризму присвятили свої роботи Абрамов В.В., Оплаканец Е.А., Гусейнов Р.Ю., Глебова А.О., Зозуля А.В., Солодовник М.О., Грицак Ю.П., Ковешніков В.С., Лазаренко О.С., Н.М. Стукальська. В їх роботі проаналізовано розвиток певних видів екстремального туризму в різних країнах, та у всьому світі в цілому. Результати

цих досліджень використано в даній роботі. Чимало спеціальних сайтів, присвячених безпосередньо екстриму. Слід сказати, що на сьогодні дана тема є малодослідженою і потребує подальшого наукового опрацювання.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі вивчення та аналізу визначити перспективи розвитку екстремального туризму, зокрема рафтингу, в Україні

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- розкрити сутність, основні поняття екстремального туризму;
- навести класифікацію видів, та особливості формування екстремального туризму;
- схарактеризувати особливості розвитку туристичної інфраструктури та здійснити аналіз екстремального туризму в Україні ;
- дослідити перспективи розвитку екстремального туризму, зокрема рафтингу, в Україні,

Об'єктом дослідження є екстремальний туризм

Предметом дослідження виступає сучасний стан та перспективи розвитку екстремального туризму на прикладі рафтинг-туру.

Результати даного дослідження дають теоретичне підґрунтя для розвитку екстремального туризму в Україні шляхом підвищення конкурентоспроможності та популяризації екстремального туризму серед різних верств населення України та Європи на прикладі рафтинг-туру.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

					ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ			
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата				
					<i>Рафтинг як один із видів екстремального туризму</i>	Літ.	Арк.	Аркушів
Виконав		Строкань В.І.						25
Консульт.		Лепетюк В.Б.						
Керівник		Лепетюк В.Б.				КНУБА, група ТУР-61		
Зав.каф		Карпінський Ю.О.			242 «Туризм»			

1.1 Сутність та основні поняття екстремального туризму

Активні види відпочинку завойовують все більшу популярність серед простих туристів. На сьогодні туризм пов'язаний з закономірним бажанням людини мандрувати та відвідувати нові місця, країни, ознайомлюватися з унікальними природними та рекреаційними ресурсами, а також культурними та етнографічними особливостями населення.

Останнім часом активно розвивається пригодницький туризм – вид туризму, який об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі, що мають на меті отримання нових відчуттів, вражень, поліпшення туристом фізичної форми й досягнення спортивних результатів. До спеціальних видів належить різновид пригодницького туризму, а саме - екстремальний туризм, що набирає силу у всьому світі.

Екстремальний туризм зародився на основі спортивного туризму – виду туризму, в основі якого лежать змагання на маршрутах, що включають подолання категорійних перешкод в природному середовищі (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер і ін.), і на дистанціях, прокладених в природному середовищі і на штучному рельєфі. Але багатьом була не до вподоби системність та категоричність, залучені зі спорту, тому поступово почався відхід в бік некатегорійного, нерегламентованого та самостійного виду туризму – спочатку спортивно-екстремального, а з часом екстремального [1].

Любителі адреналіну в крові у всьому світі підкорюють воду, землю і повітря. Такі люди називаються екстремали, а активні види відпочинку, подорожі, які пов'язані з ризиком для здоров'я і життя людини, екстремальним туризмом. Отже, екстремальний туризм – різновид туризму, який пов'язаний з певним ступенем ризику або з обмеженими фізичними чи психічними навантаженнями в надважких умовах.[2]

Екстремальний туризм відноситься до найбільш небезпечних видів туризму, його мета і полягає в тому, щоб відчутти небезпеку, яка недоступна в

містах, з сучасним розміреним життям. Його можна пов'язати зі смертельним ризиком і частими травмами. Так само можна сказати, що це межа можливостей людини як фізичних, так і емоційних. Це почуття свободи та адреналін, подолання страху, отримання нових емоцій. Прагнення зіткнутися зі складнощами, труднощами, небезпекою і подолати їх.[3]

Всі види небезпек в екстремальному туризмі можна класифікувати за природою явища і ролі туристів у виникненні небезпечної ситуації. Історія екстремального туризму тісно пов'язана з історією розвитку екстремальних видів спорту, серед яких скайсерфінг, треккінг, хелі-скі, фрірайд, рафтинг і т.д. В даний час екстремальний туризм включає різні спортивні види відпочинку, пов'язані з ризиком і являє собою дуже строкате явище [4, с. 39-41].

Будь-який вид екстремального туризму несе певні ризики. Слід зазначити, що сьогодні немає чіткого тлумачення поняття «екстремальний туризм». Тому було проаналізовано вже наявні визначення цього поняття, які були досліджені науковцями (таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1

Тлумачення значення екстремального туризму

Автор	Визначення поняття «екстремальний туризм»
1	2
Абрамов В.	Екстремальний туризм – це різновид спортивного туризму, здійснення якого потребує спеціальних навичок, знань, техніки й екіпірування, пов'язаний з у край граничними фізично-психічними можливостями людського організму в умовах чітко встановленого ризику, рівень допустимості якого визначається мінімальною ймовірністю заподіяння шкоди життю або здоров'ю туриста, в результаті чого людина отримує позитивний адреналін і незабутні враження[5]

1	2
Бабкин А.В.	Екстремальний туризм – різновид туризму, який пов'язаний з певним ступенем ризику або з обмеженими фізичними чи психічними навантаженнями в надважких умовах [2]
Гусейнов Р.Ю.	Екстремальний туризм» – це вид пригодницького туризму, що характеризується відвідуванням природних або штучно створених людиною об'єктів, пов'язаних із певним ступенем ризику для туриста, під час якого відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів людини, в результаті якого вона отримує позитивний адреналін, емоції і незабутні враження[6]
Казаков В.	Екстремальний туризм – це різновид туризму, який передбачає відвідування різноманітних природних або техногенних об'єктів, що несуть певний ризик для здоров'я людини[1]
Кляп М.	Екстремальний туризм – різновид туризму, який пов'язаний з певним ступенем ризику[7]
Притков В., Жердьов А.	Екстремальний туризм – це вид туризму, який об'єднує подорожі, що пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі та найвищим ризиком для життя[8]
Фокін С.	Екстремальний туризм – види подорожей, що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком, які здійснюється під час спортивних походів або спеціалізованих змагань[9]

Як свідчать дані табл. 1.1, серед проаналізованих визначень поняття «екстремальний туризм» основою є те, що даний вид туризму передбачає туристичну послугу з підвищеним ризиком.

Поняття екстремальний туризм в загальному випадку означає подорожі в природному середовищу в складних умовах. Спосіб проведення вільного часу, різновид хобі, в процесі якого відпочиваючий займається активними видами діяльності, що вимагає значних фізичних зусиль організму, роботи м'язів, всього тіла.

Закон України «Про туризм» визначає туризм як тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою або професійно-діловою метою без зайняття оплачуваною.

Отже, можна зробити висновок, що «екстремальний туризм» – це вид пригодницького туризму, який заснований на основі спортивного туризму характеризується відвідуванням природних і рукотворних об'єктів, що несе певний ступінь ризику для туристів, та потребують певних знань і навичок під час якого відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів людини, в результаті якого вона отримує позитивний адреналін, емоції та незабутні враження. Далі розглянемо види екстремального туризму.

1.2 Види екстремального туризму

Останнім часом екстремальний туризм є одним із найперспективніших видів туризму, який привертає все більше уваги людей. Часто це нестандартна поїздка в екзотичний і екологічно чистий заповідник, пов'язана з незвичайною мандрівкою, нетрадиційним транспортом. У деяких випадках така подорож пов'язана з ризиком і серйозними фізичними навантаженнями, що вимагає сміливості та певних умінь і навичок. Наприклад, популярний відпочинок на гірськолижних курортах вимагає від учасників певної фізичної підготовки та навичок. Такий туризм близький до спортивного туризму, проте маршрути краще підготовлені та умови істотно комфортні, ризик зводиться до мінімуму шляхом забезпечення провідниками, проміжними таборами, туристичним спорядженням

Ступінь ризиковості робить такий відпочинок екстремальним. Різноманіття відомих видів екстремального туризму просто захоплює. Людина змагається з природою: переборює гірські річки, гостює в небезпечних печерах, покорила води океанів та морів, дізнається про небо за допомогою різноманітного обладнання, і може злітати на декілька днів в космос. [10]

На сьогодні існує багато підходів щодо класифікації видів туризму. Це пояснюється неоднозначністю поняття туризму. Відповідно до Закону України «Про туризм» туризм класифікується за організаційними формами та видами (стаття 4). Організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній які

здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших. Особливості здійснення окремих видів туризму встановлюються законом. [11].

На практиці територіальної організації та планування туристичної діяльності важливого значення набуває вивчення форм туризму. За висловом Н.Кабушкіна, "різниця між видами й формами туризму полягає в тому, що види розрізняють за мотивацією подорожуючих, тобто за внутрішніми ознаками, а форми - за зовнішніми причинами та впливами".[12]

Різноманіття класифікації видів туризму і туристських маршрутів заклали в основі класифікації різні критерії, в залежності від цілей і завдань, що стоять перед організаторами туристичної діяльності й туристськими підприємствами. За допомогою схеми класифікації видів туризму намагатимемося визначити в ньому місце екстремального туризму (рис. 1.1).

Проведені узагальнення публікацій за даною проблематикою [3;11; 12; 13;14;15;18;19 та ін.] дозволило удосконалити класифікацію видів туризму:

- за організаційними формами: міжнародний (в'їзний та виїзний), внутрішній;
- за тривалістю туристичної поїздки: короткочасний (до трьох діб), середньої тривалості (до 30 діб), довготривалий (більше 30 діб);
- за віковим критерієм: дитячий, молодіжний, дорослий, зрілий;
- за кількістю учасників туру: індивідуальний, сімейний, груповий;
- за соціальним статусом учасників: масовий, елітний, для інвалідів;
- за джерелами фінансування: комерційний, соціальний, заохочувальний туризм (інтенсивний);
- за цільовими ринками: політичний, діловий, дослідницький, науковий, освітній, пізнавальний, соціальний; сільський ("зелений"), екологічний, аграрний, орнітологічний, природно-орієнтований, мисливський, риболовецький, індустріальний, промисловий, ресторанний (гастрономічний, кулінарний), секс, шопінг, техногенних катастроф; рекреаційний, пригодницький, екстремальний, спортивний (спортивно-екологічний, танцювальний), оздоровчий (спортивно-оздоровчий, лікувально-оздоровчий,

лікувальний, медичний, психологічний); патріотичний; культурний (культурно-пізнавальний), краєзнавчий, релігійний (паломницький), історичний (військово-історичний, культурно-історичний, замковий), етнічний (етнокультурний, етнографічний, ностальгійний, діаспорний, сентиментальний); інвективний; міграційний; подієвий (фестивальний);

– за способами пересування: залізничний, автомобільний, велосипедний, гужовий, пішохідний, лижний, авіаційний, космічний, яхтовий, круїзний, підводний; комбінований;

– за способами організації туру: плановий, самодіяльний;

– за сезонністю: постійний, сезонний;

– за характером географічного середовища: ландшафтний (гірський, рівнинний, лісовий, степовий, підземний, прибережний); водний (морський, річковий), підводний, повітряний; континентальний (європейський, азійський, африканський, північно- та латиноамериканський, антарктичний).

Таким чином, за метою подорожі виділяють екстремальний туризм.

Що стосується класифікації видів екстремального туризму, то у роботі Короткова В.Ю., Жердева А.Е. наведено класифікацію екстремального туризму відповідно до місця проведення екстриму, тобто до тієї стихії, в якій відбувається процес екстремального відпочинку: водний, підземний, повітряний, гірський. [8]

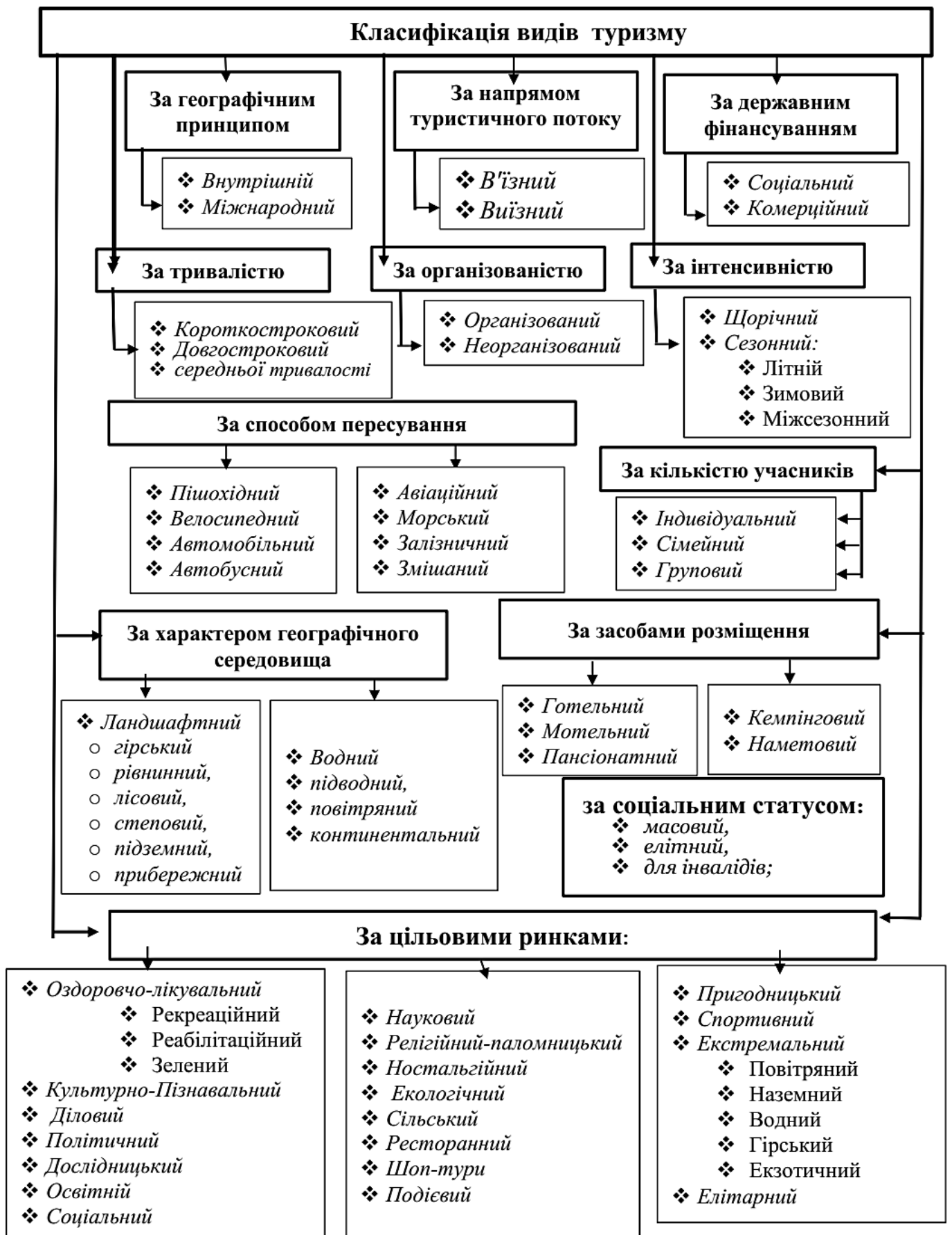

Рис. 1.1. Місце екстремального туризму у загальній класифікації видів туризму (складено автором на основі [3;11; 12; 13;14;15;18;19])

Але, доцільно дану класифікацію доповнити ще один вид екстремального туризму – екзотичний. І неможливо пропустити деякі критерії класифікації з праці Тимошенко Л. О., Лабарткава К. , які класифікують туристичні маршрути:

- за видом траси: лінійний; кільцевий; радіальний; комбінований;
- за складністю: категорійні; некатегорійні (загальнодоступні, нескладні).
- за способами пересування: пасивні; активні. [15, с.100]

Екстремальний туризм щороку набирає обертів у своєму розвитку. Тому зараз можна виділити основні види екстремального туризму, про які говориться нижче.(табл.1.2.) Активні види відпочинку завоюють все більшу популярність серед простих туристів. Бувають випадки, коли важко визначити, до якого виду належить така подорож. І все ж таки розглянемо кожен вид більш детально. (табл. 1.2)[13-19]

Таблиця 1.2

Основні види екстремального туризму у світі

ПОВІТРЯНИЙ		
ПІДВИД	ХАРАКТЕРИСТИКА	Країни в яких розповсюджено
1	2	3
Парашутизм	вид авіаційного спорту, що передбачає використання спортсменом парашуту під час стрибка з повітряного транспорту	ОАЕ, США, Франція, Непал
Повітроплавання	польоти на повітряних кулях - літання на апаратах легше повітря (аеростатах).	Широко розповсюджений
Скайсерфінг	стрибки з лижами, під час яких виконуються різні фігури у вільному падінні	Франція, США
Дельтапланеризм	вид спорту, в якому змагання проводяться на літальному апараті, важчому за повітря	США, Бразилія, Швейцарія, Туреччина, Мексика

Бейс-джампінг	стрибки-польоти з парашутом з висотних об'єктів – будівель, башт, мостів, гірських скель тощо	водопад Анхель, Дубай,
---------------	---	------------------------

Продовження табл.1.2

1	2	3
Роуп-джампінг	полягає у здійсненні стрибка з висотних об'єктів природного та промислового походження з використанням професійного альпіністичного спорядження	США Норвегія, Україна, Франція
Банджі стрибки	Стрибки завдяки еластичному канатові (банджі), з висоти кількох десятків метрів і певний час перебуває у вільному падінні зазвичай над водою.	Широко розповсюджений
Парапланеризм	політ на спеціальному літальному апараті без двигуна	Франція, Туреччина, Італія
ВОДНИЙ		
Дайвінг	занурення під воду зі спеціальним спорядженням	Єгипет, Туреччина, Таїланд, Греція, Філіппіни, Мальдіви
Снорклінг	— це плавання з маскою, трубкою і ластами, не вимагає спеціальної підготовки.	Широко розповсюджений
Водні лижі	один із видів що характеризується пересуванням по поверхні води на лижах, тримаючись за трос, з'єднаний з плавальним засобом	США, Австралія, Греція, Кіпр, Туреччина, Італія
Вейкбордінг	комбінація водних лиж, сноуборду, скейта і серфінгу	Швейцарія, Італія, Австралія
Каякінг	вид сплаву по річці, використовуючи одномісний човен – каяк	Аляска, Мексика, Фіджі, Коста-Ріка, Нова Зеландія
Рафтинг	екстремальний спуск по гірській річці на каное або спеціальних плотах	Бразилія, Аргентина, Непал, Норвегія, Таїланд
Віндсерфінг	вид вітрильного спорту, що характеризується керуванням дошкою невеликого розміру зі встановленим на ній вітрилом	Мальдіви, Філіппіни, Індія, Шрі-Ланка, Індонезія
НАЗЕМНИЙ		
Трекінг	вид активного відпочинку, пішохідна туристична подорож	Широко розповсюджений

Велотрас	багатоденна велосипедна подорож	Широко розповсюджений
Маунтинбайкинг	подорож на велосипеді по гірській місцевості	Широко розповсюджений

Продовження табл.1.2

1	2	3
Даунхілл	спуск по крутих схилах на велосипеді	Широко розповсюджений
Сафарі	недорогі екскурсії до дикої природи	Єгипет, Алжир, ОАЕ, Кенія
ГІРСЬКИЙ		
Альпінізм	вид спорту, що основною метою ставить сходження на природні та штучні скелі, зокрема на гірські вершини	Гірські системи: Альпи, Гімалаї, Анди, Кіліманджаро
Спелеотуризм	подорож по печерах із спорядженням і подоланням у них різного роду перешкод	Швейцарія, Філіппіни, США, Франція, Беліз
Скелелазіння	вид спорту, який полягає у вільному лазінні по природному і штучному рельєфу	США, Канада, Німеччина, Таїланд, Греція
Гірські лижі	спуск із гір на спеціальних лижах по задалегідь підготовленому маршруту	Швейцарія, Австрія, Італія, США, Канада
Сноубординг	спуск по снігу з гірських схилів на спеціальній дошці	Канада, Австрія, США тощо
Фрірайд	спуск по снігу з гірських схилів поза трасою	Швейцарія, Франція, США
ЕКЗОТИЧНИЙ		
Космічний	польоти в космос або на навколоземну орбіту в розважальних чи науково дослідних цілях	декілька компаній, що надають послуги з космічного туризму, а саме Blue Origin, XCOR Aerospace, Virgin Galactic
Джайлоо-туризм	один з нових видів туризму, що влаштовується в населені корінними народами важкодоступні місця, які віддалені від сучасних цивілізаційних благ	Африка, Амазонка, тундри Сибіру і Північної Америки, степ Азії
Чорний туризм	різновид туризму, пов'язаний з відвідуванням місць і пам'яток, історично пов'язаних зі смертю і трагедією	табори смерті у Польщі, Тауер, в'язниця Алькатрас
Атомний туризм	туристи відвідують місця атомної	Фукусіма 1

	епоху	(Японія), Хіросіма, Нагасакі (Японія) Чорнобиль (Україна)
--	-------	--

До повітряних видів екстремального туризму належать парашутизм, групова акробатика, скайсерфінг, бейс-джампінг, польоти на повітряних кулях, дельтапланеризм.

Парашутний спорт - вид авіаційного спорту, стрибки з парашутом з літальних апаратів (літака, аеростата й ін.) на точність приземлення: зтяжні (із затримкою розкриття парашута), з виконанням комплексу акробатичних фігур, комбіновані й інші. Парашутний вид - справа серйозна, і всі нижчеперелічені приклади передбачають серйозну підготовку. Але для початку треба розібратися, що являє собою кожна з них:

- Класичний парашутизм - містить у собі дві вправи: перше - стрибки на точність приземлення. Друга вправа - комплекс фігур у вільному падінні. Змагання ведеться на час;

- Групово акробатика. Ця дисципліна має на меті побудови максимальної кількості різних фігур командою з кількох парашутистів. Класична кількість парашутистів у команді - 4 чи 8. Є також команди із 16-ти спортсменів. Команда з чотирьох може збудувати під час вільного падіння близько тридцяти статей;

- Купольна акробатика - полягає в побудові формацій з куполів розкритих парашутів. Цим вона кардинально відрізняється від інших видів парашутного спорту, де робота над результатом іде до розкриття парашута (крім стрибків на точність приземлення);

- Фрістайл – порівняно молодий вид парашутизму, виник приблизно 10 років тому. Полягає в показі спортсменом різних фігур у вільному падінні. Тут оцінюється краса, складність елементів, виконаних парашутистом, а також майстерність повітряного оператора, який проводить зйомку спортсмена в повітрі; [13]

Скайсерфінг- це стрибки з лижею на виконання різних фігур у вільному падінні. З'явившись в Україні недавно, скайсерфінг відразу ж став користуватися величезною популярністю. Аеродинаміка лижника сильно відрізняється від простого вільного падіння, тому стрибки з лижею вважаються практично іншим видом спорту. Тому що всі елементи виконуються в стані вільного падіння, то для оцінки стрибка необхідний повітряний оператор, щоб на основі відеозапису, зробленої цим оператором, члени журі змогли виставити свої оцінки. Таким чином, команда складається із двох членів - спортсмена-лижника й спортивного оператора. У залік іде тільки перші 50 секунд відеозапису стрибка. Оцінюється майстерність і артистизм виконання фігур, а також якість роботи оператора.[15]

B.A.S.E. jumping - стрибки з парашутом з високих будівель, гір, скель і ін. Спортсмен-бэйсер забирається на дах якого-небудь будинку, бажано хмарочоса вище, яку-небудь телевежу, гору або скелю, і стрибає долілиць з парашутом. Навіть ентузіасти цього виду спорту говорять, що це один із самих небезпечних видів екстриму.[19]

Роуп-джампінг – відносно молодий напрям екстремального спорту, який полягає в здійсненні стрибка з висотних об'єктів природного та антропогенного походження з використанням професійного альпіністського спорядження. За рахунок принципу «маятника» та динамічності альпіністських шнурів відбувається погашення динамічного навантаження від ривка, що дозволяє забезпечити безпеку стрибку. За певних умов роуп-джампінг дозволяє здійснювати під час польоту стрибка елементи акробатики. [7]

Вінгсют – це вид екстремального туризму, у якому для збільшення площі поверхні людини, що дозволяє їй планувати в повітрі, використовується комбінезон-крило. Під час польоту парашутист рухається вперед і вниз. За 1 метр польоту вниз деякі спортсмени пролітають до 3 метрів вперед. Швидкість польоту може досягати 200 км/год. Для приземлення використовується парашут. [7]

Одним з варіантів парашютінга є парамоторінг. У цьому випадку парашутист прикріплює до спорядження на спині легкий моторчик, який при

наявності потужних потоків повітря дозволяє здійснювати досить протяжні польоти на парашуті.[19]

Повітроплавання, балунінг - польоти на повітряних кулях - літання на апаратах легше повітря (аеростатах).

Балунінг — послуга у вигляді катання туристів на повітряних кулях (теплових аеростатах, теплових повітряних кулях), прогулянка, подорож на них. Полягає в переміщенні туристів на повітряних кулях за плату за оговореним або імпровізованим маршрутом. Балунінг має проводитися виключно в хороших природних умовах, в іншому разі така подорож створює небезпеку для туристів. Балунінг розповсюджений в багатьох країнах Європи, така послуга існує і в Україні[15-19].

Дирижабль на відміну від повітряної кулі забезпечений гвинтами, моторами і складною системою управління, тому польоти на ньому набагато більш цілеспрямовані і залежать не тільки від повітряних потоків, але й значною мірою від пілотів.

Планеризм і дельтапланеризм вимагають певні навички, уміння і підготовку пілота. Оскільки ці апарати не мають мотора, то, щоб здійснити політ, їх необхідно спочатку розігнати до певної швидкості, після чого апарат вільно летить в повітрі. Для тих, хто боїться сам злетіти в повітря, існує тандем-параплан для польотів удвох з інструктором. [19]

Дельтапланеризм - різновид авіаційного спорту з використанням дельтапланів - надлегких планерів, зліт і посадка яких здійснюється за допомогою ніг планериста.

Широко поширений і авіаційний туризм з використанням легких моторних літаків і вертольотів. Туристи можуть побачити прекрасні понарами з висоти пташиного польоту, а спортсменам можуть запропонувати доставити їх на вертольоті на гору і покататися з неї на лижах.

Але літати можна і без крил. Популярні стрибки з тарзанки (Банджі Джамп) стрибок з мостів. Пропонуються як одиночні стрибки, так і стрибки в тандемі. [19]

Водні види екстремального туризму:

Дайвінг — пірнання з аквалангом на глибину. Це один з найскладніших і найнебезпечніших видів спорту і туризму. Незважаючи на це, а також на дорожнечу спорядження, яка не кожному по кишені, рух дайверів розширюється з кожним роком як у нас в країні, так і за кордоном. Щоб займатися підводним плаванням, необхідно мати набір навичок, що дозволяють вирішувати переважну більшість проблем після занурення (запотівання маски, втрату регулятора, регулювання плавучості тощо). Ці навички та знання купуються в процесі навчання дітей і підтверджуються сертифікатом однієї з асоціацій підводного плавання. Людей, які займаються дайвінгом, називають дайверами чи аквалангістами. [19]

Серед різноманіття видів дайвінгу можна виділити найцікавіші:

- Drift diving (дайвінг у течіях). Завдяки течії, яка підхоплює дайвера, можна плавати сидячи, стоячих, нагору ногами. Кожний може повністю контролювати своє тіло, але рекомендується поглядати вперед за напрямком, щоб не влетіти в корал. Цей вид дайвінгу рекомендується тільки для досвідчених дайверів.

- Drop off (вертикальний обрив). Коли дайвер пливе уздовж стрімкої коралової стіни і не видно дну, при цьому є присутнім відчуття польоту над безоднею.

- Wreck diving (відвідування затонулих кораблів). Рекомендується відвідувати тільки добре відомі і досліджені об'єкти. У складі групи обов'язково повинен бути гід, що прекрасно знає це місце. Категорично забороняється запливати в трюми і вузькі проходи, тому що є можливість лишитися там назавжди.

- Night diving (нічний дайвінг). Напевно, самий захоплюючий із усіх видів занурень. У нічний час активізуються усі форми підводної флори і фауни. Промінь світла вихоплює з темряви несподівані і дуже цікаві форми життя, яких вдень можна просто не помітити. Умови занурення: повинні бути чітко визначені точки входу і виходу, необхідно мати два джерела світла, місце занурення повинне бути знайомо, необхідно виключити нічні занурення в тих місцях, де є течії.

Снорклінг — це плавання з маскою, трубкою і ластами, не вимагає спеціальної підготовки. Плаваючи з маскою в блакитних водах, можна повною мірою насолодитися красою морського життя.

— Катання по морських хвилях представлено такими видами відпочинку, як віндсерфінг (катання на дошці під вітрилом), серфінг (катання на дошці без вітрила), кайтсерфінг (катання на воді або по суші на буксирі за величезним повітряним змієм), водні лижі і вейкбординг.

Вейкбординг є комбінацію водних лиж, сноуборду, скейту і серфінгу. Катер буксує рейдера, стоїть на короткій, широкій дошці. Рухаючись зі швидкістю 30 - 40 км/год з додатковим баластом на борту, катер залишає за собою хвилю, яку рейдер використовує як трамплін для виконання різних трюків.

Водні лижі - одне з найбільш видів відомих активного відпочинку. Це гідна заміна гірським та біговим зимовим лижам. Для зайняття водними лижами знадобиться чотири речі: власне водні лижі, рятувальний жилет, рукавички та гідрокостюм.

- Віндсерфінг - різновид спорту; гонки спеціальною овальною дошкою із вуглепластику із шорсткуватою поверхнею для стійкості, з плавниками стабілізаторами на нижній плоскості та невеликим вітрилом, який кріпиться до дошки.

- Серфінг - той самий, лише без вітрила. Власне, віндсерфінг і незабаром став відсерфінгом. При хорошому вітру можна розвивати швидкість понад десять-12 м/с. А рекорд нині – понад 70 відсотків км/рік. Вартість комплекту спорядження досить висока. Віндсерфінг у комплекті – 1000 доларів., запасний вітрильний комплект (шпари, гикання, вітрило) – 500, гідрокостюм – 200, разом – 1700 доларів.

Каякінг - популярний там вид відпочинку, що набирає все найбільшу популярність у Росії. Це спорт однаків, хоча й позбавлень командного духу. Він дає можливість кинути виклик стихії і залишитися з нею віч-на-віч. У сучасному каякінгу розвивається три основні напрями - гребний слалом, родео та сплав.

Рафтинг – це захоплюючий спуск гірською річкою на каное або спеціальних плотах. Рафтинг – один з найбільш відвідуваних турів, абсолютно безпечний навіть для юних туристів. В останні роки він викликає такий значний інтерес з боку любителів екстремального відпочинку, що більшість придатних для цього туризму гірських річок була освоєно професіоналами, що пропонують рафтинг-тури практично до будь-якої точки світу. [13]

Каноїнг — захоплюючий вид подорожей по річках і озерах. Човен каное дуже легка в управлінні і маневруванні і до того ж дуже стійка і зручна для перевезення пасажирів і розміщення на ній вантажу.

Каякінг, дуже популярний за кордоном, набирає все більшу популярність і в Україні. Каяк — одно-, двомісний (рідше — тримісний) вузький гребний човен, зроблений з поліетилену або композитного матеріалу. Для заняття різними видами каякінгу потрібні і різні за своєю конструкцією і характеристиками човни. В минулому широко поширений у багатьох народів Арктики. Так як він майже непротоплюваний і добре пристосований для пересування по воді.

Велосплав є новим спортивно-екстремальним напрямом, це автономний, багатоденний вело похід і сплав (разом з велосипедом) на надувному катамарані по найбільш мальовничих річках далеко від населених пунктів. У результаті турист може переміщатися з високою швидкістю по дорогах, а там, де необхідно, збирати катамаран і здійснювати подорожі по "водним дорогам", підкоряючи в одному поході відразу дві природні стихії та сушу і воду.

Такий вид комбінованих походів дозволяє значно розширити географію подорожей, урізноманітнити їх. Велосипед дає можливість долати вододіли і доставити катамаран до таких річкам і озерам, до яких інакше добратися було б складно.

Дуже популярним напрямом водних подорожей є яхтинг. Залежно від розмірів і призначення яхти поділяються на гоночні, крейсерські, прогулянкові й туристичні. [7;13;14;15;19].

Наземні види екстремального туризму.

Наземний вид екстремального туризму охоплює широкий спектр розваг таких як мото-, авто- і піші подорожі, відвідування печерних комплексів, велопогулянки.

Пішохідні мандрівки це пересування групи з пункту А в пункт Б за певний проміжок часу, і подолання перешкод.

Мото- та автоподорожі спрямовані на подолання «непрохідних» ділянок (пустель, болотистої місцевості, гірських схилів) за допомогою техніки.

Кінні подорожі. Передбачають тривале знаходження в сідлі й подолання важких ділянок подорожі, представлених вузькими стежками.

Велопогулянки є найбільш складним різновидом екстремального туризму. Даний тур складає подолання не менше 500 км як рівнин, так і гірських висот та стає все більш популярним, попри свою вартість.

Пішохідні походи, мото- та авто-, кінні подорожі, та велопогулянки є найбільш популярними в даному виді екстремального туризму [19].

Сендбордінг – спуск із піщаних схилів на спеціально обладнаній дошці.

Х гонки – екстремальні туристи настільки добре і універсально підготовлені, що можуть лізти на скелі, скакати на коні, сплавлятися на каяку або плоту по порогах, нестися по горах на велосипеді і спускатися по мотузках під водоспадом. [13;14].

Гірські види екстремального туризму .

Альпінізм – вид спорту та активного відпочинку, що виник в Альпах, який має на меті сходження на вершини гір з наступним спуском по шляху підйому або іншим шляхом. Сьогодні альпінізм – це окрема індустрія, яка рівномірно розвивається і популяризується.

Гірськолижний туризм – різновид гірського туризму, спуск з гір з природничих сніжних схилах або спеціально підготовлених трасах на лижах. На відміну від гірськолижного спорту в гірськолижному туризмі час спуску не фіксується. З плином років кількість бажаючих кататися на гірських лижах не зменшилася, а скоріше, збільшилася.

Сноубординг – спуск по снігу з гірських схилів на спеціально обладнаній дошці. Це більш агресивний, активний і екстремальний вид, ніж гірські лижі.

Екстремальні захоплення, пов'язані з гірськими лижами і сноубордом, можна розділити на кілька груп:

1. Фріскінг (frisking, або Freddie) – спуск по крутих неспідготовлених схилах зі складним рельєфом;
2. Хеліскінг (heliskiing) – те ж саме, але з використанням вертольотів як засобу доставки на гору;
3. Скітур (ski touring) – скітур, гірський туризм з використанням лиж і спеціальних кріплень для підйому в гору;
4. Лижний альпінізм – сходження на гору з метою спуску на лижах чи сноуборді (використання страховки або додаткового спорядження, крім лиж, на спуску порушує "чистоту" такого сходження);
5. «New school» – щось на зразок сноубордичного фрістайлу.

Скелелазіння є різновидом альпінізму, головною відмінністю є те що підйом відбувається по скальному рельєфу, а не по гірському.

Маунтинбайкінг стає все більш популярним, хоча це досить дорогий вид подорожі. [7;13;14;15;19].

Екзотичні види екстремального туризму.

Екзотичний туризм пов'язаний з відвідуванням незвичайних місць (островів, вулканів, водоспадів, пустель і т. д.),

Космічний туризм — припускає польоти в космос або на навколоземну орбіту. Це одне з найперспективніших напрямів сфери розваг. За словами розробників систем комерційних космічних польотів, це дуже прибутковий бізнес. Заможні люди готові заплатити будь-які гроші за те, щоб випробувати що-небудь неймовірне і неповторне. У цьому плані з польотом в космосі мало що може зрівнятися. Для менш заможних любителів космічних пригод центри підготовки космічних польотів пропонують найширший спектр послуг (наприклад, на відповідних тренажерах випробувати відчуття невагомості і т.д.).

Кайтсерфінг - це екстремальний туризм, який базується на русі поверхнею на тязі, рух, що розвивається утриманням та контролю повітряного змія (кайтом). Кайтсерфінгом можна займатися як в горах, так і на рівнинній

місцевості, якщо є вітер. Можливо навіть кататися на ньому будь-яким полями, рівними чи горбистими. Кайт може удвічі перевищити швидкість вітру.

Але особливим шиком вважається покататися на дощі по водоймах, вкритих крижаною шкуринкою та запованим снігом. При цьому русла річок чи озер, як правило, є найбільш вітряними місцями. Дивовижна несезонна універсальність дозволяє вживати повітряні змії й зимою, і пізнього літа. Кайт дозволяє розвивати швидкість, що перевищує швидкість вітру більш ніж двічі.

-Джайлоо туризм - один із видів екзотичного екстремального відпочинку – життя первісного племені з усіма принадами кочового побуту. Цей захоплюючий вид туризму успішно розвивається на високогірних пасовищах Киргизстану. Пропонується сон безпосередньо на підлозі юрті чабану, поруч із димом вогнища, свіжа баранина та кумис, а також верхові прогулянки серед стосів та пасовищ, що дає можливість відпочити від великого міста.

Чорний туризм – це вид пізнавального туризму, що пов'язаний з відвідуванням місць та об'єктів, котрі пов'язані зі смертю. Цей вид туризму складається з таких складників, як:

- туризм по цвинтарю – це різновид чорного туризму, котрий характеризується відвідуванням могил відомих людей;

- туризм катастроф – це різновид чорного туризму, що характеризується подорожжю до місць стихійних лих – землетрусів, ураганів, штормів, хімічних катастроф, транспортних катастроф і покинутих міст;

- містичний туризм – це різновид чорного туризму, де люди мають можливість доторкнутися до потойбічного світу;

- туризм «смерті» – це різновид чорного туризму, що передбачає відвідування місць, котрі пов'язані зі смертю, таких як концентраційні табори, місця серійних маніяків, території чи об'єкти, які пов'язані зі знищенням людей внаслідок релігійних дій.

Атомний туризм – це відносно новий різновид туризму, що передбачає відвідування місць, котрі пов'язані з випробування атомних бомб, музеїв з ядерною зброєю тощо. Найбільш популярними напрямками цього виду туризму

є Хіросіма та Нагасакі (Японія), Чорнобиль (Україна) та місця ядерних випробувань.

Одноосібно від усіх видів екстремального туризму стоять тури, що самі собою є самодостатніми і не підпадають під жодну наведену вище класифікацію. Ці види відпочинку до снаги лише відчайдушним екстремалам.

До них ми можемо віднести тури до жерла діючих вулканів, тури «назустріч торнадо», дайвінг в Антарктиці, тури на виживання. Подорож до гирла діючих вулканів увійшли в моду лише нещодавно. Цей вид туризму є екстремальним сам по собі, але деякі туроператори пішли далі і поєднали мандрівку до вулкану зі стрибком до нього з Банджі. Це дійство пропонують туристам лише у Чилі. [13;14;15;19].

Проаналізувавши вище наведені види екстремального туризму, запропоновані декількома науковцями і взявши до уваги визначення «екстремальний туризм» запропоноване у попередньому пункті, можна дійти висновку, що деякі види не є екстремальними, а є видами спорту і формами дозвілля, різні види туризму реалізують іноді одночасно декілька цілей. Таким чином, з урахуванням різноманітності видів, сфер екстремального туризму володіє усіма необхідними можливостями для реалізації потреб особистості, ступінь задоволення яких виражається в ефективності екстремального туризму як галузі життєдіяльності особистості. Тому доцільно розглянути особливості формування екстремального туризму

1.3 Особливості формування екстремального туризму

Багато країн світу змагається між собою, щоб залучити більше туристів для відвідування своїх країн, внаслідок чого з'являється багато нових та екстремальних форм туризму. Ці нові форми виступають у ролі нових пропозицій, які є своєрідною заміною вже типових видів туристичної активності. Вони створюють абсолютно новий ринок туристичної галузі та залучають більше туристів. У світі туризму з'явилася одна унікальна концепція, яка зростає величезними темпами, позбавляючи позаду традиційних форм відпочинку для так званої «людини подорожуючої», і назва цієї концепції – екстремальний туризм.

Екстремальний туризм – це подорож у небезпечні місця, такі як гори, джунглі, каньйони, печери та пустелі, або участь у небезпечних заходах. Екстремальний туризм і екстремальні види спорту іноді ототожнюють, але екстремальний туризм, у якому використовуються самі форми спортивної діяльності не акцентує увагу на досягненнях, що у екстремальних видах спорту, є суто спортивним змаганням для досягнення першості. Екстремальний туризм перегукується з екстремальними видами спорту тому що головною привабливістю цих двох видів діяльності є «адреналіновий порив», викликаний елементом ризику. Крім цього, є різниця, в мотивації спортсменів і туристів займатися конкретною діяльністю.

Олімпійські ігри, які проводилися як влітку, так і взимку, стали головною рушійною силою у появі сучасного екстремального туризму. За 100-річну історію Олімпійських ігор різні види спорту та дисципліни включалися або виключалися з програми. Екстремальні види спорту народжуються щодня. Вони характеризуються великою загрозою для життя та здоров'я спортсмена, різноманітними акробатичними трюками та масовим викидом адреналіну у спортсмена під час занять спортом.

Екстремальний туризм - це заняття сміливих. Долаючи труднощі, вони зміцнюють свій характер і силу волі. Участь в експедиціях, екскурсіях, доступ до важкодоступних місць на Землі доводить безмежні можливості людства. Однак варто враховувати, що люди, які займаються екстремальними подорожами, повинні мати міцне здоров'я та певний досвід і знання.

Екстремальні подорожі стають все більш популярними серед інших видів сучасних подорожей. Все більше і більше людей хочуть спробувати себе у різних складних та нестандартних життєвих ситуаціях, відчуті пригоди та азарт, перевірити свої сили у різноманітних випробуваннях. Інтенсивні розваги стають все популярнішими в нашій країні. Люди все активніше починають опановувати цей чудовий метод, щоб отримати позитивні емоції та враження під час повноцінного відпочинку, а заодно наростити фізичні сили на додаток це добрий спосіб боротьби зі стресом, крім того, допомагає розширити кругозір, і приносити користь для здоров'я.

Особливістю екстремального туризму є його спортивний характер і участь у ньому від молодіжного до похилого віку. Людина змагається з природою: переборює гірські річки, гостює в небезпечних печерах, покорила води океанів та морів, дізнається про небо за допомогою різноманітних приладів, і може злітати на декілька днів в космос. А головне, все це поєднується в неймовірне задоволення [20].

Формування маршрутів, турів, екскурсійних програм, надання основних, додаткових і додаткових послуг складають технологію туристичного обслуговування, тобто це формування конкретного туристичного продукту для задоволення потреби в туристичній послугі. Для складання туристичного маршруту або ж просто туру потрібно рахуватися з їхніми класифікаціями по типу, сезонності, тривалості, віковій ознаці тощо. Як правило, екстремальний туризм характеризується активними способами пересування. Активні види туризму передбачають види відпочинку і подорожей, розваг, спорту (лазіння по скелях, спортивні ігри, плавання на плотах по бурхливих річках, підводний туризм, сафарі та інші), що вимагають значної фізичної напруги та доступні далеко не всім категоріям туристів. Ще більш виділяється у цьому змісті екстремальний туризм. До екстремального туризму відносять різні пригодницькі тури - пригодницькі подорожі, відвідування екзотичних місць, вулканів, островів, водоспадів та ін. Звичайно це нестандартний тур в екзотичні та екологічно чисті природні резервації, пов'язані з незвичайними подорожами, нетрадиційними транспортними засобами. [21]

В окремих випадках такий тур зв'язаний із ризиком та серйозними фізичними навантаженнями «*minimum stint*», вимагають сміливості та умінь, наприклад, сплав бурхливою річкою Колорадо на надувних човнах, подорож на Кольський півострів узимку на собачих запряжках. Популярний відпочинок на гірськолижних курортах, участь у яких передбачає фізичну підготовку та майстерність учасників. Такий туризм близький до спортивного туризму, проте маршрути більш добре підготовлені та умови значно комфортніші, ризик зводиться до мінімуму за рахунок забезпечення провідниками, проміжними таборами, туристських спорядженням тур по місцях катастроф (наприклад,

ГУЛАГ), полювання, рибальство, фотополювання, поїздки на мотосанях взимку джипах по важкодоступних місцевостях.

Ці слова можна підкріпити тим фактом, що час від часу екстремальний туризм можна прийняти за відмову від нових електронних та механічних пристроїв, які допомагають вижити, (GPS та інші навігатори, вогнепальну та іншу зброю, крім ножа). Є така неформальна субкультура як «Виживальники» — суть якої полягає в тому щоб вижити за будь яких умов, а саме в підготуванні до стихійних лих чи надзвичайних ситуацій. Виживальники готуються виживати у разі як локальних (аварія на електростанції, землетрус, масові заворушення тощо) так і глобальних (світова війна, ядерна війна тощо) лих. «Виживальник» що займається екстремальним туризмом, бере з собою тільки самі древні та необхідні речі: ніж, флягу, сірники або кремій.

Туристу слід знати про властивості рослин, грибів і про небезпеки, які представляють тварини і комахи в місцевості, на якій він і буде займатися екстремальним туризмом вирішивши відмовитися від гаджетів та оснащення для полегшення подорожі . Відсутність навігатора потребує наявність компасу або ж знань у орієнтуванні природними методами, аптечка береться за потребою.

Сміливо можна сказати, що екстремальний туризм базується на такому понятті як СТРЕС. Стрес може з'явитися в будь-який час, при будь-якій діяльності, тому уникнути його може лише та людина, яка нічим не займається. Різновиди екстремального туризму дають людям можливість побачити найдивовижніші куточки планети, займатися різною активністю, де людина кидає виклик саме собі, де перед людиною постає питання «Чим може бути приємне життя без викликів, успіхів та помилок»?

Багато спортсменів та фахівців вважають, що такий вид діяльності, як екстремальний туризм, має цілющу силу і допомагає тримати механізми стресу «в тонусі». Заняття екстремальним туризмом та спортом потребують гарної фізичної та психологічної підготовки, і виступають найкращим методом лікування деяких душевних хвороб. Крім того, постійні справи підтримують бадьорість і життєвий тонус – все залежить від характеру виконуваної роботи

та від ставлення до неї. Після тривалого дозвілля та «ув'язнення» в чотирьох стінах (навіть якщо харчування і житло будуть кращими у світі) – не дуже привабливий спосіб життя. У медицині зараз прийнято не назначати тривалого постільного режиму навіть після операції.

У такому ж сенсі можна говорити про екіпажі атомних підводних човнів у тривалих походах, про людей, які перебувають в Антарктиці, позбавлені можливості рухатися протягом місяців через непогоду, і ще більшою мірою про астронавтів, які перебуваючи в космосі, не мають можливості повсякденного спілкування чи фізичного контакту, який пов'язаний з відсутністю сенсорних подразників[21]

Взагалі ж екстремальний туризм один із самих перспективних видів туризму, що залучає до себе усе більше людей. З'являються нові місця для активного відпочинку, як штучні, наприклад гірськолижні курорти, так місця створені природою про які люди раніш і не знали, наприклад, печери. А те, що цей вид туризму активно розвивається видно хоча б з того, що з'являються всі нові його види

Люди займаються екстримом заради отримання найсильніших емоцій, вражень, відчуттів та викиду адреналіну в кров. Але варто знати, що кожен вид екстремальної активності вимагає певного досвіду, професійної підготовки, навичок. Однією з особливостей екстремального туризму є висока вартість спорядження та спецодягу. На цьому не треба економити, так як від якості екіпірувального спорядження залежить здоров'я і життя туриста [22].

Висновки до 1 розділу

Розглянувши теоретичні аспекти сутності, понять, видів та особливостей формування екстремального туризму робимо наступні висновки:

1. Екстремальний туризм – це вид водного туризму, який заснований на основі спортивного туризму характеризується відвідуванням природних або рукотворних об'єктів, що несе певний ступінь ризику для туристів, та потребують певних знань і навичок під час якого відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів людини, в результаті якого вона отримує позитивний адреналін, емоції та незабутні враження.

Як правило, екстремальний туризм характеризується активними способами пересування. Активні види туризму передбачають види відпочинку і подорожей, розваг, спорту (лазіння по скелях, спортивні ігри, плавання на плотах по бурхливих ріках, підводний туризм, сафарі ті інші), що вимагають значної фізичної напруги і доступні далеко не всім категоріям туристів. Ще більш виділяється в цьому змісті екстремальний туризм.

2.. Сутність класифікації туризму полягає у виділенні окремих видів і форм туризму за найрізноманітнішими напрямками. Тому ще й досі відсутня чітка загальноприйнята класифікація туризму, що має місце з огляду на те, що майже неможливо виокремити чисті форми і види сучасного туризму. Саме тому дане питання потребує додаткового вивчення, оскільки класифікація туризму за видами і формами дозволяє розв'язати ряд проблем розвитку та територіальної організації туристичного господарства, виявити попит на окремі види екстремального туризму і на даній основі будувати стратегію розвитку туристичної сфери екстремального туризму . Проаналізувавши вище наведені види екстремального туризму, запропоновані декількома науковцями і взявши до уваги визначення «екстремальний туризм» запропоноване у попередньому пункті, можна дійти висновку, що деякі види не є екстремальними, а є видами спорту і формами дозвілля, різні види туризму реалізують іноді одночасно декілька цілей. Таким чином, з урахуванням різноманітності видів, сфера екстремального туризму володіє усіма необхідними можливостями для реалізації потреб особистості, ступінь задоволення яких виражається в ефективності екстремального туризму як галузі життєдіяльності особистості.

3. Особливістю екстремального туризму є його спортивний характер і участь у ньому молодіжної вікової категорії. Класифікація екстремальних туристських турів різноманітна.

Але, не дивлячись на всю свою привабливість, слід зазначити, що екстремальний туризм це дорогий вид відпочинку. А такий вид туризму як космічний існує взагалі для одиниць, тому що платити за нього мільйони доларів здатні тільки дуже забезпечені туристи. Але тільки цей вид екстремального туризму дорогий по економічних факторах.

Взагалі ж екстремальний туризм один із самих перспективних видів туризму, що залучає до себе усе більше людей. З'являються нові місця для активного відпочинку, як штучні, наприклад гірськолижні курорти, так місця створені природою про які люди раніш і не знали, наприклад, печери. А те, що цей вид туризму активно розвивається видно хоча б з того, що з'являються всі нові його види.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

					ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ			
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата	<i>Рафтинг як один із видів екстремального туризму</i>	Літ.	Арк.	Аркушів
Вионав		Строкань В.І.						37
Консульт.		Лепетюк В.Б.						
Керівник		Лепетюк В.Б.						
Зав.каф		Карпінський Ю.О.					КНУБА, група ТУР-61 242 «Туризм»	

2.1 Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні

Формування та розвиток туристичного бізнесу неможливий без досліджень сучасного стану та перспектив розвитку галузі туризму, а саме зростання економічної привабливості туристичної діяльності України, створення сприятливих умов для ефективного функціонування суб'єктів туристичного бізнесу на ринку. Тому визначення особливостей, які впливають на розвиток інфраструктури в Україні, та оцінка їх впливу в умовах ринкових трансформацій є досить актуальною.

Україна об'єктивно має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розташування й рельєфу, сприятливий клімат, багатий природний, історико-культурний та туристично-рекреаційний потенціал. Але нині розвиток цієї важливої сфери економіки є недостатнім, значна частина природних територій та об'єктів культурної спадщини непристосована для туристичних відвідувань, туристична інфраструктура в цілому не відповідає якісним параметрам, а туристичні послуги в більшості секторів туристичної індустрії – вимогам до якості обслуговування[23]

Згідно Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про туризм» туристична інфраструктура – сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелям, іншим об'єктам, призначеним для надання послуг з розміщення, закладам харчування, курортним закладам тощо, за поданою заявою його власника), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів [11].

У Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. визначено, що Україна суттєво відстає за рівнем розвитку від провідних держав світу. Тому її розвиток визнається стратегічним завданням, зокрема для підвищення якості туристичних послуг. За напрямом «Розвиток туристичної інфраструктури» передбачається забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури; забезпечення доступності об'єктів

інфраструктури туризму для осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення; забезпечення збалансованого використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення; сприяння встановленню стратегічного партнерства між державними, приватними та суспільними інтересами шляхом впровадження проектного підходу до створення комплексного туристичного продукту (з відповідними заходами) [24]

Ознайомившись із статтями та законодавчими актами які стосуються туризму можна зазначити що туристична інфраструктура - це сукупність матеріальних засобів та надання товарів і послуг країни чи регіону, призначеного для обслуговування відвідувачів а також це ресурсного потенціалу, які створюють умови для здійснення туристичної діяльності індивідуумів та ведення туристичного бізнесу. Деякі приклади цих елементів - проживання та гастрономічні заклади, транспорт, послуги прокату туристичних продуктів, екскурсії та ін. Аналогічно, ця інфраструктура включає об'єкти комерційного, дозвілєвого, освітнього, культурного та інших потреб туристичного напрямку, детальніше можна розглянути інфраструктурні туристичні ресурси. Так як найголовніше в ефективному використанні рекреаційних ресурсів – наявність туристичної інфраструктури. До туристичної інфраструктури відносяться: готелі, мотелі, санаторії, заклади культури та багато інших складових, які зображені на рис. 2.1.

Зазначимо, що також інфраструктуру туризму можна розглядати як комплекс видів діяльності щодо створення умов для реалізації туристських послуг. Слушним є і розуміння туристичної інфраструктури як сукупності різноманітних об'єктів, що використовуються для задоволення потреб туристів.

Туристична інфраструктура охоплює:

- туристичні ресурси;
- суб'єктів туристичної діяльності
- туристичну індустрію;

Рис. 2.1. Складові туристичної інфраструктури (узагальнено автором на основі [25])

- туристичні послуги;
- туристичний продукт.

Туристична інфраструктура виконує такі функції:

- забезпечення, функціонування та взаємодії суб'єктів туристичної сфери;
- регулювання матеріальних, фінансових та інформаційних потоків. [26]

На жаль, розвиток туризму в Україні нині обтяжений комплексом систематичних складних проблем соціально-економічного, суспільно-політичного, інфраструктурного характеру ну і звичайно військовим вторгненням країни агресора. Протягом усього періоду незалежності України в державі був відсутній постійний орган центральної виконавчої влади стосовно туристичної сфери, у той же час постійні реорганізації не позначалися позитивно на її розвитку. Крім того, багато експертів роблять акцент на

відсутності спеціального консультативно-дорадчого органу з питань туризму при Президентові України та вважають за необхідне його створити.

Що стосується сучасного етапу, то суб'єкти державного управління туристичною сферою представлені:

— центральними органами виконавчої влади в особі Міністерства інфраструктури України та Державного агентства з туризму та курортів України;

— спеціалізованими управліннями при обласних державних адміністраціях, які, в свою чергу, є підзвітними обласним радам. [26]

У період 2011—2021 рр. державна політика України у сфері туризму, реалізовувалася за принципом державно-приватного партнерства з використанням кластерного підходу. Цей механізм застосовувався для підвищення привабливості сфери туризму як об'єкта для приватних інвестицій. На одну гривну бюджетних коштів, які спрямовувалися на створення інженерної та транспортної інфраструктури, припадало приблизно 0,7 грн позабюджетних інвестиційних вкладень, які використовуються для будівництва об'єктів туристської інфраструктури. Механізм комплексного розвитку туризму та відновлення інфраструктури дозволив сформувати центри зростання та регіонального розвитку і забезпечити функціонування міжрегіональних зв'язків у туризмі, активізуючи розвиток малого і середнього бізнесу. Однак мультиплікативний ефект від створення туристично рекреаційних кластерів важко визначити, у тому числі через недосконалість статистики туризму, відсутність науково обґрунтованих та апробованих уніфікованих методик розрахунку та оперативного обліку впливу туризму на суміжні галузі економіки та соціальної сфери на регіональному рівні, що визначило актуальність та пріоритетний вектор досліджень. [27]

Україна, як відомо, володіє значним туристичним потенціалом. Зокрема, вона є однією з провідних країн Європи за кількістю об'єктів історико-культурної спадщини. Лише на державному утриманні перебуває 150 тис. нерухомих пам'яток історії та культури, зокрема 57206 пам'яток археології, 51364 - історії, 16800 - архітектури та містобудування, має всі умови для

розвитку туризму: мальовничу природу, ландшафтне різноманіття, сприятливі рекреаційні умови та ресурси, однак можливості туристичної сфери, яка могла б стати рушієм розвитку економіки, не реалізуються повною мірою. [28] Наша держава значно відстає від провідних туристичних держав світу за якістю та різноманітністю туристичних послуг, рівнем розвитку туристичної інфраструктури,

Потенційний фонд природоохоронних, оздоровчих та рекреаційних територій становить 12,1 млн га, тобто 20% площі території України, що відповідає міжнародним показникам раціонального збереження природно-рекреаційних ресурсів. Одноразова місткість ландшафтів України, враховуючи допустимі природоохоронні норми, становить понад 40 млн осіб. [29]

Найбільшу питому вагу територій і об'єктів природно-заповідного фонду мають:

- від 8 до 13% - Тернопільська, Херсонська, Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька області;
- 5-7% - Сумська, Рівненська, Чернівецька області;
- 3-5% - Чернігівська. Львівська області. Автономна Республіка Крим;
- до 3% - Донецька, Миколаївська, Полтавська області;
- до 2% - Волинська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Черкаська області;
- до 1% - Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Харківська області .

В Україні також знаходиться більше, ніж 6700 природно-заповідних територій. Загалом природні рекреаційні ландшафти України займають 15,6 % загальної території та можуть одночасно містити в собі 50 млн людей [30]. Важливими також є історико-культурні ресурси. Держава охороняє понад 15,6 тисячі історичних пам'яток, і це ще не всі пам'ятки, які знаходяться на території України. З цього числа 12 тис. становлять інтерес як туристсько-екскурсійні об'єкти, але функціонують у такій ролі лише близько 5,5 тис. зараз прийнято не назначати тривалого постільного режиму навіть після операції. Також в Україні є цікаві гомогенні ресурси – пам'ятки пов'язані з історією

держави, відомих людей, так Полтавщина має багато пам'яток пов'язаних з життям та діяльністю Гоголя, на основі чого розвивають і подієвий туризм області [31].

Отже територія України має дуже багато як природних, так і культурно-історичних ресурсів, які заохочують до себе багато туристів, що зумовлює попит на засоби розміщення з високим рівнем обслуговування на певних територіях, особливо в Закарпатті завдяки рекреаційному та культурно-пізнавальному туризму, а також у великих містах, таких як Харків, Київ, Одеса, Дніпропетровськ внаслідок розвитку ділового туризму.

За роки незалежності Україна не сформувала чіткої політики інформування світової спільноти про свої здобутки, історичну спадщину, культуру, соціальні реформи. Тому у пересічних громадян за кордоном уявлення про Україну формується завдяки оцінкам державних діячів і міжнародних організацій та найбільше завдяки публікаціям у закордонних мас-медіа, які переважно є негативними, оскільки присвячуються резонансним чи скандальним подіям. Але у більшості іноземців, що відвідали Україну, враження від нашої країни були кращими ніж образ, який формували їм удома власні ЗМІ [31].

Динаміку розвитку засобів розміщення в Україні до повномасштабного воєнного вторгнення можна оцінити як посередню. Зростає інтерес до готельного бізнесу з боку страхових, будівельних компаній, збільшується обсяг прямих іноземних інвестицій у розбудову готелів, який складає 0,08% від загального обсягу прямих інвестицій в економіку України. У містах-мільйонерах та туристичних центрах один за іншим будувалися нові та реконструювалися наявні готелі.

За даними ЮНВТО, у 2019 р. Україна мала 25 млн в'їзних туристів і входила до 10 країн Європи за показником відвідуваності на рисунку 2.2. Упродовж 2021 року Україну відвідали понад чотири мільйони іноземних туристів. Це майже на 26 відсотків більше, ніж у 2020 році, повідомляє Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) у четвер, 20 січня. [33]. "За перші чотири місяці 2022 року представники туристичної галузі України

сплатили на 18% менше податків, ніж за аналогічний період 2021 року. Загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю, за перші місяці війни в середньому скоротилася на 10%. Також зафіксовано, що кількість юридичних осіб зменшилася на 17%, а фізичних - на 7%", - навели цифри у ДАРТ. [37].Додаток. А відображає на Рис 1: Які суми податків надійшли до державного бюджету від галузі туризму за перші 4 місяці 2022 року (інфографіка ДАРТ)

"Зафіксований спад на 58% від діяльності туристичних баз, кемпінгів, дитячих таборів відпочинку, сплачено - 57 млн грн податку проти 137 млн грн за аналогічний період 2021 року", - йдеться у повідомленні.

У підрахунках йдеться, що найбільшу частку податків до державного бюджету за 4 місяці 2022 року сплатили готелі та санаторії. Сума надходжень від них склала майже 370 млн грн. Однак ця сума виявилася на 24% меншою за той же період 2021 року.

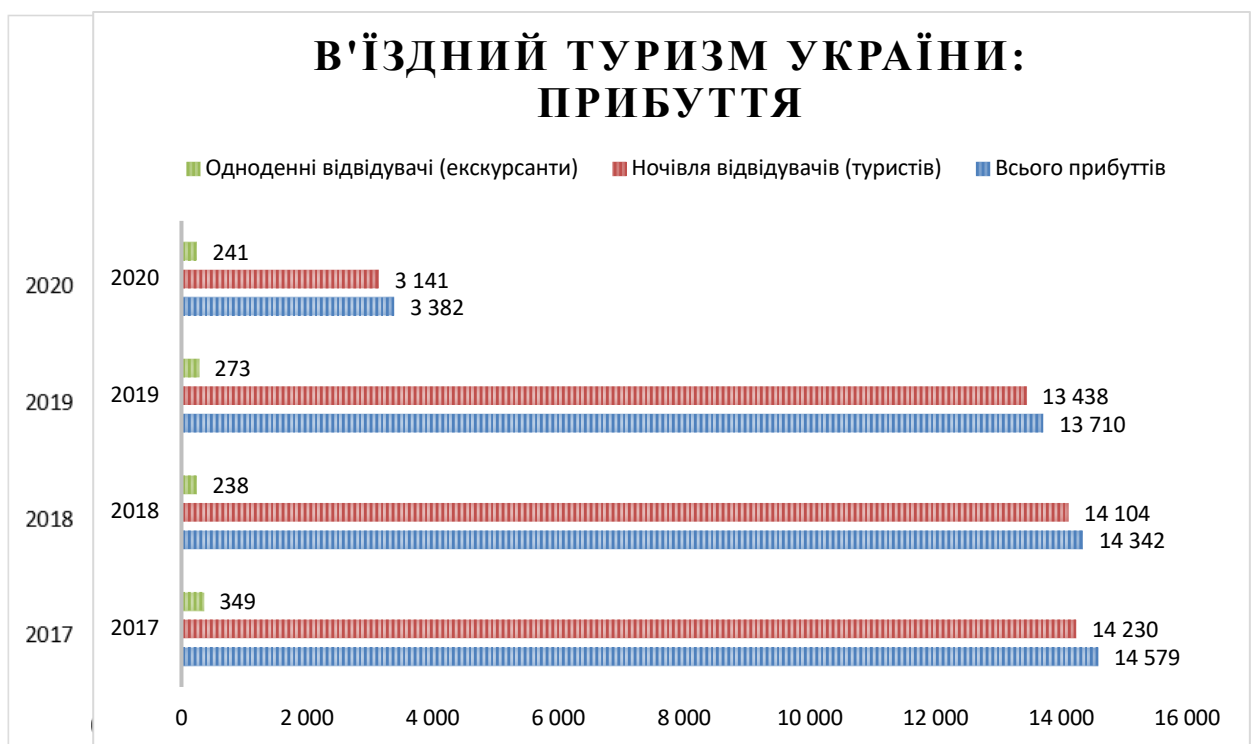

Рис.2.2. Показники кількості в'їздів за період з 2017-2018 за даними розробленому ЮНВТО та схваленому Організацією Об'єднаних Націй. [34].

Деякі вітчизняні туристичні компанії змогли вловити цю тенденцію і вчасно переорієнтуватися. Зокрема, туристичний оператор Join UP! відзначив,

що в 2020 р. суттєво зріс потік туристів усередині країни у більш дорогому сегменті, так званому Vip-відпочинку. Це пов'язано із закриттям кордонів та вимушеним відпочинком в Україні тих, хто завжди відпочивав за кордоном. Так, за оцінками постачальників послуг наразі найбільшим попитом користується внутрішній туризм, який поєднує у собі відпочинок на природі.[33]. Дана тенденція внутрішнього туризму зберіглася станом і на 2022 рік попри тяжкий стан який виник після повномасштабного військового вторгнення країни агресора.

На сьогоднішній день, туризм в Україні перебуває в замороженому стані. Російське вторгнення зупинило розвиток туризму та інфраструктури не тільки в Україні, а й у Європі. Проте війна триває. Підприємства туристичного спрямування повинні функціонувати і підтримувати економіку країни. Ситуація ускладнюється тим, що ринок туризму в Україні тільки почав поступово розвиватися після значного зменшення у 2020 році у зв'язку з пандемією COVID-19, однак, знову галузь повернулася до збитковості, навіть не встигнувши відновитися до показників 2019 року [35].

Після пандемії COVID-19 в 2020 році фахівці прогнозували спад галузі. В 2021 році бюджети громад з туристичної галузі отримали 244 млн грн. туристичного збору, що на 86,8% більше, ніж в 2020 році (130,6 млн грн) та навіть вище за доходи в 2019 році на 20% (196 млн грн) [35].

На території України є достатньо сприятливі умови і ресурси для розвитку екстремального відпочинку. До українських дестинації екстремального туризму можна віднести як Українські Карпати і Передкарпаття, так і щось більш незвичайне: Чорнобильська зона відчуження; Одеські катакомби; історичні місця часів війни (бункери, фортифікаційні споруди і т.д); гарячі точки збройних конфліктів або межуючі з ними території і багато іншого. Всі ці місця, різного ступеня екстриму, є бажаним об'єктом для відвідин багатьма туристами світу.

Один з найбільш популярних та доступних видів екстремального відпочинку в Україні – це рафтинг. Велика кількість гірських річок – Південний Буг, Чорний Черемош, Прут – приваблює усіх, хто коли-небудь захоплювався

водним туризмом. На даний момент існує декілька відомих клубів, які організують кількденні сплави на байдарках або катамаранах. Туристи забезпечуються необхідним обладнанням, а сплав проходить під керівництвом досвідчених організаторів. [36].

Поглиблюючи дослідження туристичної інфраструктури екстремального туризму, слід на нашу думку, провести аналіз структури готелів та аналогічних засобів розміщення, що дозволяють подорожуючим туристам зупинитися у тих місцях, які найближче до місць екстремального туризму. Виходячи з цього, структура готелів та аналогічних засобів розміщення за видами в Україні краще відображати у 2018-2020 рр. так як вплив негативних факторів які відбулись я у період з 2021-2022 рр. а саме пандемія COVID-19 та військового вторгнення росією розглянемо за даними наведеними у таблиці 2. 1.

Таблиця 2. 1 Показники структури готелів та аналогічних засобів розміщування за видами в Україні, 2018-2020рр. [37; 38; 39]

Заклади	Роки:						Відхилення абсолютне (+,-)	
	2018		2019		2020			
	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	одиниць	итома вага, %	2020/2018	2020/2019
Усього готелів та аналогічні засоби розміщування, з них	2474	100,0	2777	100,0	1626	100,0	-848	-1151
готелі	1704	68,9	1896	68,3	792	48,7	-912	-1104
мотелі	137	5,5	152	5,5	143	8,8	6	-9
хостели	36	1,5	121	4,4	110	6,8	74	-11
кемпінги	12	0,5	17	0,6	15	0,9	3	-2
агроготелі	-	-	-	-	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	84	3,4	104	3,7	96	5,9	12	-8
туристичні бази, гірські притулки тощо	501	20,3	487	17,5	470	28,9	-31	-17

Як свідчать дані наведені у таблиці 2.1, у 2020 р. порівняно із 2018 р. та 2019 р. відбулося зменшення кількості готелів та аналогічних засобів розміщення на 848 та 1151 одиниць відповідно відображено на малюнку .2.3. Показники кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщування за

період з 2017-2018 за даними розробленому ЮНВТО та схваленому Організацією Об'єднаних Націй.

Так нами визначено, що у 2020 р. порівняно із 2018 р. відбулося збільшення кількості мотелів, хостелів, кемпінгів та гуртожитків для приїжджих на 6 од., 74 од., 3 од. та 12 од. відповідно, у всіх інших групах засобів розміщення за досліджуваний період відбулося зменшення.

За статистичними даними Держкомстату України у складі вартості національного туристичного продукту туроператорів основні послуги у 2018 р. займали 93,2% (проживання – 74,79%, транспортне обслуговування – 17,39%, харчування – 1,03%), у 2020 р. – 97,92%, у т.ч. проживання – 78,31%, транспортне обслуговування – 18,93%, харчування – 0,68%, тобто основні послуги збільшилися у структурі витрат туроператорів на послуги сторонніх організацій, що використовувалися при виробництві туристичного продукту на 4,71% порівняно із 2018 р. *Рис.2.3. Показники кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщування за період з 2017-2018 за даними розробленому ЮНВТО та схваленому Організацією Об'єднаних Націй[34].*

Важливими факторами, що впливатимуть у подальшому на розвиток ринку туризму та його інфраструктуру, є демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників. Демографічна структура населення України та аналіз вікових груп, які найбільше подорожують, ще раз

підтверджують, що в Україні найбільш активна частина населення – від 30 до 40 років, на відміну від економічно розвинених країн, де люди старшої вікової групи, 55–60 років. [31]

Слід зазначити, що об'єктивно наша країна має всі передумови для інтенсивного розвитку вітчизняного та закордонного туризму, але на тлі світового туризму Україна виглядає досить скромно. Причинами цього є багато проблем, які гальмують розвиток туристичного бізнесу в Україні: низька якість туристичної інфраструктури, практично немає кваліфікованих кадрів, недосконалість законодавчої бази та правового регулювання, транспортна проблема, складна політична ситуація. На сьогоднішній день, повністю безпечних регіонів в Україні немає – всюди існують загрози ракетних ударів. Відносно безпечним регіоном вважається захід України, де спільно з туристичним середовищем а також поліцією та ДСНС, було розроблено безпечні для відвідування місця. Відносно безпечними туристичними містами можна вважати: Львів, Івано-Франківськ, Луцьк, Ужгород, Тернопіль. Тут можна вирушити до фортець, архітектурних пам'яток, оскільки регіони багаті на історію. Зокрема, відомий Луцький замок. Також доступний відпочинок на природі. Львівська обласна адміністрація підготувала перелік можливих гірських маршрутів області. У Карпатах можливе сходження на Говерлу, а також поїздки на озеро Синевир. На Івано-Франківщині працює курорт Буковель, де відкривають дитячий табір. [40]

Туристська інфраструктура є основою збалансованого розвитку туризму, яка забезпечує процес споживання та відтворення туристських ресурсів. Маючи високий туристично ресурсний потенціал, наша держава поки що не використовує його повною мірою, зокрема через незбалансований розвиток інфраструктурних елементів в регіональному розрізі, що спричиняє численні проблеми нераціонального використання, а іноді унеможливорює загалом залучення потенційних об'єктів до активної туристської діяльності та наявність військового конфлікту вимагає дослідження безпечності та чинників зменшення ризику в екстремальному туризмі

2.2 Дослідження безпечності та чинників зменшення ризику в екстремальному туризмі

Вживання людини в екстремальних умовах залежить від багатьох чинників, включаючи фізичні та психологічні умови, запаси їжі та води та ефективність обладнання. На життєдіяльність людини великий вплив мають не тільки сила волі, зосередженість і витривалість, а й знання природи. Люди гинуть від спеки та спраги, замерзають в тундрі, не в змозі спорудити укриття зі снігу.

Однією з найважливіших проблем існування людини є забезпечення власного захисту та уникнення небезпек у всіх сферах діяльності. Природні, техногенні, біологічні небезпеки – усе це наражає людей на небезпеку з моменту їх народження. Безпека – важливе і давнє поняття, таке ж необхідне всім туристам, як їжа і сон. Тому забезпечення безпеки туристів під час подорожей є головною турботою туристичних компаній.

Поняття безпеки туризму включає такі аспекти:

- особиста безпека туристів;
- збереження свого майна;
- не завдавати шкоди навколишньому середовищу.

Забезпечення безпеки передбачає цілий комплекс заходів у рамках національного законодавства, що гарантують безпеку переміщення туристів по території держави, їхнього перебування, збереження здоров'я, життя і майна. При наданні туристичних послуг повинен бути забезпечений прийнятний рівень ризику для життя і здоров'я туристів, як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях, що виникають в країні перебування [37, с.84]

Закон України "Про туризм" у розділі VIII надає гарантії безпечного перебування туристів на території України і зобов'язує органи влади та суб'єктів туристичної діяльності розробити комплекс заходів з безпеки туристів. Зокрема, в статті 26 сказано: "Місцеві органи державної виконавчої влади в галузі туризму розробляють і організовують виконання регіональних програм забезпечення захисту та безпеки туристів, особливо в місцях туристичної активності.[11]

Суб'єкти туристичної діяльності розробляють конкретні заходи щодо забезпечення безпеки туристів, екскурсантів, які беруть участь у туристичних подорожах, походах, змаганнях, запобігання травматизму та нещасним випадкам і несуть відповідальність за їх виконання".

Згідно із Законом України "Про туризм" із метою забезпечення безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані здійснювати:

- підготовку безпечних умов для перебування туристів, облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій, місць проведення змагань, забезпечення туристів справним спорядженням та інвентарем;
- навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм та нещасних випадків, інструктаж із надання першої медичної допомоги, а також інформування про джерела небезпеки, які можуть бути зумовлені характером маршруту та поведінкою самих туристів;
- контроль за підготовкою туристів до подорожей, походів, змагань, інших туристичних заходів;
- надання оперативної допомоги туристам, що зазнають лиха, транспортування потерпілих;
- розробку та реалізацію спеціальних вимог безпеки під час організації та проведення походів з автомобільного, гірського, лижного, велосипедного, водного, мотоциклетного, пішохідного туризму та спелеотуризму [11].

Тому забезпечення безпеки туристів під час подорожі є головною турботою туристичних компаній. Ряд заходів, які вживаються туристичними організаціями, спрямовано на забезпечення безпеки туристів. При невідповідності цих чинників нормі туризм є важким і небезпечним.

В Україні діє міждержавний стандарт (ГОСТ 28681.1-95) "Туристично-екскурсійне обслуговування", який передбачає порядок проектування туристичних послуг, включаючи розгляд можливих ризиків, які можуть викликати негативні наслідки і спричинити шкоду здоров'ю туриста та його майну.[41]

Департамент політики розвитку інфраструктури транспорту та туризму зобов'язано своєчасно інформувати туроператорів, турфірми та туристів про

будь-які загрози безпеці у місці тимчасового перебування або на території країни. Засоби масової інформації негайно та безоплатно повинні надати зазначеним державним органам можливість публікації інформації про загрози безпеці туристів та скоєні злочини.

Турагенти та туроператори зобов'язані інформувати державні органи, представників МНС та заінтересованих осіб про надзвичайні ситуації, пов'язані з туристами та особами, які не повернулися з поїздки. Метою туристичної діяльності є надання мандрівникам вичерпної та достовірної інформації про деталі подорожі, небезпеки, які можуть виникнути під час подорожі, та обов'язки щодо вжиття запобіжних заходів для забезпечення безпеки подорожуючих. Відомості, що характеризують природну складність туристських маршрутів, необхідний рівень особистої фізичної підготовки туристів та відомості про індивідуальне спорядження, мають бути включені до текстових та інформаційних матеріалів рекламно-інформаційних листів туристичних квитків.

Відомості, що характеризують природну складність туристичного маршруту, необхідний рівень особистої фізичної підготовки туриста, відомості про індивідуальне екіпірування, повинні бути включені до тексту рекламно-інформаційних матеріалів та інформаційного листа туристичного квитка. . Інформація, що забезпечує безпеку життя та здоров'я туристів при наданні послуг, надається у порядку, встановленому чинними нормативними документами.

Держава забезпечує захист законних прав та інтересів іноземних туристів відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, а також гарантує захист законних прав та інтересів громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон. У разі виникнення надзвичайних ситуацій держава вживає заходів щодо захисту інтересів українських туристів за межами України, зокрема забезпечує їх евакуацію з країни тимчасового перебування [42, ст.62].

Контроль за виконанням вимог безпеки туристів забезпечують органи державного управління, здійснюють контроль за безпекою відповідно до їх

компетенції. Також здійснюється перевірка на початку сезону готовності туристичного підприємства і траси до експлуатації т ін., а також у ході поточних перевірок. Поточні перевірки забезпечення безпеки туристів проводяться у відповідності з планами і графіками технічних оглядів будівель, споруд, транспортних засобів, пляжів і місць для купань, туристичного спорядження та інвентарю, які видаються туристам, пунктами прокату, перевірок приготування їжі, термінів і умов зберігання і транспортування продуктів харчування, перевірок готовності туристів до виходу в походи [41].

Контроль безпеки обслуговування туристів здійснюється на основі використання таких методів:

1. Аналіз змісту документів, зокрема корневих паспортів. медичні карти відвідування туристами маршруту та інші документи;

2. Візуальний - шляхом огляду відповідних об'єктів: територій, спорядження та інвентарю, пройдених туристським маршрутом;

3. Використання засобів виміру, тобто. якості води, повітря, технічного стану вантажних автомобілів, вантажопіднімальних механізмів, органів керування транспортними засобами;

4. Соціологічне дослідження - шляхом опитування самих туристів та обслуговуючого персоналу.

Туризм пов'язаний з тимчасовим виїздом із постійного місця проживання та реалізацією освітніх, професійних, ділових, оздоровчих, спортивних та інших цілей за допомогою різних технічних засобів, тому державного регулювання туристичної діяльності. Також слід зазначити, що екстремальний туризм відбувається у складних географічних чи природних умовах. Це потребує чіткої організації порятунку та евакуації туристів.

Концепція безпеки та захисту мандрівника охоплює весь маршрут, пункт призначення та всі об'єкти, які відвідує мандрівник, від будинку до повернення. Цей термін відноситься до дій, послуг та інформації уряду. В Україні в цьому випадку переважає виїзний туризм, тож питання безпеки стають дуже важливими для туристичної діяльності. Відповідно до Закону «Про захист прав споживачів» та «Про туризм» мандрівники мають право вимагати надання

необхідної та достовірної інформації про туристичні агенції та подорожі [11;43] зобов'язує турфірми інформувати мандрівників про всі аспекти подорожі, про всі ризики, з якими можуть зіткнутися мандрівники, та запобіжні заходи.

Турист, відповідно до вищезгаданим законом, зобов'язаний дотримуватися під час подорожі правил особистої безпеки. Виконання цього обов'язку також залежить від тієї інформації, яку надає туристична фірма. Це може бути інформація про правила в'їзду до країни тимчасового перебування і перебування там, про звичаї місцевого населення, про релігійні обряди, святині, пам'ятники природи, історії, культури, що перебувають під особливою охороною, стан навколишнього середовища. Турист іноді може сам своїми ж діями створювати загрозу своєму життю, здоров'ю та майну, а також загрозу іншим [44, с.19].

Туроператори та туристичні агенції зобов'язані надавати мандрівникам вичерпну інформацію, а також знати медичні та гігієнічні правила. Завданням туристичної діяльності є розробка конкретних заходів щодо забезпечення безпеки туристів та екскурсантів, що беруть участь у туристичних походах, походах та змаганнях.

Інформаційний листок до путівки туристської подорожі містить розділи обов'язкової та додаткової інформації за маршрутом, призначеної для туристів, і є невід'ємним додатком до туристської путівки або ваучера. Інформаційний листок повинен містити такі обов'язкові відомості:

- зазначення виду і типу туристської подорожі, основного змісту програми обслуговування, протяжності та тривалості всього маршруту, його похідної частини, категорійності походів та іншої специфіки;

- опис траси подорожі - пунктів перебування, тривалості перебування та умови розміщення у кожному пункті обслуговування (тип будівлі, число місць в номері, його санітарно-технічне обладнання);

- короткий опис району подорожі (пам'ятки, особливості рельєфу, місцевості), програми обслуговування в кожному пункті туру;

- перелік послуг, що надаються за додаткову плату;

- наявність і коротка характеристика спортивних споруд та майданчиків, автостоянок, пасажирських канатних доріг, водоймищ, атракціонів, дитячих ігрових майданчиків, бібліотек, кінозалів тощо;

- адреса туристського підприємства, в якому починається туристична подорож та проїзд до нього. [44, с.19-20].

Тексти пам'яток для туристів складаються в особливих, необхідних випадках, наприклад, при організації спеціалізованих турів або у разі направлення туристів в ендемічні країни. Кожному туристу, який виїжджає до країн, в яких існує небезпека інфекцій, необхідно видати індивідуальні пам'ятки, завірені підписом туроператора і печаткою фірми. Наявність таких пам'яток у туристів в обов'язковому порядку перевіряється при митному огляді в деяких аеропортах. Інформація про безпеку туризму необхідна туристові, структурам туристського бізнесу, ЗМІ і дослідницьким центрам, що працюють в індустрії туризму. Дуже важливо, щоб ці джерела не спотворювали, надмірно не драматизували справжній стан справ, а оголошували очевидні і безперечні істини і стандарти у сфері безпеки туризму. Саме дотримання цих принципів сприяє розвитку туризму як одного з компонентів процесу поліпшення якості життя для всіх. [44, с.20].

У проектуванні туру і туристичних послуг потрібно уважно вивчити усі можливі чинники ризику та їхні джерела, дослідити можливість і ймовірність вияву джерела на небезпечному для людини рівні, схильність людини до впливу джерел безпеки і передбачити комплекс заходів для захисту здоров'я і життя туриста та його майна. Також шкідливі чинники (чинники ризику) у туризмі можна класифікувати наступним чином:

- небезпека травмування;
- вплив довкілля;
- пожежонебезпека;
- біологічні впливи;
- психофізіологічні навантаження;
- небезпека при випромінюванні;
- хімічні впливи;

- етап перевезення;
- підвищена запиленість і загазованість;
- специфічні чинники ризику;
- інші чинники.

Різні несприятливі чинники мають різну ймовірність настання та інтенсивність впливу і важкість наслідків. Розглянемо деякі з них[45, с.63].

Враховуючи безліч чинників, що створюють певний тип невизначеності й, як наслідок, загрозу безпеці та здоров'ю туристів, екстремальний туризм спочатку є найнебезпечнішим видом туризму, причому більш ніж будь-який інший вид туризму. Система реєстрації нещасних випадків у період з 2000 по 2001 рік туристи отримали понад 4 мільйони травм. Травми були викликані екстремальним туризмом чи заняттям екстремальними видами спорту.

Екстремальний туризм, який часто проходить в ізольованих місцях, сповнений непередбачуваності. Наприклад, у джунглях Амазонки можна зустріти безліч диких та небезпечних тварин. Так само поїздка в країну, що перебуває в конфлікті з сусідньою країною, або надолжити втрачене під час стихійного лиха, може призвести до заподіяння шкоди та серйозної травми, а також загибелі туриста. Крім того, знаходження у важкодоступних місцях ускладнює пошук допомоги, коли вона вам терміново потрібна.

Непередбачувані погодні умови також посилюють проблеми. Тому не дивно, що одним із найважливіших елементів будь-якої організації туризму є забезпечення безпеки життя та здоров'я туристів. Суб'єктам індустрії туризму необхідно зводити до мінімуму та запобігати загрозам безпеці туристичної діяльності отже, брати до уваги фізичні та соціальні небезпеки.

Забезпечення безпеки передбачає цілий комплекс заходів у рамках національного законодавства, що гарантують безпеку переміщення туристів по території держави, їхнього перебування, збереження здоров'я, життя і майна. При наданні туристичних послуг повинен бути забезпечений прийнятний рівень ризику для життя і здоров'я туристів, як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях, що виникають в країні перебування [37, с.84].

Чинники зовнішнього середовища, що впливають на людину, вельми різноманітні. Це температура і вологість повітря, вітер, сонячна радіація, отруйні змії, хижі тварини та ін.

Для виживання в екстремальних умовах людині необхідно вирішити три найважливіших завдання:

1) зуміти захистити себе від переохолодження або перегріву залежно від місцевості і погодних умов;

2) встановити денну норму витрачання води, а недоторканий запас залишити на крайній випадок. Необхідно також вжити заходів для знаходження джерел води;

3) скласти харчовий раціон і переконатися, що вода є в достатній кількості для споживання і приготування їжі [44, с. 112].

Одним із найважливіших факторів забезпечення безпеки туризму є базове знання першої допомоги та аптечок. Неправильна медична допомога може різко погіршити стан потерпілого і призвести до смерті, але без такої «допомоги» можна було б врятувати життя.

Тому не професіонали не повинні намагатися пропонувати допомогу сильнодіючими препаратами. Навіть лікарі в таких ситуаціях можуть невірно оцінити ситуацію і зробити фатальні помилки. Тому що при незначному пошкодженні постраждалий може вижити, а при великому пошкодженні потерпілому не допоможуть і він помре незалежно від того, чи вводили необхідний препарат йому, чи ні. Врятувати може лише своєчасне транспортування до стаціонару.

Для гарантування безпеки необхідно дотримуватися таких правил:

— при хворобі учасника експедиції не доцільно продовжувати подорож і намагатися його лікувати на маршруті;

— у разі будь-якої серйозної травми, організувати аварійний схід з маршруту;

— у спільне спорядження групи повинна входити добре укомплектована аптечка. При підготовці маршруту слід наперед намітити й вивчити аварійні шляхи сходу з маршруту

Чинники зменшення ризиків в екстремальному туризмі в залежності від їх видів та класифікацій дуже широке різноманіття таких як:

- Орієнтування в просторі;
- Визначення сторін горизонту за рельєфом, ґрунтом, вітром і снігом;
- Орієнтування в часі;
- Географічні зони з низькими екстремальними температурами;
- Харчування в екстремальних умовах;
- Водозабезпечення в екстремальних умовах. [41, с. 218].

Орієнтування на місцевості полягає в умінні знайти напрям сторін світу і своє місцезнаходження відносно навколишніх предметів, зокрема елементів рельєфу. Звичайно, для точного визначення сторін горизонту і свого місцезнаходження оптимальним варіантом є наявність топографічних карт і компаса. При їх відсутності в ясну погоду орієнтування в просторі можливе за допомогою сонця, Полярної зірки, місяця. Деякі місцеві ознаки, особливо в похмуру погоду, також можуть полегшити орієнтування. Вологість ґрунту біля великих каменів, окремих будівель, а також пнів слугує свого роду орієнтиром - влітку ґрунт більш зволожений з півночі від цих предметів, ніж з півдня. Південні схили гір і пагорбів, як правило, бувають сухіше північних, менш задерновані і сильніше схильні до процесів розмивання.

У густому лісі нерідко орієнтуються, піднявшись на високе дерево. За місяцем можна судити про розташування близьких круч або крутих схилів, визначивши подвоєну відстань до них за часом проходження звуку. Якщо відоме розташування річкової системи і в лісі є річки, то за орієнтир можна прийняти їх. Вийшовши на стежку, потрібно уважно її оглянути. Якщо гілка б'є в обличчя або в груди - зі стежки треба піти: вона звірина і до житла людини не приведе. Заблукавши, найнадійніше повернутися своїми слідами до початкового пункту ходьби і орієнтуватися знову. Якщо цього зробити не можна, то слід вийти до будь-якого лінійного орієнтиру - річки, дороги, просіки, напрям яких відомий, застосувавши для цієї мети грубо визначений перпендикуляр до вибраного орієнтиру. Визначити напрямок на дорогу можна за звуком автомобілів або потягів, що проходять.

Визначення часу доби є не менш важливим компонентом орієнтування, ніж визначення місцезнаходження. Воно матиме достатньо приблизний характер, але може зіграти свою важливу роль, особливо в умовах автономного існування. Відносно точно можна визначити час за сонцем, місяцем та сузір'ями. Доступніше визначення часу доби за активністю деяких рослин і птахів.

Боротьба із впливом на організм низьких температур є основною проблемою автономного існування людини в цих природних зонах. Виживання людини в першу чергу залежить від одягу і наявності притулку. Існує пряма залежність часу, протягом якого організм зберігає тепловий комфорт, від температури навколишнього середовища і теплоізоляційних властивостей одягу. Одяг забезпечує збереження тепла в організмі лише обмежений час, тому людині, що терпить лихо, слід поспішати з будівництвом тимчасового притулку. Для обігріву тимчасового притулку, приготування їжі, розтоплення снігу і кип'ятіння води використовують різноманітні засоби - стеаринові свічки, пігулки сухого спирту, жир здобутих на полюванні тюленів, моржів, карликові дерева, торф'яний дерен, суху траву, плавник (викинуті на берег стволи і великі гілки дерев).

Харчування відіграє одну з основних ролей у виживанні людини в умовах автономного існування. Необхідно вміти визначати якість продуктів, знати способи їх приготування, зберігання, а також використання природних ресурсів. Багато дикорослих рослин можуть слугувати важливим джерелом додаткового харчування в екстремальних умовах. Такі як - гілки багатьох тайгових дерев, кореневища сусаку, рогози, очерету, кореневищ білого латаття, жолуді, ісландського лишайнику, сіль (одержати можна із золи і шляхом випаровування з морської води). Смачний, ароматний чай в лісі можна приготувати з листя суниці, малини, зніту, чорниці, журавлини, брусниці, вересу, звіробою.

Обезводнення організму всього на кілька відсотків спричинює порушення життєдіяльності. Відсутність води протягом доби негативно позначається на моральному стані людини, знижує його вольові якості, викликає швидку

стомлюваність тощо. Втрата організмом великої кількості води небезпечна для життя тому важливо заpastися нею або ж добувати природнім шляхом

Визначення сторін горизонту за спорудами. Різні споруди в деяких випадках теж можуть слугувати хорошими орієнтирами. В основному це споруди релігійного культу: церкви, мечеті, синагоги тощо, які відповідно до релігійних канонів будувалися досить суворо орієнтованими за сторонами горизонту. [44, с. 277].

Найчастішими нещасними випадками серед туристів є травми. Небезпека травмування може виникнути в різних ситуаціях, але найбільш ймовірні події при зсувах, лавинах та інших атмосферних і природних явищах, в умовах складного рельєфу місцевості, де знаходяться механізми, предмети і т. д. Це буває при безпосередньому переміщенні туристів. Відповідне туристичне та спортивне спорядження, одяг та взуття важливі для запобігання травмам.

Для запобігання травмам використовуються:

- засоби захисту канатних доріг, гірськолижних трас та підйомників;
- захисне спорядження;
- індивідуальні страхувальні троси;
- огороження туристичних стежок та маршрутів.

Одним із небезпечних етапів подорожі є етап перевезення туристів до місць відпочинку. Транспортні засоби небезпечніші, тому безпека туристів має бути головним пріоритетом у всіх видах транспорту.

При проектуванні туру необхідно брати до уваги вибір сприятливої пори року, вечірнього чи денного часу, раціонально обрати трасу туристичного маршруту, врахувати погодні умови, забезпечити туристів необхідним спорядженням, засобами індивідуального захисту, провести повне і своєчасне інформування туристів про можливу небезпеку [46, с.26].

Важливим фактором, що згубно впливає на здоров'я туристів, є ультрафіолетове випромінювання, підвищений рівень радіоактивності. Можуть мати місце також хімічні фактори, які впливають на організм людини. Існує також велика загроза інфекційних захворювань, харчових отруєнь та інших біологічних факторів. В багатьох випадках туристи самі порушують

регламентовані правила поведінки і потрапляють в складні ситуації, відстають від груп через неухважність, відправляються в райони, не рекомендовані для відвідування, беруть участь у ризикових заходах, купаються у заборонених місцях, відвідують сумнівні розважальні заклади [47, с.36].

За видами туризму «локалізація» травм найбільш проста в піших подорожах- більшість травм припадають на ноги і, як правило, виявляється у вигляді потертостей, намівів шкіри стопи і пошкоджень зв'язкового апарату суглобів (гомілковостопного або колінного).

На водних екстремальних маршрутах можуть бути травми рук - садно, зриви шкіри тріщини, розтягування зв'язок променево-зап'ясткових суглобів. Іноді потертості сідниць і спини, розтягування спинних м'язів, забиття. Нерідкі радикуліти, ангіни, опіки від надмірної освітленості сонцем. Найбільша небезпека травм на воді пов'язана з можливістю утоплення (асфіксією).

При заняттях зимовими видами туризму характерні пошкодження сумочно-зв'язкового апарату ліктявого, зв'язок гомілковостопних і колінних суглобів: травми передніх зв'язок і кісточок гомілковостопних при падінні назад. Поширене обмороження пальців і п'ят ніг, пальців і зап'ястя рук, носу, вух, щік. Нерідкі випадки опіків полум'ям багаття і гарячою їжею.

До найчастіших травм у гірських і спелеологічних (печерних) подорожах належать: потертості шкіри, опіки долонь (іноді спини й сідниць) тертям при неправильній роботі з мотузкою, забиті рани, в окремих випадках струси мозку, пошкодження внутрішніх органів, переломи кінцівок. Для гірського туризму характерні також місцеві обмороження, опіки та захворювання очей при засліпливому сонці.

У веломандрах можуть статися потертості внутрішніх поверхонь стегон і долонь, розтягування зв'язкового апарату нижніх кінцівок. Деколи під час швидкої їзди в очі потрапляють смітинки, дрібні комахи. Як результат падінь не виключені обширне садно, забиття. Іноді трапляються переломи (найчастіше ключиць), струс мозку і забито-рвані рани.

До основних стресорів відносять: з чинників навколишнього середовища - холод, жара; з чинників психофізіологічної природи людини - біль, голод,

спрага, перевтома, смуток, страх. Дослідимо детальніше безпечність рафтингу як такого що належать до екстремального туризму водного маршруту.

Зважаючись на подолання перешкод водного маршруту, необхідно забезпечити безпеку всіх членів групи. Забезпечення безпеки на маршруті вимагає, крім індивідуального оволодіння технічними прийомами водного сплаву, також серйозного усвідомленого психологічного настрою, групового мислення та дій на маршруті, ретельного вибору особистих та групових засобів безпеки. Головне ж – уміння все це застосувати практично в екстремальних умовах.

Мінусом водних маршрутів є можливість втрати спорядження. Для виходу з аварійної ситуації з найменшими втратами кожен член групи, екіпаж, а при необхідності і вся група повинні спільними діями в найкоротші терміни після аварії доставити на берег катамаран, спорядження, постраждалих і всіх членів групи, для надання допомоги та медичної допомоги.

Кожен без винятку учасник сплаву повинен бути психологічно та технічно готовий до перевероту, володіти способами повернення засобу сплаву в робочий стан (на киль), вміти без паніки (вичерпавши всі можливості роботи у посадці) залишити засіб сплаву та самостійно або за допомогою групи вибратися на берег

Кожен учасник сплаву та група загалом повинні знати та практично вміти долати аварійні ситуації. Вміння спільними діями забезпечити безпеку новачкам.

Складні перешкоди долаються на розвантажених плавзасобах після огляду та організації страховки. Каяк ставиться на киль за секунди, катамаран за 10 – 30 секунд залежно від характеру річки та становища членів екіпажу.

Переверот байдарки або катамарана не вважається аварією, поки екіпаж самостійно справляється і самостійно виходить із ситуації.

Найважливішу роль при поверненні плавзасобу "на киль" грає посадка.

Посадка повинна забезпечувати надійне кріплення спортсмена до засобу сплаву та швидкий вихід із неї за потреби.

Для проходження складних маршрутів необхідно обладнати плавзасіб для кожного учасника індивідуально із застосуванням всього технічного арсеналу. При розклинюванні між засобом сплаву та перешкодою, при зависанні в посадці під водою з непритомністю можуть загинути люди. Оптимально було б створити таку посадку, з якої б гребця, що втратив свідомість, вимивало, але не викидало активно працюючого. Адже відловити людину, що пливе окремо від плавзасобу, навіть знепритомніла, набагато легше, ніж перебуває під плавзасобом, схильного до ударів по донних каміннях і часто невидимої під водою.

Залежно від досвіду, технічної підготовки, впевненості у собі та своєму плавзасобі, психологічного настрою, кожен спортсмен має особисто регулювати жорсткість своєї посадки.

Однією зі складових забезпечення безпеки на маршруті є спорядження рафтерів.

Якою б складністю не був маршрут, де б він не проходив, кожен учасник сплаву повинен серйозно поставитися до якості як особистого спорядження, так і якості та надійності суден. Конструкція рафта (наявність надувних поперечок, що фіксують ноги) має забезпечувати туристам додаткову страховку від падіння за борт. Однак повністю виключити це прикре непорозуміння, як і переверот самого рафта, неможливо. Кожен мандрівник має одягнути індивідуальні засоби захисту: рятувальний жилет та шолом. Це той мінімум, який має надати турфірми (організатор сплаву) туристам. Навіть має сенс задуматися і про додаткове екіпірування. Для крижаної води гірських річок може стати в нагоді гідрокостюм, зручне взуття – спеціальні черевики на ребристій гумовій підошві.

Найпотужніший рятувальний засіб – це сам рафт, і якщо раптом випадково хтось опинився за бортом у бурхливій воді, перешкоди краще пройти, міцно тримаючись за рафт, ніж самосплавом.

Участь у рафтингу має на увазі постійну близькість до бурхливої води. Так виходить, що гірські річки не відрізняються особливо теплою водою,

оскільки беруть свій початок вони на льодовиках, а течуть у глибоких тінистих ущелинах.

Одяг рафтеру нагадує листковий пиріг із найсучасніших синтетичних матеріалів. Найважливішим фактором є швидке висихання на повітрі та хороші теплоізоляційні якості.

Починати слід з рятувального жилета, оскільки він необхідний обов'язково. Важливо, щоб жилет щільно сидів на рафтері, не заважав веслувати. Потрібно пам'ятати - жодний жилет не замінить уміння плавати.

Близькість каменів у поєднанні зі швидкістю потоку, до лопаті весел, іноді опиняються у безпосередній близькості від голови – це далеко не всі причини, щоб одягнути на голову захисний шолом.

Подальше екіпірування залежить від умов сплаву. На гірських річках Середньої Азії та Алтаю необхідний неопреновий гідрокостюм, бризка куртка, неопренове взуття та захисні штани з накладками на колінах, стегнах та гомілки.

Найпоширеніший варіант неопренового гідрокостюма - напівкомбінезон без рукавів з глибокою проймою та блискавкою на грудях. Колінні та стегнові накладки важливі при сплаві в каяку. Костюм вибирають строго за розміром, у мокрому стані він трохи розтягується, а порожнин між тілом та неопреном бути не повинно. Бризка куртка одягається поверх неопренового костюма та захищає від бризок руки та плечі. На ногах рафтеру спеціальне сплавне взуття. Неопренові черевики на ребристій гумовій підшві.

Велике значення для успішного сплаву має упакування спорядження. Для одягу зручні так звані драйбег – м'які мішки, що герметично закриваються, забезпечені ручками для перенесення або рюкзачними лямками. Використовують і жорсткі поліетиленові бочки із герметичною кришкою.

Для забезпечення безпеки у водному туризмі – рафтингу, обов'язково необхідно проводити інструктаж з техніки безпеки та про правила поведінки у надзвичайних ситуаціях. Обов'язкова наявність у кожного члена екіпажу індивідуальних засобів захисту: рятувальні жилети, захисні шоломи, ремені

безпеки, комплект для надання першої допомоги та рятувальні сумки. Повинний бути зручний одяг та взуття. Для туристичного сплаву потрібне знаходження на рафті інструктора.

2.3 Аналіз дестинацій екстремального туризму в Україні

За своїх потенційних ресурсів Україна є країною із практично безмежними можливостями для організації активного та екстремального відпочинку. Максимальна розвага – це нова конкурентна перевага для будь-якого пункту призначення чи маршруту. В Україні існує безліч варіантів розвитку таких напрямків, але сьогодні вони здебільшого перебувають у стані перспективного розвитку.

Сучасний туризм є вагомим чинником соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок надходжень від зростаючих туристичних потоків, залучення інвестицій у формування місцевої інфраструктури, ефективного використання природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів території, її активного включення у національну та міжнародну торгівлю послугами.

Україна, як держава, розташована в центрі Європи, з багатими природними ресурсами та самобутньою історико-культурною спадщиною, має всі передумови для сталого розвитку економіки за рахунок надходжень від сфери туризму. Це зазначено у постанові Верховної Ради України від 13 липня 2016 року № 1460–VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України». Перший програмний документ - Указ Президента України «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року» було розроблено у 1999 році, його ціллю було створення сприятливого організаційно-правового й економічного середовища для розвитку молоді туристичної галузі України. В проекті Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року, яка була схвалена в 2013 році передбачалось створення умов для збільшення потоку туристів, створення конкурентоспроможної розвинутої туристичної інфраструктури шляхом раціонального використання туристичних ресурсів, що сприятиме збільшенню

обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності.

Ресурси DESTИНАЦІЙ України, її позитивний імідж є основною мотивацією для подорожі, причиною подорожі. В основі функціонування туристських DESTИНАЦІЙ лежить формування і використання туристського потенціалу територіальної громади за допомогою просування туристичного продукту. Саме ця обставина формує привабливість продукту DESTИНАЦІЇ, відповідність потребам ринку і забезпечує ефективність діяльності туристських DESTИНАЦІЙ. Світовий досвід показує, що при наявності ресурсів і ідеї DESTИНАЦІЙ можна зробити з чого завгодно: для цього потрібні тільки ресурси в достатній кількості і генеральна ідея, яку послідовно втілюють в життя і популяризувати серед туристів усіма способами щоб донести інформацію до туристів.

При виборі місця відпочинку туристи думають не тільки про місце особливого інтересу, побутові зручності, а й про те, чим можна зайнятися у вільний час, які пропонуються розваги. Коли є можливість вибору (особливо для людей юного віку), враховуються не лише кліматичні особливості, наявність цікавих об'єктів, а й можливості для активного відпочинку.

Формування попиту на екстремальні розваги – це, по-перше, прагнення туристів, по-друге, це елемент новизни, по-третє, екстремальні види спорту є найбільш характерними стресорами середнього віку, сприяють максимальному розслабленню та вивільненню надлишкової енергії. Відомо, що багато сучасних туристів віддають перевагу поїздкам з елементами екстриму. Деякі люди віддають данину моді або шукають нові способи самовираження, тоді як інші хочуть позбутися щоденного стресу та отримати дозу адреналіну. Крайнощами для людини можуть бути всі невластиві йому види діяльності, що відрізняються від звичайного способу життя і викликають сплеск емоцій, якийсь позитивний стрес (для певної категорії людей, їзда на конях, або польоти на літаках або невеликих літаках). Активний відпочинок – один із найкращих способів зняти стрес.

Екстремальні розваги – захоплююче видовище навіть для тих, хто не наважується на екстрим. Точно оцінити кількість туристів, які цікавляться

екстремальними розвагами, неможливо. Однак із публікацій, присвячених цій темі, відомо, що в Європі близько 30% відпочиваючих хоча б раз на тиждень вирушають на джип-сафарі, рафтинг, яхт-тур тощо. Разом з економічним розвитком суспільства збільшуються види відпочинку, у тому числі екстремального, і все більше людей хочуть урізноманітнити своє дозвілля неординарними враженнями.

Приватні підприємці, малий бізнес та спортивні федерації можуть організувати екстремальні тури. До агентів, які безпосередньо взаємодіють з клієнтами, відносяться готелі, туристичні агенції та індивідуальні підприємці. Так влаштований цей бізнес у світі. В Україні туроператорам складно залучати іноземних туристів через неадекватне управління готелями, ресторанами та розвиток розважальних систем, і це стало серйозною проблемою.

Розглядаючи екстремальний туризм у масштабі України, слід зазначити деякі регіональні аспекти. На нашу думку, перспективними дестинаціями для розвитку екстрим-туризму є Українські Карпати і Передкарпаття.

Місцями розвитку сафарі (фотополювання) в регіоні можуть бути: національний природний парк Вижницький, національний природний парк Гуцульщина а також Карпатський біосферний заповідник.

Одним із видів екстремального туризму є політ на повітряній кулі. Цей вид відпочинку вважається дуже романтичним і видовищним, що водночас не становить істотного ризику для життя і здоров'я людей. Однак якщо у багатьох країнах авіація вже приносить суттєвий дохід юридичним особам, то Україна починає усвідомлювати цей потенціал та створила певні початкові організаційні умови.

Вартість снаряда, розрахованого на Таким чином, за кожні 2 години польоту амортизується вартість оболонки в розмірі 100 доларів. Двогодинний політ на повітряній кулі на Ukraine коштує близько 280 доларів за політ. Ця послуга в даний час доступна для покупки за 350 доларів США.

Бізнес на повітряних кулях можна розвивати у двох напрямках: туристичному й рекламному. На даний момент головні дивіденди повітроплавці отримують саме від останнього. Вільне повітроплавання

використовується в туристичних цілях, але тепер ця ніша не зайнята й дуже приваблива для інвестицій.

Для розвитку вільного туристичного повітроплавання в Україні є всі необхідні передумови, насамперед природні. Перспективними вважаються такі місця, як Крим, Карпати, міста Київ і Львов, які є красивими історичними місцями, Кам'янець-Подільський (з можливістю прольоту під мостом), Асканія Нова тощо. На сьогодні в Україні є 20 повітряних куль (для порівняння: у Німеччині - 6000, у Голландії – 400). З початком розвитку повітроплавання в Україні вироблялися невеликі кулі, які можна використати як у спорті, так і в туризмі. Але практика західних країн свідчить, що також необхідно мати більші аеростати місткістю не менше 6-8 чоловік, що дасть можливість знизити вартість екскурсії з \$350 за один двогодинний політ до \$100 [48].

На сьогодні в Україні існує всього 4 великих дрозони: "Чайка" і "Бородянка" (під Києвом), "Авіа-Союз" (Травневе, Дніпропетровська обл.), Сєверодонецьк Луганської області (для порівняння, на території Великобританії функціонує до 60 дрозон), фото 2. 1.

Фото 2.1. Аеродром «Чайка», м. Київ

Як свідчать дані наведені на фото 2. 1., аеродром Чайка один із аеродромів де існує дрозони.

Основна проблема в розвитку парашутного спорту полягає в тому, що нині це один із найдорожчих видів спорту. Парашутна система коштує від 3000 до 5000 доларів (не рахуючи спорядження для десантників) і не має кваліфікованих інструкторів, пілотів, літаків, невеликих аеродромів та посадкових майданчиків.

Сплав по річці - один з видів спорту, що плавно переходить в екстремальний відпочинок. Сплав по річці на українських спеціальних плавзасобах (рафти, байдарки, катамарани) має перспективне майбутнє і з точки зору надання туристичних послуг. Рівнини та гірські річки. Це дає можливість активно розвивати водний туризм у нашій країні, а багаті рекреаційні ресурси та історико-культурна спадщина дозволяють туристам обирати маршрути сплаву. Рівнинні річки без крутих порогів та водоспадів (Десна, Дністер, Сіверський Донець, Псел, Ворскла) ідеально підходять для пологого сплаву новачків та сімейного відпочинку на природі. Для більш активного сплаву Південний Буг гарними порогами та простими водними перешкодами на кшталт порогів. Найсміливіші - спортивний рафтинг гірськими річками Карпат (Черемош, Прут, Тиса та ін.).

Тривалість туру, важливо відрізнити одноразовий сплав від рафтинг-туру. Одноразовий сплав триває 1-2 години, разом з організаційними моментами – 4-5 годин. Рафтинг-тур зазвичай триває від 2 до 5 днів, разом з проживанням, харчуванням тощо. Наприклад, дво- і триденні сплави Чорним Черемошем та річкою Прут пропонує компанія «Скита Рафтинг», яка має дві локації: Село Красник, що на річці Чорний Черемош Верховинського району, Івано-Франківська область фото 2.2.. Сміт Ворохта Надвірнянського району, теж на Івано-Франківщині. Тут є тури як для дорослих, так і для дітей від 5 років. Все відбувається під супроводом сертифікованих рафт-гідів, які мають міжнародну кваліфікацію для сплавів на даних категоріях річок. Є й одноденні тури, хоча ті, хто в них побував, бідкаються, що їм забракло часу на таку цікаву розвагу. Іноді можна зустріти в переліку пропонованих рафт-турів так звані «лінійні маршрути», вони багатоденні, адже рафтери йдуть річкою багато кілометрів, ночують у наметах, а їхні особисті речі їдуть паралельно з ними спеціальним автотранспортом.

Фото 2. 2. Сплав по річці Прут

Як свідчать дані наведені на фото 2.2, під впливом західної туристичної культури річковий сплав почали ототожнювати зі словом "рафтинг", але рафтинг - це лише вид сплаву, здійснюваного по бурхливій ріці на рафтах (надувних човнах).

Водний туризм в Україні завойовує все більшу популярність, з кожним роком з'являються нові маршрути сплавів. Але, незважаючи на цю тенденцію, ще є більші можливості для росту. Існуючий природний потенціал використовується далеко не на повну потужність - максимум на 10%. Водний туризм потребує набагато менших інвестицій, ніж інші екстремальні види. Вартість катамарана \$600-1000, тримісної байдарки - \$300- 400. Сплави, відповідно, також доступні більшому колу туристів, вартість триденного сплаву, включаючи прокат плавзасобів і туристичного спорядження, харчування, екскурсійне й інструкторське обслуговування, в Україні коливається від \$30 до 50.

Однак і у водному бізнесі існують свої особливості. По-перше, використовувані при сплавах плавзасоби повинні відповідати високим стандартам якості й безпеки, особливо якщо мова йде про невідготовлених туристів без досвіду керування такими засобами. Головна проблема сучасних українських сплавів саме у використанні деякими операторами неякісних туристичних плавзасобів. По-друге, бізнес, створений тільки на базі водного

туризму, буде мати яскраво виражену сезонність. Водні розваги - ледве не єдиний вид відпочинку, характерний тільки для літнього сезону. [50].

Сучасне уявлення туристів про сафарі відрізняється від традиційного. Наприкінці XIX - початку XX ст. сафарі означало полювання на африканських диких звірів. З появою цифрової фото - і відеоапаратури зростають інтерес і можливості якісного документування об'єктів навколишнього світу та живої природи, насамперед. Тому у сучасному суспільстві багатьох туристів приваблює ідея не лише власне звичайного полювання, а фотополювання із застосуванням сучасної техніки. Організація сафарі можлива в тих країнах, де ще можна побачити природу в її первісному вигляді. Досвід діяльності деяких африканських країн вражає, оскільки там це один із найбільш прибуткових для організаторів і привабливих для туристів видів відпочинку. У багатьох національних природних парках на вибір любителів сафарі пропонуються тури за ціною від \$20 до \$150 з людини [51].

В Україні налічується 17 природних, 4 біосферних заповідники і 12 національних природних парків, у яких дика природа перебуває під охороною держави. Серед них - найбільший заповідник у Європі - Асканія-Нова, у якому можна побачити тварин представників майже всіх континентів планети. Саме тут пропонується єдиний в Україні тур-сафарі - 2,5-годинна екскурсія з можливістю сфотографуватися на фоні тварин. У порівнянні із закордонними сафарі ціна символічна - 30-40 грн. В інші ж заповідники й природні парки вхід для туристів-натуралістів закритий. Це пояснюється тим, що одержання дозволу на організацію туризму на природоохоронній території пов'язане з труднощами бюрократичного характеру. Крім того, при організації сафарі справді необхідно забезпечити максимально дбайливе ставлення до природи. Але, з іншого боку, у багатьох країнах організація сафарі налагоджена так, що за рахунок коштів, отриманих від тур-сафарі, можна організувати збереження й відновлення навколишнього середовища [52].

Повітроплавання перспективно розвивати в районі каньйоноподібної долини середньої течії р. Дністер з чудовими краєвидами історичних місць Хотинської та Кам'янець-подільської фортець. Так фортеця у м. Кам'янець-Подільський є не лише історичним місцем, а й місцем де відбуваються екстремальні види туризму, а саме бандж джампінг та роуп джампінг. Бандж джампінг є екстремальним видом туристичної діяльності, який передбачає стрибок в низ головою із прив'язаною до ніг спеціальною мотузкою, із прірв, мостів, скель тощо.

Фото 2. 3. Роуп-джампінг в м. Кам'янець-Подільський

Роуп-джампінг та Банджі-джампінг відносно молодий напрямки екстремального спорту, який полягає у здійсненні стрибка з висотних об'єктів природного та промислового походження з використанням професійного альпіністичного спорядження для роуп-джампінгу та еластичного каната для Банджі-джампінгу. Одним з найвідоміших місць для Роуп-джампінгу в Україні є Кам'янець-Подільський, фото 2.3. Стрибки здійснюються з одного з найвищих мостів України з ліричною назвою «Лань, що біжить». Висота цього моста становить 54 метри, що значно поступається вищеописаним світовим лідерам. Однак краса навколишньої місцевості і вид на річку явно додасть драйву в стрибку. Вартість такого екстриму сягає від 300 до 500 грн, що дає істотну перевагу перед світовими майданчиками вартість яких сягає від 120 до 1000 доларів. Для України дані види джампінгу могли бути прибутковими так до

найвищих об'єктів світу де здійснювалися стрибки відносяться Скеля Шаан-кая, Крим Україна, Міст «Стрімка лань» місто Кам'янець-Подільський, Україна (найвищий міст України). Висота 54 м, Промисловий об'єкт - труба заводу "Сірка", Львівська обл. м. Новояворівськ, висота 100 м. В Україні таких місць більше понад 30.

За даними компанії, у структурі продажів туроператора серед турів Україною наразі переважають санаторні — 44,4% замовлень у жовтні 2022 року відносяться саме до цієї категорії. На другому місці — поїздки в Карпати (29%) заради ретриту й оздоровлення. Треті за популярністю — гірськолижні напрями (19,5%), але з тенденцією до зростання в зимовий період. Також українці купують тури до санаторіїв на морському узбережжі, автобусні подорожі країною, обирають міський туризм і спеціалізований дитячий відпочинок. Додаток А відображає на рис 2 Напрями внутрішнього туризму станом на листопад 2022 року

Продовжує звужуватись горизонт планування подорожі — цей процес почався ще за часів пандемії коронавірусу. Якщо до 2020 року українці планували поїздки завчасно (від 30 днів - до року), то надалі цей час постійно скорочувався. Наразі в галузі фіксують зміну попиту — туристи бронюють тури буквально в останню мить, або з не дуже глибоким плануванням.

«Галузь адаптується й пропонує нові напрями й маршрути. Ми також реагуємо й на падіння середнього чеку — пропонуємо більше економічних варіантів, але з високим рівнем обслуговування й комфорту. Те, що українці продовжують подорожувати, підтримує туристичну галузь та дає змогу зберегти індустрію загалом», — зазначив Сергій Кириченко.

На території України достатньо умов та ресурсів для розвитку екстремального відпочинку. Проте рівень розвитку туристичної інфраструктури та низький соціальний рівень населення призвели до того, що екстремальний туризм у нашій країні відстає від світових тенденцій у своєму розвитку. За оцінками низки вітчизняних експертів, екстремальний туризм має великий потенціал, який стане очевидним у міру загального соціально-економічного розвитку держави.

При плануванні та проведенні екстремальних турів можливі серйозні ризики для життя та здоров'я учасників. Ключовим питанням у розвитку екстремальних видів відпочинку є забезпечення цього виду діяльності висококваліфікованими фахівцями, які мають попередній досвід роботи. Ризики, що неминуче виникають за будь-якого з перерахованих видів організація даного виду бізнесу з метою мінімізації

Висновки до 2 розділу

Оцінивши стан екстремального туризму в Україні та особливостей розвитку туристичної інфраструктури, дослідивши чинники безпечності та ризиків а також проаналізувавши дестинації екстремального туризму в Україні робимо наступні висновки:

1. Туристичний бізнес в Україні є однією з прибуткових форм торгівлі послугами, розвиток якого впливає на головні сегменти національної економіки, як-от: промисловість, будівництво, транспорт, сільське господарство, побутове обслуговування, малий та середній бізнес. Ефективний розвиток туристичної галузі забезпечить розвиток інфраструктури й сприятиме зайнятості місцевого населення Туризм має чітко виражену комерційну складову, а тому є "бізнесом"; по-друге, надання туристичних послуг пов'язана зі взаємодією представників різних галузей та сфер діяльності, а тому є "комплексом"; по-третє, поєднання двох попередніх тверджень обумовлюють її статус як "індустрії"; по-четверте, оскільки кінцевим результатом діяльності галузей є продукт, а сфери діяльності – послуга, тому туризм належить до "сфер" національної економіки.

Таким чином, на розвиток індустрії туристичних послуг багато в чому впливає системний, раціональний та збалансований розвитку саме інфраструктури такого ринку, яка скеровуватиметься, передусім, на забезпечення рівня збалансованого ресурс використання, а саме: природно-рекреаційних, фінансово-інвестиційних, трудових та інших видів ресурсів; а також на задоволення туристичних потреб цього ринку. Підсумовуючи зауважимо, що інфраструктура ринку туристичних послуг, будучи однією із

його основних складових, водночас реалізує функцію каталізатора, тим самим суттєво посилюючи туристичний попит, а також істотним чином визначаючи рівень конкурентоспроможності туристичного продукту.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що туристична галузь у світі зараз, незважаючи на обмеження за епідеміологічних обставин, має величезні перспективи. Є безліч видів туризму, частину з яких було детально розглянуто в статті, розвиток яких піддається реалізації після скасування заходів карантинних обмежень. Порівнюючи плани з розвитку і переймаючи досвід країн, які першими зіткнулися з впливом нового вірусу на припинення процесу надання туристичних послуг, можна оцінити описаний у статті віртуальний туризм як кращу стратегію з розвитку всієї туристичної індустрії в обставинах, що склалися. При цьому особливої актуальності набуває включення віртуального туризму в програми довгострокового розвитку, прийняті місцевими органами влади, а також у наявну класифікацію як постійно діючого виду туризму для мінімізації ризику туристів під час і після зняття карантинних обмежень і як елементу збереження і підтримки попиту на туристичні послуги.

2. Для забезпечення безпеки туристів закон покладає на туроператорів і турагентів такі обов'язки: обов'язок надавати туристам вичерпні відомості про особливості подорожей, про небезпеки, з якими вони можуть зустрітися під час проведення подорожей, а також здійснювати запобіжні заходи, спрямовані на забезпечення безпеки туристів; обов'язок негайно інформувати органи виконавчої влади та зацікавлених осіб про надзвичайні події з туристами під час подорожі, а також про їхнє неповернення з подорожі. Турист, відповідно з вищезгаданим законом, зобов'язаний дотримуватися під час подорожі правил особистої безпеки. Виконання цього обов'язку також залежить від тієї інформації, яку надає туристична фірма. Це може бути інформація про правила в'їзду до країни тимчасового перебування і перебування там, про звичай місцевого населення, про релігійні обряди, святині, пам'ятники природи, історії, культури, що перебувають під особливою охороною, стан навколишнього середовища. Турист іноді може сам своїми ж діями створювати загрозу своєму життю, здоров'ю та майну, а також загрозу іншим.

3. На території України є достатньо сприятливі умови і ресурси для розвитку екстремального відпочинку. Але низький рівень розвитку туристичної інфраструктури і соціальних стандартів населення призвів до того, що екстремальний туризм у нас у своєму розвитку відстає від загальносвітових тенденцій. За оцінками багатьох вітчизняних спеціалістів, існує великий потенціал екстремального туризму, який можна буде розкрити з загальним соціально-економічним розвитком держави. На сьогодні важко визначити загальну кількість екстремальних видів туризму. Це зумовлено широким підходом до впровадження екстремальних розваг в різних сферах людської діяльності. В Україні перспективним вважається розвиток таких видів екстремального туризму, як польоти на повітряних кулях, парашутизм, спелеологія, різні види сафарі та рафтинг. При організації та проведенні екстрим-турів виникає значна потенційна небезпека для життя і здоров'я учасників. Важливою проблемою розвитку екстремальних видів відпочинку є забезпечення цього виду діяльності висококваліфікованими спеціалістами-професіоналами з попереднім досвідом роботи. Доцільно було би залучати до організації цього виду бізнесу колишніх спортсменів і військовослужбовців для того, щоб звести ризики, які неодмінно виникають при будь-якому з перерахованих видів, до мінімуму.

**РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО
ТУРИЗМУ, ЗОКРЕМА РАФТИНГУ, В УКРАЇНІ**

					ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ			
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата	<i>Рафтинг як один із видів екстремального туризму</i>	Літ.	Арк.	Аркушів
Вионав	Строкань В.І.							
Консульт.	Лепетюк В.Б.						30	
Керівник	Лепетюк В.Б.					КНУБА, група ТУР-61 242 «Туризм»		
Зав.каф	Карпінський Ю.О.							

3.1 Рафтинг як один з видів екстремального туризму

За даними Всесвітньої Туристичної Організації в третьому тисячолітті значна частина рекреантів обирає більш активні форми відпочинку пов'язані з екстримом, які можуть нести реальну небезпеку для життя туриста та вимагають значної фізичної підготовки [53]. Проаналізувавши дестинації саме по рафтингу можливо стверджувати що він один з найпопулярніших видів активних та екстремальних розваг тому, що на території нашої країни є чимало мальовничих місць, придатних для сплаву на байдарках. Про те, які гірські річки України найбільш привабливі для рафтингу та де можна сплавлятися далеко від гірських вершин.

Рафтинг з одного боку, це екстремальний спорт. З іншого – вид відпочинку. Головна різниця полягає у тому, наскільки складний маршрут треба подолати рафтерам. Згідно з міжнародними стандартами, річкові пороги мають класифікацію за рівнем складності. Пороги першого рівня найпростіші, шостого – найскладніші. Хоча нерви полоскотати буде змога у будь-якому випадку. Ризик, швидкість, драйв – як кажуть, «все включено». [49]

Класичний рафтинг - це сплав по порожистих річках на великих надувних безкаркасних суднах - рафтах, які мають велику плавучість, надійні, стійкі на воді і зручні для розміщення групи туристів (4-12 осіб). З появою цього виду судна до сплаву бурхливими річками додалася велика кількість туристів, які бажають відчувати всю гостроту екстремального водного туризму – рафтингу, без спеціальної підготовки.

Спортивний рафтинг – це ціла система змагань, різних категорій складності, до якої включено цілу низку вимог та нормативів для забезпечення безпеки. Але спортивний рафтинг менш цікавий тур фірм.

Похідний рафтинг - поєднує в собі ознаки туристичного та спортивного відпочинку. Для цього використовуються різні види рафтів, а сам сплав триває не один день, перериваючись лише на нічний відпочинок на березі. Тому необхідно приділити багато уваги безпеки таборів відпочинку можуть з'явитися дикі звірі.

Прогулянковий рафтинг – вже не так вимогливий до постійної та злагодженої роботи, але все одно в деякі моменти, вимагає від учасника попрацювати веслом кілька секунд. Тут також виняткову роль відіграє професіоналізм інструктора. Грамотний гід, проведе човен по річці, зажадавши від клієнта мінімуму вкладення сил і надавши максимум часу на відпочинок і перегляд навколишніх видів.

Весляр повинен сидіти на борту ступнями або підйомом торкаючись надувного дна. Під час сплаву традиційно використовуються три способи веслування: орними веслами, встановленими на спеціальній рамі, канойний і комбінований, коли весляру орними веслами допомагають як мінімум два каноїсти.

Серед рафтів розрізняють такі види, як:

- рафти з орними веслами, які можуть використовуватися для сплаву на річках будь-якої категорії складності;
- рафти без каркаса і кочетів, які призначені для порожистих і бурхливих річок і припускають канойний спосіб веслування;
- рафти з жорсткою рамою і кочетами для весел, призначені для багатоденних турів;
- катамарани, плоты, були поширені в туристичних групах країн СНД.

[54]

Річки, які підходять для сплавів, поділяються на 6 категорій складності. Категорії 1-2, це нескладні, широкі та ясні протоки, рафтинг тут можуть займатися навіть новачки. Категорія 3-я, вже відноситься до складних, сильні вітри та потоки. Категорія 4 та 5 – складні річки, це численні пороги та бурхливий потік води. Категорія 6-а найскладніша, вона виключно для майстрів рафтингу.

Вибираючи маршрут для сплаву, необхідно орієнтуватися до рівня своєї підготовки.

При сплавах по спокійних річках, 1-ї та 2-ї категорії, не потрібна спеціальна підготовка. Цілком достатньо, якщо в команді є лише один фахівець, який може безпечно провести всю групу.

Команди для рафтингу можуть бути різні: від 2 до 18 осіб, хоча найчастіше це 6–8 учасників. Причому особливих навичок для занять рафтингом не потрібно, навіть вміти плавати не обов'язково. Достатньо бути в хорошій фізичній формі (адже під час греблі спалюється близько 300 калорій на годину) та зрозуміти одну з трьох технік веслування (розпашними веслами, канойну або комбіновану).[54]

Найкращий час для рафтингу – весна, коли рівень води в річках високий. Саме у кінці березня – початку квітня відбувається масове танення снігу і вода у річках набуває білого кольору. Термін «White water» (дослівно «біла вода») відомий у всьому світі та означає класичний варіант рафтингу – сплав на надувному судні гірською річкою з порогами. Весняний рафтинг найбільш драйвовий, бо рівень води високий, тому водні туристичні клуби зазвичай відкривають сезон на початок квітня. Також важливий нюанс – опади. Чудовий час для рафтингу – після дощових опадів, коли рівень води у річках суттєво збільшується. Літній і осінній рафтинг зараз найбільш популярний. Це чудовий період для діток, сімейного відпочинку – варто спробувати від малої дитинки до пенсіонера. Якщо рівень води у річках падає, рафт-компанії замінюють човни на байдарки та каяки. [49]

Сплави річками України бувають різного ступеня складності, тому як новачки, так і досвідчені веслярі можуть брати участь в спусках. Відповідні для такого дозвілля річки течуть на сході, на заході, на півдні та на півночі нашої країни. Більшість бурних сплавних річок підходять для рафтингу тільки на окремих ділянках своєї протяжності і при певному рівні води. Тому доцільно детально дослідити територію та її можливості здійснення турів для рафтингу

Придатні для сплавів річки України діляться на три групи:

Рівнинні. Сюди відносяться маршрути не категоризовані та I категорії складності: Дніпро, Стир, Десна, Сейм, Ворскла, Орель, Самара та ін.

Рівнинні. Сюди відносяться маршрути не категоризовані та I категорії складності: Дніпро, Стир, Десна, Сейм, Ворскла, Орель, Самара та ін.

Річки височин. У цю групу входять Горинь, Случ, Тетерів, Уж, Рось, річки басейну Південного Бугу, Збруч, Смотрич, Жванець та ін. (II-III к.с.).

Гірські. Сюди відноситься багато річок Карпатського регіону: Черемош, Чорний Черемош, Білий Черемош, Тиса, Чорна Тиса, Біла Тиса, Прут, Стрий, Бистрець та ін. (II-III к.с.). Відрізняються потужною прямовисною течією, значними порогами та затяжними шиверами. [60]

Річка Дніпро з найдовшим річищем на території України. Дніпро протікає через Могильов, Київ, Черкаси, Кременчук, Кам'янське, Запоріжжя, Нікополь та Херсон. Дніпро відмінно підходить для неспішних сплавів на байдарках і каяках. Майже у всіх містах, де протікає Дніпро, є сервіс оренди байдарок і каяків. Маршрут може обмежуватися одним містом, наприклад, у Києві можна сплаватися від Оболоні до Пішохідного моста. Також є довші маршрути, наприклад, з Києва до села Українка. Найпопулярніші водні маршрути у Києві: -з гирла Десни 8 км, з Оболоні, з Екстрим-парку Муромець - річище Десенки «Чорторий», з Русанівської набережної – фонтани – Осокорки – пляж Славутич, навколо Труханового острова, Осокорки, Навколо острова Великий (для учасників з досвідом). Цікавіше йти не по широкому фарватеру, а по вузьких протоках, затоках і старицях між островами. У Києві це Десенка або Коник, у Запоріжжі — Хортицькі плавні, біля Канева і Черкас — дельта Росі. [55-60]

Сплави на північ від столиці Неподалік від Києва, в сусідніх областях популярними для рафтингу туру є річки Десна.

Річка Десна – лівобережна притока р. Дніпро. Загальна довжина річки становить 1130 км, з яких в межах України – 575 км є найдовшою притокою Дніпра та найпопулярнішою річкою для сплавів на Київщині. Річкова мережа суббасейну річки Десна добре розвинена, середня густина річкової мережі становить 0,24 км/км². У водозбірному басейні р. Десна, в межах України, протікає 5 середніх річок площею водозбору від 2 тис. км²– Сейм, Клевень, Судость, Снов та Остер. Найпопулярнішими маршрутами в межах області є: Пирново – Новосілки. Літки, Пухівка. Сплаватися на Десні починають із квітня і продовжують аж до кінця вересня. Особливості: завдяки швидкому перебігу та незначному перепаду висот сплав по Десні проходить досить

гладко, але потрібно постійно враховувати перешкоди у вигляді мілин та дерев, які часто зустрічаються посеред річки. Відмінно підходить для новачків і тих, хто віддає перевагу більш спокійному сплаву. Попри те, що Десна характеризується швидкою течією, новачки будуть відчувати себе на воді впевнено. [55-60]

Притоки Десни також вписуються в розвиток екстремального туризму зокрема рафтингу Сейм, Снов, Остер. Івотка.

Найбільша притока Десни, Сейм багато в чому схожий на неї саму і теж відмінно підходить для дитячих літніх походів. Сейм круто петляє, через що іноді утворює вири і різкі переكاتи, коли мілина різко закінчується ямою. Це потрібно врахувати при купанні дітей. У маршрут варто включити Батурин: пам'ятки гетьманської столиці знаходяться на березі річки.

Практично ідеальна річка Снов для "матрацних" (спокійних, без проходження порогів і гонки на час) походів із дітьми. На цій притоці Десни багато місць для ночівлі та піщаних пляжів. Одноманітні пейзажі рівних, як стіл, луків розбавляє горбистий Седнів із його архітектурними пам'ятками.

Найближча до Києва притока Десни, річка Остер більшу частину свого шляху проробляє в штучно випрямленому руслі. Але ділянки близько Козельця і автотраси Київ — Чернігів добре підходять для короткої вилазки на уїк-енд. Активний туризм можна доповнити краєзнавством: Козелець та його околиці багаті пам'ятками архітектури.

Маловивчена байдарочниками річечка Івотка на "крайній півночі" Україну радує прекрасними пейзажами і відсутністю людей. При цьому сюди легко дістатися машиною або поїздом. За це, а також за зручність для купання їй можна пробачити кілька перешкод у вигляді гребель і завалів, які доведеться обнести. Подорож можна продовжити Десною, в яку Івотка впадає недалеко від Шостки та Новгорода-Сіверського.

На Полтавщині підійде для екстремальних рафтинг -турів такі річки як Псел, Ворскла, Сула, Удай, Хорол.

Стратегічно важлива для матрацного туризму річка Псел проходить по гоголівських місцях Полтавщини — взяти хоча б Великі Сорочинці. Влітку

річка шалено популярна серед водників, так що на самоті ви тут не залишитеся. Рідна сестра Псла тече паралельним курсом на півсотні кілометрів на схід. Ворскла теж матрацна, теж дитяча і теж шалено популярна. Похід можна поєднати з візитом до Полтави: річка тече в 300 м від полтавського Південного вокзалу.

Дивлячись на карту, хочеться назвати Сулу третьою сестрою Псла і Ворскли. Але зовнішність оманлива: русло річки періодично перетворюється в зарості очерету, серед яких лабіринтами петляють протоки. У деяких місцях це вимагає вмілої GPS-навігації або досвідченого провідника. В околицях Лубен із навігацією простіше. Спокійна річка, але з елементами пригод. Удай може змінити розмірений плин серед лугів на очеретяні лабіринти або зарості латаття, а потім нагородити виплутатися з нетрів туристів красивим сосновим лісом. Так що тут не засумуєш. Найчастіше по Удаю ходять від Пирятина до Сули. На багатьох ділянках русло цієї річки Хорол штучно випрямлено, але перед гирлом Хорол живе власним звивистим життям. Сплав зазвичай доповнюють походом річкою Псел, у яку Хорол впадає на півдні Полтавщини.

В центральній частині України річки Рось, Роставиця, Вільшанка, Гірський Тікич, Ірпінь та Ірдинь чудово підходять для урізноманітнення рафтинг турів для тих хто бажає екстремальних відчуттів.

Річка Рось – права притока Дніпра вважається спокійною річкою. Переважно тече на Придніпровській височині, у межах Вінницької, Київської та Черкаської областей України. Сплав по річці Рось це чергування гладкої води і різних водних перешкод. Довжина річки становить 378,3 км. Пересічна ширина річища в середній течії — близько 50 м. Для долини Росі характерне чергування звужених і розширених ділянок, її ширина змінюється від кількох сотень метрів до 4,5—5 км. Подекуди спостерігається асиметрія схилів долини: правий схил високий (до 60—80 м) і крутий, лівий — низький і пологий. У місцях перетину кристалічних порід річка звужується до 10—15 м, стає порожистою. Поєднує в собі красу кам'яних виступів, драйв і швидкість течії на невеликих порогах і перекатах і відкриті водні простори. і перекатів для любителів рафтингу. Найпопулярнішим маршрутом у межах області є відрізок

від села Синиця до Богуслава. Сезон проходження: березень-листопад. Категорія складності: II- рівень. Особливості: високий рівень води; мулисте дно; для літніх сплавів підходить нижня течія річки. Близька до Києва річка зібрала на своїх берегах усе краще, що може показати Центральна Україна. [55-60]

Річка Роставиця підходить для сплавів виключно до кінця травня. Вона також дуже передбачувана у своїх течіях і радує туристів своїми околицями. Початок свій Роставиця бере неподалік від Білої Церкви. Тому ще є можливість відвідати у місті Величний Зимовий палац, також там велика кількість храмів і соборів, останки російського городища та справжня княжа атмосфера. Річка Вільшанка підходить для завершення походу дельтою Росі і Дніпра. Вільшанкою можна пройти із Дніпра вгору за течією і фінішувати в селі Мошни біля траси Канів — Черкаси.

Гірський Тікич. Дивлячись на Буцький каньйон, здається, що Гірський Тікич — відмінний маршрут для рафтингу. Річка і справді мальовнича, але рясніє непрохідними завалами і надто залежить від водоскиду місцевих ГЕС. Навіть повноводна весна не позбавить від численних обносів, коли байдарку доводиться перетягувати берегом. А ось коротка прогулянка водосховищем близько Гордашівки Тальнівського району буде легкою і приємною. Рідкісні байдарочники удостоюють увагою цю непомітну річку Ірпінь біля кордонів Києва. Проте вона прекрасно підходить для прогулянки на 1-2 дня, особливо з дітьми. А з борта байдарки ірпінські пейзажі виглядають не так нудно, як із мостів. В Ірдині є витік, напрямок течії і гирло. Проте це не річка в класичному розумінні, а болото. Незважаючи на фантастичні пейзажі і близькість до Черкас, Ірдинь мало вивчена байдарочниками. Для вражень вистачить і одного ходового дня. [55-60]

Дністер і притоки Збруч, Смотрич, Серет, Стрипа та Лімниця підходять для сплавів але не всі для екстремального туру. Тому виділимо лиш ті які зручні для рафтингу Дністер, Смотрич та Стрипа

Дністер – більш спокійний, в ньому майже немає важких порогів, течія у цієї річки помірна. Ріка протікає зигзагами, омиваючи виступи каньйону.

Велика концентрація струмочків та джерел, які б'ють з підніжжя круч, спадаючи по каньйону, утворюють численні крапаючі водоспади. Сплав по Дністру (Одаїв-Долина) довжиною у 23 км підійде і дітям, які будуть перебувати під наглядом дорослих і інструктора. Дністер – третя за довжиною річка в Україні розливається на 700 км від Карпат до Чорного моря, розділяючи собою Буковину і Галичину, Поділля і Бессарабію. Лише 50 кілометрів Дністер тече в горах, а далі спускається на рівнину. Більшість сплавів проводяться саме в цій його частині. Природно – вони більш спокійні, ніж на карпатських гірських річках, але те, що є на цьому маршруті, повністю компенсує нестачу адреналіну. Сезон рафтингу на Дністрі починається з квітня і триває до жовтня, але найбільш активний у травні – вересні. [55-60]

Смотрич. Мало хто з туристів бачив Смотрич десь, крім Кам'янець-Подільського. Вище міста річка прохідна тільки навесні, але мальовничий каньйон річки в районі села Цвіклівці доступний байдарочникам і влітку: тут Смотрич підпирає Дністровське водосховище, яким можна продовжити маршрут. В Кам'янці-Подільському можна сплавитись на катамаранах по річці Смотрич від Старої фортеці до гідроелектростанції в Цибулівці.

Щодо Західної України, то її унікальне розташування в гірській частині Українських Карпат з густою річковою системою робить в першу чергу перспективним розвиток водного туризму, який є різновидом екстремального туризму і до нього належать тривалі самодіяльні водні подорожі на туристичних суднах – рафтах, байдарках, катамаранах тощо на таких річка як Чорний Черемош, Білий Черемош, Тиса. Прут Стрий, Опір, Латориця.

Головна карпатська річка для рафтингу популярна навесні. Але тут сплаваються і влітку, якщо рівень води достатній: як і належить гірській річці, Черемош залежить від дощів. Маршрут технічно складний, тому без екіпіровки і досвідченого інструктора йти сюди не можна. Основні пороги знаходяться в верхів'ях, вище села Красник, але річка динамічна до Вижниці.

Вона протікає від Чорногірського хребта вздовж Карпат. Русло Чорного Черемошу тягнеться на 87 кілометрів серед лісів Східних Карпат на висоті 1680 метрів. Сплави по черемоських порогах Дземброня, Дідів Локоть, Біла Кобила,

Гучок та Гук вважаються одними з най динамічніших, екстремальних та драйвових в Україні. Новачкам краще не ризикувати сплавити по Черемошу, адже тут є дійсно небезпечні та екстремальні маршрути – Дудки, Ворітця, Халява. Найбільш екстремальною ділянкою на річці вважається відрізок від Дземброні до Красника. До нього входить найскладніший поріг всього маршруту - Гук, 3-го рівня складності. Екстремальний сплав на Чорному Черемоші з порогами 3 категорії складності. У високу воду відправлятися на байдарках і рафтах, тоді як низька вода більше підійде для переміщення на байдарках, катамаранах. [55-60]

Рафтинг на річці Білий Черемош відноситься до 2-3 категорії складності. Спуск може здійснюється з сіл Дземброня або Бистриця, що багато в чому визначає не тільки складність, але і тривалість маршруту. Протяжність сплаву або рафтингу з Дземброні або Бистриці – від 6 до 8 км. Такий шлях можна подолати за 1-2 години. Особливістю даного сплаву є нерівномірний, ступінчастий нахил русла річки. Досить складні ділянки, але залежить від маршруту. Річка складніше свого чорного брата як із точки зору закидання, так і по категорії порогів. Відповідний рівень води тут трапляється рідше, тому найчастіше сюди ходять ранньою весною. З'єднується з Чорним Черемошем у селі Устеріки.

Основний шлях Тиса проробляє Угорщиною, а в Україні вона тільки починається. Навесні гірська частина Тиси в районі Рахова підходить для екстремального рафтингу, влітку ж для коротких і більш спокійних сплавів доступна прикордонна ділянка від Хуста до Виноградова. Тисі з численними порогами можна віднести до 4 категорії складності. Тиса, що протікає на Закарпатті, славиться унікальними виступами закам'янілих вулканічних порід та динамічними рафтинговими маршрутами до 3-го рівня складності. Однак їх можна проходити лише в сезон дощів. Тиса протікає між горами, і на деяких відрізках її ширина настільки мала, що не дозволяє пройти 6- або 8-місним рафтам Тиса бере свій початок на горі Хуст. Довжина маршруту складе близько 25 км. Пройти весь маршрут можна за 4-5 годин, незалежно від підготовки учасників екстремальної подорожі. Рафтинг по Чорній. Особливості: маршрути

пролягають переважно у гірській місцевості, з гарними пейзажами, дуже динамічні.

Річка Прут одна із найбільших приток Дунаю починається на Говерлі і в Україні є гірським потоком. Правда, для екстремального рафтингу річка підходить лише навесні або у високу воду. Сезон стартує трохи пізніше й триває аж до вересня. Найвідоміший поріг на Пруті — Яремчанський водоспад. Для рафтингу тут потрібно мати гарну підготовку та багато практики, а ще надійну команду. Причому сплаваються тут як професіонали, так і новачки. Рівень складності – третій. Основна частина маршруту пролягає між Яремче та Ворохтою. Пробій, який вважають найскладнішою ділянкою для рафтингу в Україні, тут – 4-й рівень складності. Особливістю Пруту є мала глибина – всього 1 метр, більше буває тільки під час паводків.

На Львівщині найпопулярнішим рафтинговим маршрутом вважають річку Стрий. Спуски тут не дуже складні, а види на найвищу гору хребта – Парашку – неймовірні. Особливості: відносно легкі маршрути, мальовнича місцевість. Карпати тут нижче, а пороги простіше, ніж на Черемоші або Пруті, але краєвиди не менш красиві. Зручний маршрут — між Явором і Верхнім Синьовидним, де є залізничні станції. Опір притока Стрия тече через популярний лижний курорт Славське та райцентр Сколе, впадаючи у Стрий у Верхньому Синьовидному. Тут практикують короткий, але динамічний рафтинг. Основний сезон на річці — весна. Латориця ліва притока Бодрогу (басейн Дунаю). сплав залежить від рівня води, особливо в районі Сваляви.

Через Одеський регіон протікають дві річки – Південний Буг і Дністер. Південний Буг в різних ділянках підходить для груп різного досвіду. Найекстремальнішою називають зону від Первомайська до Олександрівки. Звідси можна спуститися до моря і вже відпочити в Одесі. Південний Буг починається на Поділлі на висоті 320 метрів і розтікається на 800 кілометрів, пересікаючи 5 областей та протікаючи в ущелині Українського щита – найстарішого та одного з найпотужніших геологічних утворень. Рафтинг на Південному Бугу ідеально підходить, якщо хочеться зміксувати адреналін і релакс. Адже маршрути цією річкою – це череда порогів (Стрільченські, Печерські, Мигійські, поріг

Міцкевича, Київський, Забузький млин, каскад порогів біля села Гранітне, Гард) зі спокійними плесами. Сезон рафтингу на Південному Бузі починається з кінця березня і, на відміну від багатьох українських річок, активний тут навіть влітку, завдяки досить високому рівню води. Найпопулярнішою ділянкою для сплаву на Південному Бузі є відрізок від Первомайська до Олександрівки, до якого входять знамениті Мигійські пороги, Богданівські пороги, та Бузький Гард. Їх протяжність сягає 40 км. Виділяють Малий Мигійський поріг, або Мельничий, складність якого залежно від рівня води варіюється між 3-м та 4-м, і Великий Мигійський поріг 2–3-го рівнів складності. Друга частина останнього має S-подібну форму і завдяки зливам, звуженням, бочкам і валам є досить динамічною. Особливості: спуск по Південному Бугу цікавий різноманіттям об'єктів, які зустрічаються на шляху: це і гігантські котли, мілководдя, болотисті місцевості, залишки гребель і навіть гребля Ладижинської ДРЕС, найбільшого водосховища на Південному Бузі. [55-60]

Досить популярною серед рафтерів є також річка Тетерів, що на Житомирщині. Вона неширока, але характеризується досить швидкою течією і цікавими маршрутами з навісними мостами і, звичайно, каньйонами: Коростишівський, Мармуровий, Високий камінь з озером, де неймовірно чиста блакитна вода. Досить часто рафтинг поєднують з відвідуванням старовинного замку в Радомишлі. Сезон спусків на Тетереві починається з кінця весни і триває до жовтня. Особливості: швидка течія, мальовничі місцини із сосновими лісами на скелястих берегах, можливість поєднати з відвідинами замку.

Як бачимо, в Україні рафтерам є де розвеселитися та відчути різноманіття екстремального туризму що показує хороші перспективи розвитку в Україні даного виду як для українців так і іноземців. Якщо ви любите природу, не боїтеся стрімкої течії та шукаєте гострих відчуттів, можна починати обирати, у які води відправитися за адреналіном, красою та пригодами. Дані території володіють значними потенціалами для розвитку водних, із категорії екстремальних видів відпочинку, зокрема, рафтингу.

Територія розташована в межах двох орографічних районів: 80% території – гори та передгір'я Карпат, решта Закарпатська (Притисянська)

низовина [61]. Їхні особливості впливають на формування водного балансу річкових систем басейну Тиси. Першочергове значення відводимо клімату, як основному важелю, що впливає на гідрологію річок краю. Так, суми радіаційного балансу становлять у низинних районах 2011 МДж/м² (м.Берегово), а в гірських – 1311 МДж/м² (сmt.Міжгір'я). Додатній радіаційний баланс триває десять місяців. У грудні та січні він від'ємний (мінус 17- мінус 34 МДж² за місяць) [62].

Високогірний рельєф (> 2000 м) характеризує збільшення кількості опадів з висотою. Середньорічні опади у смузі низовин становлять 600 – 800 мм, а в горах – 1000 – 1500 мм. Бувають роки високої та низької водності, коли протягом року випадає 1500 – 2400 мм при середній нормі 1000 – 1200 мм. Аналіз розподілу середньої кількості опадів по території Закарпатської області, а також їхній річний хід у трьох пунктах спостереження (Ужгород, Рахів, Усть – Чорна) свідчить, що максимум опадів припадає на літні місяці, інколи на осінні, паводкову хвилю слід чекати в березні коли в горах відбувається сніготанення.

Для досліджуваної території протягом усього теплого періоду характерне випадання зливових опадів. За кліматичними умовами Закарпаття належить до зони активної зливної діяльності, де протягом року неодноразово за короткі проміжки часу випадає чимало опадів, які підвищують рівень води в річках і створюють сприятливі умови для організації водних видів туризму починаючи з березня і включно по жовтень місяць (табл 3.1)

Таблиця 3.1 Середній багаторічний стік річок суббасейну Тиси

(складено за матеріалами Басейнового управління водних ресурсів річки Тиса,[63])

Ріка	Площа водозбору, км ²	Середня річна витрата, м ³ /с	Річний стік, млн. м ³
1	2	3	4
Тиса (Вилок)	11300/15718 6	265/966	230,0
Чорна Тиса	567	50	13,1
Біла Тиса	489	26	14,5
Тересва	1220	56	34,4

Теребля	750	91	14,3
Ріка	1240	92	43,0
Боржава	1360	106	20,8
Латориця	2900/7680	144/191	36,0
Уж	1970/2750	107/133	29,3

Аналіз свідчить, що в цілому річки даної території мають значне наповнення річище водою. Вони характеризуються великими уклонами довжиною до 10 – 20 км і мають в середньому падіння 50 – 70 м/км; у верхів'ях воно збільшується до 100 м/км, а в передгір'ях — до 5 – 15 м/км (табл. 3.2)

Таблиця 3.2 Середнє падіння і похили р. Тиси в створах вод постів

(складено за матеріалами Басейнового управління водних ресурсів річки Тиса, [63])

Ріка - створ	Довжина від витоків, км	Відмітки, м		Падіння, м	Похил, м/км
		витік	створ		
Чорна Тиса - Ясіня	24.9	1665	643	1022	41.0
Чорна Тиса - Білин	47.3	1665	494	1171	24.8
Тиса - Рахів	57.2	1665	430	1235	21.6
Тиса - Ділове	76.0	1665	347	1318	17.3
Тиса – В. Бичків	95.0	1665	297	1368	14,4
Тиса - Тячів	139,1	1665	209	1456	10.5
Тиса - Вилок	219,5	1665	115	1550	7,1

Значні похили схилів зумовлюють швидкоплинний розвиток руслового стоку, що створює природні умови для рафтингу, без особливих фінансових затрат [64]. Екстрим – відчуття під час сплаву по гірських ріках зумовлені тим, що річки мають долини переважно прямі або слабо звивисті, які біля річищ набувають вигляду глибоких ущелин з вузьким дном (1-3 м). Ширина долин невелика (від 50-80 м до 0,8-2,0 км), схили круті або дуже круті, висотою 60-100 м. Ріки протікають у вузьких руслах, швидкість течії різна – від 1-1,5 до 3-6 м/с, а в передгір'ях від 0,5 до 2-3 м/с під час паводків. Русла багаті перепадами і порогами, дно галькове і гальково-кам'янисте, біля витоків ріки вони загромождені валунами. Глибина потоків 5-30 см, рідко – 0,8-1,0 м. Падіння річок значне, особливо у верхів'ях, де ухили досягають декількох десятків метрів на кілометр [65]. Їхні відносні висоти і ширина залежить від історії розвитку рельєфу, його вихідних параметрів, неотектонічних рухів, кліматичних особливостей тощо.

Таким чином, річки Закарпаття володіють широким спектром рис, які виступають вагомим природним чинником для перспектив розвитку водних різновидів туризму.

Перша група річок охоплює басейни Чорної та Білої Тиси, Шопурки та Косівської. Вони розташовані в межах Свидовецької та Черногірської морфоструктури. Свидовецька морфоструктура є продовженням Полонинського хребта [62] з найбільшими висотами г.Близниця – 1883 м та г.Стіг – 1707 м. Верхня течія р.Чорна Тиса бере початок на південно-східних схилах Горган і зразу ж потрапляє в межі Ясинської улоговини, тобто в зону низькогірного та середньогірного рельєфу. Чорна Тиса практично весь час вона тече у вузькій долині, покритій хвойними лісами. Особливо вражає ущелина між селом Кваси і Раховом. Середнє падіння Чорної Тиси - 19 м/км, швидкість течії до 3 м/сек.

Основні перешкоди на маршруті - плити заввишки 0,5 - 0,8 м, прижими, стоячі хвилі до 0,8 м, штучні споруди (стіни, греблі, бони). Найбільш складна ділянка починається за 10-15 км до Рахова. У «велику» воду подорож можна починати від Апшенецького водосховища. Довжина маршруту до Рахова близько 50 км. У самому місті нижче за деревообробний комбінат - водоскат заввишки близько 1 м. Від Ясиня маршрут доступний практично увесь сезон. Маршрут в одноденному режимі м.Хуст - м.Виноградів це - відрізок р.Тиси, який дає змогу випробувати та відчутти особисто, що таке сплави по ріках початківцю.

До початку сплаву учасники мають можливість побувати та власноруч погодувати карпатських оленів на оленячій фермі, яка є єдиною на Закарпатті. Зупинка в с.Іза, Хустського р-ну, де основним ремеслом тутешніх жителів є лозоплетіння, дасть змогу придбати на пам'ять цікавий сувенір. Після закінчення туру учасники мають можливість скуштувати та поповнити втрачені сили смачною домашньою вечерею прямо на березі річки Тиса.

Друга група річок – р.Ріка, Тересва і Тересва - у верхів'ях оконтурює Верховинську морфоструктуру, зокрема – Горганську з висотами понад 1200 м і пов'язаний до середньогірного рельєфу. Висота витоку Ріки -1285 м, Тересви –

1242 м, Тересви – 1703 м. На межі верхньої й середньої течії ці річки перетинають Воловецько-Міжгірську гірську улоговину, де річище річок сильно звужуються і мають незначну водопропускну здатність. У верхній течії ці річки мають V-подібну форму з різною шириною річище (у р.Ріка від 400 до 500м, у р.Теребля – 15-54 м, у р.Тересва – 20-90 м). Долина річки Ріка слабо звивиста, вище с.Березово V-подібна. Заплава на великій відстані двостороння, шириною 40-100 м, річище звивисте, через кожні 1-2 км зустрічаються острови, висота берегів від 2 до 10м. На Ріці знаходиться Теребле-Ріцька ГЕС, а також, в нижній течії - місто Хуст, численні бази відпочинку. Якщо починати подорож від Нижнього Бистрого і продовжити його по Тисі до Виноградова, протяжність маршруту становитиме близько 70 км. Ріка - це, мабуть, єдина з приток Тиси, по якій можна вільно ходити на рафтах та катамаранах-четвірках, впадає в Тису.

Сплав по обох річках тривалістю від 4 до 6 днів можна організувати до румунського кордону. На р. Ріка під час сплаву рафтингісти стикаються з цікавою інженерною спорудою - тунелем для перекидання додаткового об'єму води із сусідньої річки Тереблі для ГЕС, розташованої на Ріці. Тунель проходить крізь хребет Бовцарській Діл абсолютною висотою близько 900м і починається в долині Тереблі від дивовижного Тереблянського водосховища. ГЕС розташовується в лівому рукаві Ріки (після селища Деко перед селом Нижній Бистрий). Під час сплаву на даній річці зустрічаються пороги першої та другої категорії складності.

Розглянемо особливості формування рельєфу у III групі річкових басейнів – Ужа, Латориці та Боржави. Верхів'я басейну Латориці охоплює Бескидську і Горганську зони Верховинської морфоструктури, а також Полонинську з висотами 1200м. Середня висота водозбору 310м, у верхній частині в басейнах річок Жденявка і Веча 760-770м. Тут річка звивиста, V-подібна, іноді має вигляд ущелини шириною від 40м у звуженнях до 600-700м нижче с.Підполоззя, бо саме тут вона перетинає ерозійно-тектонічні улоговини. Середня течія Латориці перетинає Березне - Липчанські ерозійно-тектонічні пониження. Від гирла р.Вечі до м.Мукачеве долина річки має коритоподібну

форму з шириною дна 1-2км, а в м.Мукачеве - 4-5км. Найбільша ширина заплави сягає 1,0км нижче с.Чинадієво. Долина нижньої течії Латориці від м.Мукачеве до державного кордону виражена не чітко, заплава на окремих ділянках шириною від 100м до 4-6км. Русло звивисте шириною від 12 до 100м, острови зустрічаються рідко. Береги в нижній частині мають висоту до 2-3м, іноді сягають 8-12м. Повний рафтинговий маршрут проходить від села Кичорка до Чопа - близько 150 км. Проте найбільш складна і цікава ділянка (до Сваляви) доступна лише у квітні-травні. На цьому маршруті можна відвідати багато історичних і культурних пам'яток: у Чинадієво - палац Шенборна (XIX ст.), в Мукачеве - замок "Паланок" (XIV ст.), палац "Білий дім" (XVIII ст.).

Слід зазначити, що більшість туристичних фірм часто під видом екстремальних турів пропонують на ринку просто тури активного відпочинку та цікавих подорожей. Тобто майже відсутній комплексний та детальний підхід до організації екстремальних турів, повністю враховуючи його специфіку, як це робиться за кордоном. Слабкою стороною у їх діяльності є відсутність спрямованості на міжнародний ринок, фактично відсутня робота по залученні у Карпатський регіон іноземних туристів-екстремалів [60]. Важливим є вивчення запитів іноземних туристів-екстремалів, розроблення й впровадження екстремальних турів та пропозиція їх на зовнішньому ринку туристичних послуг. За умови чіткого визначення та розуміння екстремального туризму, ретельної розробки і дотриманні всіх необхідних правил, правильно проведеної маркетингової політиці та рекламно-інформаційній діяльності можна розраховувати на значний приток як вітчизняних, так й іноземних туристів-екстремалів на досліджуваній території [58].

Отже, нами охарактеризовано один із цікавих різновидів екстремального туризму - рафтинг, який користуються попитом на світовому та європейському ринку туристичних послуг, який можна успішно розвивати на території всієї України. Щоб відчутти повний адреналін від екстремальних маршрутів на Західній частині України для цього є всі можливості.

Формування маршрутів, турів, екскурсійних програм, надання основних, додаткових і додаткових послуг складають технологію туристичного

обслуговування, тобто це формування конкретного туристичного продукту для задоволення потреби в туристичній послугі. Для складання туристичного маршруту або ж просто туру потрібно рахуватися з їхніми класифікаціями по типу, сезонності, тривалості, віковій ознаці тощо. Як правило, екстремальний туризм характеризується активними способами пересування. Активні види туризму передбачають види відпочинку і подорожей, розваг, спорту плавання на плотах по бурхливих ріках, що вимагають значної фізичної напруги і доступні далеко не всім категоріям туристів. Ще більш виділяється в цьому змісті рафтинг як різновид екстремального туризму.

3.2 Розробка авторського рафтинг туру, як приклад турпродукту екстремального туризму

За результатами проведеного дослідження представлено розробку індивідуального маршруту сплаву по річці Дніпро.

Паспорт туру представлено нижче.

Назва туру: «Київська Амазонія».

Група учасників: 8- 12 осіб (1 інструктор).

Вік учасників: від 8 (в супроводі дорослих) до 64 років.

Сезон проведення походу: з травня по жовтень.

Протяжність маршруту: 25 км

Характеристика нитки маршруту по річці Дніпро:

– течія спокійна, швидкість до 2 км/год;

– ухил річки – 0,23 м / км;

– русло дещо звивисте, шириною 15 – 50 м;

– глибина річки 2 – 5 метри.

Кількість днів туру: 2 дні

Район туру: Київська область.

Графік руху водного походу по маршруту відображено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2. Графік руху водного походу «Київська Амазонія»

День шляху	Пункт відправлення	Пункт призначення	Відстань, км	Чистий час руху, год.
Перший	с. Козін	м. Київ	13	3,5
Другий	м. Київ Оболонь р-н	Мю Київ Дніпровський р-н	12,5	4,5
Разом	-	-	25,5	8

Час руху визначаємо, враховуючи середню швидкість руху туриста на байдарці, з урахуванням швидкості течії 4 км/год.

Програма туру: 1-й день:

8.30 – збір групи на парковці «McDonald's» (Залізничний вокзал);

9.10 – прибуття до центрального пляжу с. Козін. Додаток В рис.3.3

Інструктаж з техніки веслування, управління байдарки і правилами поведінки на воді та об'єднання в екіпажі, вихід групи на маршрут;

11.00 – зупинка на базі відпочинку «Зелений Гай», анімаційна програма (туристичні конкурси з в'язання вузлів, збір намету тощо);

12.30 – обід;

13.00 – вихід на маршрут;

15.00 – зупинка біля треку мотокросу, відвідування трека та фото/відео зйомка змагань чи тренування мото-спортсменів;

17.00 – прибуття до міста фінішу, яке знаходиться за адресою м. Київ, Корчевате, Додаток В рис.3.4 зупинка правий берег річки перед мостом;

Програма туру: 2-й день:

– Протяжність маршруту: 12,5 км.

– Рівень навантаження: легкий.

– Варіанти плавзасобів: Каяки. Сплав по Дніпру: стартує при наявності мінімум 8 людей в групі.

9.00 Збір та інструктаж (1300 метрів від Мінська)

9.30 Старт о в районі Оболонського пляжу – затока Оболонь

10:00- р. Дніпро – невеликий обнесення

11:00 - річка Бобровня зупинка для відпочинку «Старий дубовий гай»

12:00 – зупинка та прогулянка Sky Family Parko (обід)

13:00 продовження маршруту — річка Десенка

14.00 фініш в районі – Венеціанський міст біля Гідропарку Додаток В

рис.3.5

Даний маршрут розрахований на туристів-новачків, які вперше сіли у байдарку. На даному маршруті туристи отримають базові навички управління плавзасобом, отримають невеликі фізичні навантаження. Маршрут розрахований на сімейний та індивідуальний відпочинок, так як перешкоди на маршруті відсутні та кількість піщаних пляжів достатня для приємного відпочинку. В таблиці 3.3. продемонстровано кошторис витрат туру: «Київська Амазонія».

Таблиця 3.3. Кошторис витрат туру: «Київська Амазонія»

Витрати	Витрати (%)	Витрати за 1 тур (грн.)	Витрати за місяць (грн.)	Витрати за квартал (грн.)	Витрати на сезон (грн.)
Оренда туристичного спорядження	58,0	4730,0	37840,0	113520,0	227040,0
Трансфер	2,2	177,8	1422,4	4267,2	8534,4
Продукти харчування	13,7	1118,0	8944,0	26832,0	53664,0
Послуги інструктора – провідника (1чол.)	22,0	1800,0	14400,0	43200,0	86400,0
Медичне страхування	1,2	100,0	800,0	2400,0	4800,0
Групова аптечка	1,6	174,0	1392,0	4176,0	8352,0
Реклама туристичного продукту	2,8	229,0	1832,0	5496,0	10992,0
Собівартість туристичного продукту	100,0	10848,8	86790,4	260371,2	570742,4
Прибуток (30%) на туристський продукт	130,0	3254,6	26037,1	78111,4	156222,7
Вартість туристичного продукту	14103,4	112827,5	338482,6	676965,1	

Джерело: розробка авторки

Нами складена калькуляція туристського продукту, прогнозовано, що кількість проведених турів на місяць буде складати 8 турів, до яких входить оренда туристського спорядження, транспорт, харчування, послуги інструктора-провідника та медичне страхування.

Розглянемо більш детально калькуляцію туристського продукту:

1) Оренда туристського спорядження на групу з 12 чоловік складає 4730 грн., на одну особу складає 395 грн.

2) Мікроавтобус ГАЗель (з причепом для байдарок): 14 грн./км. ФОП Мандрик, тел.: 067-938-45-86. Відстань від міста Київ до села Козін 12,7 км x 14 грн./км = 177,8 грн. Витрати на трансфер в одну сторону на групу з 12 чоловік складає 177,8 грн., а на одну людину ціна складає 14,8 грн.

3) Вартість інструктора-провідника є постійною для групи відпочиваючих, тобто ціна, по відношенню до одного туриста може змінюватися від кількості відпочиваючих.

4) На місяць рекламні послуги будуть коштувати 1832 грн., на квартал ціна буде складати 5496 грн., а на один рік 21 984 грн.

5) Система оподаткування підприємницької діяльності 2 групи фізичних осіб підприємців, що працюють в сфері активного туризму.

Відтак, виходячи з вище зазначеного, ціна активного туристського туру коштуватиме 1175 грн. на одну особу, а на групу із 12 осіб 14 103,44 грн. Отже, чистий прибуток становитиме 156222,7 грн. за сезон.

3.3 Чинники подальшого розвитку екстремального туризму в Україні

Україна зі своїм ресурсним потенціалом є країною майже безмежних можливостей для організації активного й екстремального відпочинку. Екстремальні розваги – це нова конкурентна перевага для будь-якого туристичного місця або маршруту. В Україні є багато варіантів для розвитку таких напрямків, однак на сьогодні вони знаходяться, переважно, в стані перспективних розробок. [67, с. 6].

Розвиток екстремального туризму в Україні суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним із найбільш перспективних напрямків структурної перебудови економіки. За підрахунками Всесвітньої Туристичної Організації, у 2018-му, за даними Світового банку, Україна успішно піднялася на 25 позицію. В 2019-му зберегла

цю позицію, за попередніми оцінками. З теперішньою ситуацією в країні і світі туризм з 2020 року відчув сильне потрясіння [68].

Попри всі збитки, яких зазнала туристична сфера України за 2019-2020, у 2021 році спостерігався поступовий ріст туристичного збору, про що свідчать статистичні дані за 2021 рік. За 2021 рік до бюджету громад надійшли 244 млн грн туристичного збору. Цей показник на 86,8% перевищує показник 2020 року, що склав 130,6 млн грн, а також на 20% вищий за аналогічний показник 2019 року – тоді до бюджету надійшли 196 млн грн. До ТОП-5 лідерів за сплатою туристичного збору увійшли місто Київ та 4 області. Столиця України поповнила бюджет на 68 млн грн, Одеська область заробила 26,8 млн грн, третє місце посіла Львівська – 23 млн грн, четверте – Київська з 15,3 млн грн. На п'ятому місці – Закарпатська область, яка заробила 11,7 млн грн, що удвічі більше у порівнянні з 2020 роком, коли дохід до бюджету становив 5,6 млн грн. [69].

Незважаючи на втрати українського туристичного сектору через війну, за перші чотири місяці 2022 року сума туристичного збору становила 64 млн 611 тис. грн, що майже на 65% більше, ніж за аналогічний період 2021 року, коли до бюджету надійшло 39 млн. 206 тис. грн. Місто Київ і чотири області входять до п'ятірки лідерів за сплатою туристичного збору. Так, місто Київ поповнив свій бюджет на понад 18 млн грн. Порівняно з відповідним періодом 2021 року найбільше зростання зафіксовано у Львівській області – 268%. З цієї області до бюджету надійшло 11 млн 463 тис. грн. У Закарпатській області сума туристичного збору зросла на 144% і склала 6 млн 212 тис. грн. Хмельницька область залучила до бюджету 1 млн 447 тис. грн. Івано-Франківська область внесла до бюджету майже 6 млн грн, збільшивши збори на 48%. Таке зростання змусило більшість українців, які тікали від бомбардувань і не бажали перебувати під окупацією, залишати свої домівки у східних, центральних та південних регіонах[69].

Упродовж 2021 року Україну відвідало понад 4 млн іноземців, що перевищило аналогічний показник 2020 року майже на 26%. У першій половині 2021 року відзначається позитивна динаміка в збільшенні кількості

туристів з таких країн як Саудівська Аравія (їхня чисельність зросла в 40 разів, та становить 14 тис. осіб, в той час як за аналогічний період 2020 року в Україну приїхало лише 350 громадян), США (кількість туристів зросла на 69,6% в порівнянні з минулим роком, та досягла 34 тис.), Ізраїль (ріст на 26%, кількість туристів 26,6 тис.), та Країн Закавказзя (на 100% зросла кількість Вірмен (7 тис.), майже на 40% збільшилась кількість туристів з Грузії (становить 15,5 тис.) та на 67% зріс показник Азербайджану (16 тис.). Традиційними ринками для України залишаються Молдова (368 тисяч), Росія (198 тис.), Румунія (109 тис.), Білорусь (96 тис.) та Туреччина (93 тис.). 70% іноземців, що відвідали Україну - європейці (на 10% менше від минулорічного показника), 24% - представники країн Азійського регіону (на 8% більше ніж в 2020 році), 2,8% приїхали з Північної Америки та лише 1,7% - громадяни Африканського континенту. [34].

Пандемія Covid-19 зіграла вирішальну роль в зменшенні кількості подорожей за кордон для людей у всьому світі, та, зокрема, в Україні, на сьогодні ми можемо лише оцінювати збитки спричинені карантинними заходами за останні півтора роки. Однак така ситуація стала поштовхом для відкриття нових туристичних ринків та стрімкого розвитку внутрішнього туризму допоки країна агресор не здійснила повномасштабне військове вторгнення. .

У першому півріччі 2021 року українці на 7,5% менше виїжджають за кордон, ніж у минулому році. Всього виїхало 5,7 млн громадян України. Традиційним туристичним напрямком залишаються такі країни Туреччина (становить 774 тис.) та Єгипет (кількість туристів збільшилась на 88% та сягає 705 тис.). у першому півріччі Додаток Б відображає на рис. Та рис 2 візд до України та виїзд з України в за період вказаний вище[69].

З 24 лютого до 19 вересня з України виїхали близько 8,4 млн людей. В'їхали за цей час — 7,2 млн. Наразі за кордоном перебувають 1,2 млн людей з України[69].

Замість розвитку внутрішнього туризму спостерігалась багатомільйонна міграція населення всередині держави, а масовий виїзд громадян України за

кордон не пов'язаний із туристичною метою. Водночас поступове звільнення українських територій від російських військ дає надію на повернення до мирного життя в осяжному майбутньому. Триває російська збройна агресія в Україні, наслідками якої є не лише великі людські втрати, але й значні збитки інфраструктури та секторів економіки, зокрема туризму. Туризм у центральній, східній та південній Україні повністю припинився. З огляду на такі тенденції питання відновлення туризму, зокрема у повоєнний період, є особливо актуальним в умовах сьогодення.

Наразі в Україні немає абсолютно безпечної території для відпочинку. У кожній області за безпеку відповідає насамперед місцева влада, ДСНС, поліціанти, військові. Саме до них варто звертатися, щоб уточнити, чи безпечним є туризм у вашій області, які локації можна чи заборонено відвідувати. Сплави, походи, прогулянки та екскурсії по маршрутах біля критичної інфраструктури, військових та стратегічних об'єктів – заборонені по всій Україні.

В умовах воєнного стану заборонено проводити масові заходи (фестивалі, концерти тощо). Недоступними також є туристичні точки, наближені до кордонів з Білоруссю. Обмеження діють щодо відвідування деяких гірських маршрутів, водойм, лісів у різних областях.

У Києві та Київській області заборонено відвідувати ліси та зелені зони поза межами житлових масивів. Пляжний сезон на де окупованих територіях Київщини взагалі не відбудеться через замінування водойм. На Півдні України, зокрема в Одесі та Миколаєві, купатись у морі суворо заборонено, адже Чорне море заміноване. Відпочинок на Сході України, зокрема у прифронтових зонах, є небезпечним через активні бойові дії. Варто утриматись від туризму на територіях, які були під окупацією, зокрема, у Київській області чи населених пунктах на Сході.

Але є позитивні моменти навіть під час війни деякі турагенти пропонують екстремальні види спорту: скелелазіння, хайкінг, рафтинг. Якщо немає обмежень місцевих органів влади, можна займатися екстремальними

видами відпочинку. Активний відпочинок на воді пропонують в усіх західних областях.

Аналізуючи перспективи розвитку екстремальної туристичної індустрії в Україні на наступні десять років з урахуванням воєнного стану, перш за все, необхідно підкреслити, що екстремальний туризм – це та сфера економіки і життєдіяльності суспільства, яка інтегрує практично всі галузі та доступна для пересічних українців. Саме цей фактор повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до екстремального туризму як галузі, пріоритетний розвиток якої позитивно впливатиме на економічний і соціальний стан країни в цілому, стимулюватиме ряд важливих галузей економіки, сприяти зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені.

Для досягнення результативності визначених нами індикаторів розвитку екстремального туризму, за нашим переконанням, необхідно визначити завдання та можливі сфери реалізації таких завдань, дані наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 Основні завдання розвитку сфери екстремального туризму в Україні у 2022 р

Завдання	Заходи
1	2
Розвиток інфраструктури екстремального туризму (в місцевості де відсутня значна загроза до закінчення воєнного стану)	встановлення туристично-інформаційних вказівників, знаків, стендів; облаштування місць відпочинку туристів, оглядових майданчиків; спорудження та облаштування зупинок туристичного автотранспорту, зон для кемпінгів, санітарних місць вздовж автомобільних доріг; розвиток курортно-рекреаційних територій; розвиток мережі туристично-інформаційних центрів; знакування та маркування туристичних маршрутів (шляхів).
Збереження та управління природною та культурною спадщиною	- проведення консерваційних та реєстраційних робіт на об'єктах історико культурної спадщини; - проведення навчальних заходів для суб'єктів туристичної діяльності; - реалізація транскордонних проєктів у сфері туризму.
Створення нових та підтримка існуючих	- розвиток мережі туристичних маршрутів (шляхів), у т.ч. доступних для людей з інвалідністю - створення

туристичних продуктів та антракцій (в місцевості де відсутня значна загроза до закінчення воєнного стану)	туристичних та екскурсійних продуктів і турів; - створення сучасних інтерактивних атракцій; - створення сприятливого середовища для діяльності суб'єктів туристичної діяльності; - створення мережі туристичних кластерів.
Маркетинг туристичного потенціалу екстремального туризму в Україні (в місцевості де відсутня значна загроза до закінчення воєнного стану та після поєного)	- проведення в області фестивалів та інших промоційних заходів; - видання промоційної і сувенірної продукції; - просування туристичних локацій і продуктів у мережі Інтернет та соціальних медіа; - організація та проведення ознайомлювальних турів для представників туристичних фірм, засобів масової інформації з України і з-за кордону; - участь у всеукраїнських і міжнародних виставках, форумах, конференціях, тренінгах тощо; - реалізація спільних маркетингових ініціатив та проєктів з інститутами громадянського суспільства, профільними бізнес асоціаціями, ВНЗ; - проведення добровільної категоризації садиб сільського туризму; - проведення маркетингових, аналітичних, соціологічних досліджень та опитувань в галузі туризму.

Як свідчать дані таблиці 3.1, нами визначено 4 основні завдання та запропоновано заходи для їх досягнення. Враховуючи зазначене вище, ми переконані, що дотримання комплексу наданих пропозицій дозволить покращити розвиток туристичного бізнесу та наявного туристичного потенціалу в Україні.

Щоб відновити позиції України на післявоєнному міжнародному ринку туристичних послуг, туристичні підприємства повинні знайти нові способи реклами та продажу своїх продуктів і послуг. Одним із них є створення системи раціональних взаємозв'язків для вирішення певних планових завдань. Правильна їх інтеграція дозволить забезпечити синергетичні зв'язки та посилити дії один одного. На шляху повоєнного відновлення сфери туризму в Україні доцільно також врахувати досвід інших країн, які теж були у кризових ситуаціях, економіка яких, і сфера туризму зокрема, була зруйнована через війну, і тепер успішно розвиваються, насамперед у сфері туризму

Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку

туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально–економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико–культурного довілля. Програма дій, зорієнтована на досягнення цієї мети, має бути синхронізованою із загальними темпами становлення ринкових механізмів і співвідносною з політикою структурних реформ в економіці. Вона повинна також враховувати накопичений досвід розвитку туризму у світі, що створює сприятливі умови доопрацювання та розроблення відповідної нормативно– правової бази туризму [70].

Нарощування темпів та підвищення ефективності роботи підприємств сфери екстремального туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки стримується невирішеністю низки питань, розв'язання яких потребує державного регулювання та підтримки виконавчих органів влади. Перспективний розвиток екстремального туризму в Україні суттєво вплине на зайнятість населення. Якщо в 2018 році кількість працівників у туристичній галузі складала 169 тис, чол, а зайнятість в туризмі з урахуванням інших галузей та тимчасової зайнятості протягом активного туристичного сезону – 2,79 млн. осіб, то прогноз на 2021 рік складає, відповідно, 220 тис. осіб і 3,63 млн. осіб [68].

Під час коронавірусної кризи туризм постраждав найбільше. Представники галузі відзначають, що по всій країні закрито понад 7 тис. турагентств. Велика проблема туристичного бізнесу в тому, що цій сфері буде важче відновитися після спаду пандемії. Подальший розвиток демократії, політична стабільність, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку, майбутній вступ України до ЄС – все це забезпечить створення високо-прибуткової екстремальної туристичної галузі, яка задовольнить потреби внутрішнього та міжнародного туризму, з урахуванням природно– кліматичного, рекреаційного, соціально– економічного та історико– культурного потенціалу країни, її національних особливостей. Важливими факторами, що впливатимуть у подальшому на розвиток ринку туризму, є демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти,

тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників. Демографічна структура населення України та аналіз вікових груп, які найбільше подорожують, ще раз підтверджують, що в Україні найбільш активна частина населення – від 30 до 40 років, на відміну від економічно розвинених країн, де люди старшої вікової групи, 55–60 років, відіграють все більш важливішу роль у екстремальному туризмі. Тільки в 2017 році у світі зареєстровано майже 120 млн. прибуттів, здійснених людьми старшого віку [8].

Одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток як внутрішнього, так і екстремального туризму, є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Туристичний ринок дуже відчутний до змін в економіці. За стабільних цін зростання особистого споживання на 2,5% збільшує витрати на туризм на 4%, а зростання особистого споживання на 5% – на 10%. В майбутньому населення України характеризуватиметься як таке, що має підвищену якість життя. Відпочинок, подорожі, екстрим стануть основними елементами, які заповнять вільний час людини [9].

На думку експертів до екстремального туризму долучаються люди різного віку і професій, що мають різне сімейне і суспільне становище, істотно відрізняються рівнем культури і фізичного розвитку. Деякі зарубіжні фахівці пояснюють феномен екстремального туризму зміною моралі і смаків. 83 Сучасна туристична індустрія – один з найбільш швидкозростаючих секторів світової економіки, який розглядається як самостійний вид економічної діяльності, і як міжгалузевий комплекс. Робота туристичного ринку впливає на діяльність майже 40 галузей економіки країни та 10-15% населення нашої країни. Однак, незважаючи на жвавий науковий інтерес вчених, досі залишаються невирішеними питання, які гальмують розвиток внутрішнього туризму. Туристична індустрія в Україні та в усьому світі розвивається дуже швидко. У березні 2017 року була прийнята «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», метою якої є створення сприятливих умов для активізації розвитку туризму та курортів. Слід зазначити, що об'єктивно

наша країна має всі передумови для інтенсивного розвитку вітчизняного та закордонного туризму, але на тлі світового туризму Україна виглядає досить скромно. Причинами цього є багато проблем, які гальмують розвиток туристичного бізнесу в Україні: низька якість туристичної інфраструктури, практично немає кваліфікованих кадрів, недосконалість законодавчої бази та правового регулювання, транспортна проблема, складна політична ситуація тощо [34].

Резюмуючи вищесказане, очевидно, що екстремальний туризм дуже цікавий, захоплюючий вид відпочинку і з кожним роком стає все більш популярним серед різних верств населення і продовжує розвиватися і оновлюватися, незважаючи на свою вартість

Підсумовуючи зазначене вище, доцільно відзначити, що перспективними напрямками повоєнного відновлення сфери туризму в Україні є: 1) розвиток екстремального ; 2) розробка та реалізація програм (як державних, так і міжнародних) підтримки суб'єктів туристичної діяльності; 3) забезпечення тісної співпраці між країнами у напрямку взаємопідтримки туристичної діяльності; 4) підвищення інтересу іноземних туристів до різноманітних, захоплюючих екстремальних маршрутів поєднуючи з зеленим туризмом; 5) пошук нових методів та способів реалізації туристичних послуг тощо. Також у контексті відбудови сфери туризму в Україні варто опиратись на досвід інших країн, які ефективно відбудували індустрію туризму після кризових ситуацій, в тому числі війн.

Висновки до 3 розділу

Екстремальний відпочинок став набирати популярність вже давно, але в окремий самостійний вид туризму в Україні він виокремився лише недавно, буквально 7-10 років тому. Причиною тому є те, що людей нашого менталітету важко організувати, до того ж для цього потрібен досвід формування відповідних туристичних програм, створення інфраструктури.

1 Рафтинг з одного боку, це екстремальний спорт. З іншого – вид відпочинку. Головна різниця полягає у тому, наскільки складний маршрут

треба подолати рафтерам. Згідно з міжнародними стандартами, річкові пороги мають класифікацію за рівнем складності. Пороги першого рівня найпростіші, шостого – найскладніші. Хоча нерви полоскотати буде змога у будь-якому випадку. Ризик, швидкість, драйв – як кажуть, «все включено». Рафтинг в Україні з кожним роком набуває все більшої популярності. Чудова природа, бурхливі річки та активна робота туристичних компаній сприяють розвитку культури сплавів на байдарках, рафтах та інших плавзасобах. Черемош, Прут, Тиса, Рось, Роставиця, Тетерів, Південний Буг та інші річки України дозволяють підібрати маршрути різної складності, залежно від досвіду туристів та їх бажання підняти рівень адреналіну в крові.

2. Представлено розробку індивідуального маршруту сплаву по річці Дніпро. Назва туру: «Київська Амазонія». Розраховано, що ціна активного водного туру коштуватиме 1175 грн. на одну особу, а на групу із 12 осіб 14 103,44 грн. Тому, чистий прибуток становитиме 156222,7 грн. за сезон. Отже, водний туризм являє собою спеціальний вид активного туризму, 56 який досліджувався багатьма науковцями та вченими. На мою думку, цей напрям туризму є перспективним для України, і потребує глибшого вивчення та аналізу для подолання наявних проблем та подальшого розвитку.

3. При належній рекламі, інвестиціях і підтримці держави, вітчизняний екстремальний туризм зможе стабільно і успішно розвиватися не тільки на туристичному ринку України, але і на Європейському ринку.

Для України розвиток такого туризму є особливо важливим аспектом, адже ця галузь сприятливо впливає на функціонування підприємств малого бізнесу, здатних розвиватися без значних бюджетних асигнувань, вона є перспективною для залучення іноземних інвестицій у широких масштабах та в короткі терміни.

Туристичний бізнес стимулює розвиток інших галузей господарства нашої держави: будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів народного споживання, зв'язку і т. д. Даний бізнес приваблює підприємців з багатьох причин: невеликі стартові інвестиції, зростаючий попит на туристські послуги, високий рівень рентабельності та мінімальний термін

окупності витрат. Проведений аналіз розвитку екстремального туризму в Україні дозволив зробити наступні висновки, що основні проблеми екстремального туризму пов'язані з його поганим фінансуванням. Хоча останні роки держава намагається сприяти його розвитку, шляхом виділення коштів на його розвиток. В Україні є значна кількість місць для активного відпочинку. Для жителів України останнім часом, більш раціонально, з точки зору грошових витрат, переважний екстрим у зарубіжних країнах. Це так само обумовлено слабким розвитком екстремальної спрямованості. Такий розвиток тільки набирає обертів. У нас є річки, гори, печери – все, що потрібно для екстремального відпочинку, але у нас немає хорошого сервісу, спорядження та професійного персоналу.

Відмінною рисою екстремального туризму є те, що більша частина послуг виконується з мінімальними втратами, відіграє все більш істотну роль у світовій економіці.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження виконані всі поставлені завдання та встановлено, що поняття екстремального туризму тлумачать як один з пригодницько-спортивного видів туризму, а саме вид пригодницького туризму, який заснований на основі спортивного туризму характеризується відвідуванням природних і рукотворних об'єктів, що несе певний ступінь ризику для туристів, та потребують певних знань і навичок під час якого відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів людини, в результаті якого вона отримує позитивний адреналін, емоції та незабутні враження. А рафтинг підвид водного туризму основа якого лежить в подоланні маршруту на воді за допомогою спеціальних плавзасобів.

Встановлено, що екстремальний туризм поділяється на такі основні види повітряний, водний, наземний, гірський, було встановлено що варто виділити такий вид як екзотичний. З урахуванням сьогоденної ситуації в Україні можна також додати не дуже розповсюджений вид, такий як чорний туризм, що включає в себе відвідування місць з трагічними та минулими військовими подіями. Також не можливо оминати саме за якими ознаками класифікується екстремальний туризм а саме характеристика подорожі, мета, тривалість подорожі, напрямом розміщення, інтенсивністю, способами пересування, за середовище, в якому відбувається подорож, та поділяється на такі підвиди як гірський, водний, повітряний, наземний, екзотичний.

Різновиди водного екстремального туризму це сплав по річках, рафтинг, яхтинг, круїзний туризм, дайвінг, віндсерфінг, каякінг, вейкбординг, каньйонінг.

Особливістю формування екстремального туризму є його спортивний характер і участь у ньому молодіжної вікової категорії. Люди займаються екстримом заради отримання найсильніших емоцій, вражень, відчуттів та викиду адреналіну в кров. Але варто знати, що кожен вид екстремальної активності вимагає певного досвіду, професійної підготовки, навичок. Однією з особливостей екстремального туризму є висока вартість

спорядження та спецодягу. На цьому не треба економити, так як від якості екіпірувального спорядження залежить здоров'я і життя туриста. Класифікація екстремальних туристських турів різноманітна. Але, не дивлячись на всю свою привабливість, слід зазначити, що екстремальний туризм це дорогий вид відпочинку. А такий вид туризму як космічний існує взагалі для одиниць, тому що платити за нього мільйони доларів здатні тільки дуже забезпечені туристи. Але тільки цей вид екстремального туризму дорогий по економічних факторах.

Розвиток водного екстремального туризму в Україні значною мірою залежить від рівня інфраструктури. Оптимізація структури рекреації в річкових туристсько-рекреаційних системах з метою комплексного використання ресурсного потенціалу водних об'єктів і максимального задоволення потреб відпочивальників може бути базована на розвитку мережі водних маршрутів та створенні умов для поширення активних форм відпочинку на воді. Завдання покращення прибережної інфраструктури можна вирішити лише на рівні національного туроператора, який спеціалізується на водному туризмі та підтримує активні ділові зв'язки з аналогічними туроператорами в інших країнах світу. Україна має всі умови для розвитку екстремального туризму: мальовничу природу, ландшафтне різноманіття, сприятливі рекреаційні умови та ресурси, враховуючи те що на території України виділяють 9 основних річкових систем. Найбільші з них: Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, Сіверський Дінець водному туризм в особливості рафтингу є куди розвиватися. Однак можливості туристичної сфери, яка могла б стати рушієм розвитку економіки, не реалізуються повною мірою.

На сьогоднішній день, туризм в Україні перебуває в замороженому стані. Російське вторгнення зупинило розвиток туризму та інфраструктури не тільки в Україні, а й у Європі. Проте війна триває і зараз саме проживання в Україні можна вважати екстремальними умовами, враховуючи постійні ракетні обстріли, проблеми з постачанням електроенергії, нестабільний зв'язок і інтернет. Підприємства туристичного спрямування повинні функціонувати і підтримувати економіку країни. Ситуація ускладнюється тим, що ринок туризму в Україні тільки почав поступово розвиватися після значного

пригальмовування у 2020 році у зв'язку з пандемією COVID-19, однак, знову галузь повернулася до збитковості, навіть не встигнувши відновитися до показників 2019 року

Забезпечення безпеки передбачає цілий комплекс заходів у рамках національного законодавства, що гарантують безпеку переміщення туристів по території держави, їхнього перебування, збереження здоров'я, життя і майна. При наданні туристичних послуг повинен бути забезпечений прийнятний рівень ризику для життя і здоров'я туристів, як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях, що виникають в країні перебування

Чиники зменшення ризиків в екстримальному туризмі в залежності від їх видів та класифікацій дуже широке різноманіття таких як:

- Орієнтування в просторі;
- Визначення сторін горизонту за рельєфом, ґрунтом, вітром і снігом;
- Орієнтування в часі;
- Географічні зони з низькими екстремальними температурами;
- Харчування в екстремальних умовах;
- Водозабезпечення в екстремальних умовах.

Було встановлено, що головними чинниками розвитку екстремального туризму є історичні, природно-географічні та соціально-економічні. Держава володіє великим потенціалом у розвитку водного туризму, основою якого є 163 річки довжиною понад 100 км, пороги є на річках Карпат та Криму, а також на рівнинних річках у місцях перетину ними Українського щита — на Південному Бузі, Случі, Тетереві, Росі, Інгульці та інших. Пороги утруднюють судноплавство, в обхід їх прокладають обвідні канали або споруджують греблі, які створюють підпір води і затоплюють пороги, як наприклад це сталося з Дніпровими порогами. До соціально-економічних чинників відносять економічне становище держави, рівень доходів громадян, матеріально-технічна база та інфраструктура туризму, інфляція, рівень освіти та культури громадян, потреби населення тощо. Так, як

сьогоднішнє економічне становище України є незадовільним, тому розвиток водного туризму гальмується і потребує вирішення багатьох проблем.

В ході даної роботи було виявлено низку проблем розвитку водного туризму, а саме: системне недофінансування транспортної системи, недостатнє технічне обслуговування інфраструктури та транспорту, технічна відсталість, застаріла матеріально-технічна база, значний ступінь фізичного та морального зносу суден, екологічні проблеми, нестабільна політична ситуація в країні тощо.

Визначено завдання, які необхідно виконати для забезпечення розвитку водного транспорту, а саме: визначення українським урядом круїзного туризму як перспективного напрямку туристичної діяльності країни; удосконалення портової інфраструктури, покращення привабливості українських портів; зміна менталітету українського споживача на європейський манер; впровадження спрощених умов реєстрації суден під

Представлено розробку індивідуального маршруту сплаву по річці Дніпро. Назва туру: «Київська Амазонія». Розраховано, що ціна активного водного туру коштуватиме 1175 грн. на одну особу, а на групу із 12 осіб 14 103,44 грн. Тому, чистий прибуток становитиме 156222,7 грн. за сезон. Отже, водний туризм являє собою спеціальний вид активного туризму, який досліджувався багатьма науковцями та вченими. На мою думку, цей напрям туризму є перспективним для України, і потребує глибшого вивчення та аналізу для подолання наявних проблем та подальшого розвитку.

Одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток як внутрішнього, так і екстремального туризму, є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян.

При належному підході розвиток екстремального туризму сприятиме збільшенню внутрішнього туризму, а при правильній маркетинговій політиці та організації рекламної діяльності на зовнішньому ринку – й міжнародного туризму. Це сприятиме збільшенню прибутків до бюджету та популяризації країни й регіону на світовому ринку туристичних послуг.

Основною передумовою для розвитку даного виду туризму є якість послуг, що надаються та забезпечення безпеки

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Казаков В.Л. – Екстремальний туризм на Криворіжжі / В.Л. Казаков. – Д. 2009. С. 44-52
2. Бабкин А.В. Специальные виды туризма / А.В. Бабкин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с
3. Остап Озіра / Записки про подорожі та туризм [Електронний ресурс] / Джерело: URL:https://ozi.pp.ua/ekstremalniy-turizm_14285/ (дата звернення: 17.09.2022)
4. Федченко Л.А. Інновації в туризмі. К.:2005 220 с.
5. Абрамов В.В., Оплаканец Е.А. Пропозиції щодо забезпечення безпеки при наданні послуг екстремального туризму/ В.В.Абрамов, Е.А. Оплаканец. // Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти : Збірник наукових праць. – Додаток до гуманітарного вісника ДВНЗ «ПереяславХмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, ФОП Домбровская Я. М., 2016. – С. 221-226.
6. Гусейнов Р.Ю. Экстремальный туризм и его особенности. Индустрия туризма и туристические ресурсы : Матер. региональной науч.-практ. конф. (г. Брест, 29 марта 2017 р.). С. 10–11.
7. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. К. : Знання. 2011. 334с.
8. Приткова В.Ю., Жердьов А.Е. Екстремальний туризм в Україні: сучасний стан та перспектива розвитку. Географія та туризм. 2012. №19. С. 44-51.
9. Фокін С.П. Туризмологічні аспекти спортивного туризму. К. 2013. С.222-228.
- 10.Бобловський О.Ю. Розвиток спеціальних видів туризму в Україні /О.Ю.Бобловський. – К.:, 2016. С.278 - 287.
- 11.Закон України «Про туризм» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 31, ст.24/ [Електронний ресурс] / Джерело:URL: <https://zakon>

- .rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 19.09.2022)
12. Кузик С.П. Географія туризму: навчальний посібник /С.П. Кузик; МОНУ; Львів.нац. ун-т ім. І. Франка, Географічний ф-т.– Київ: Знання, 2011. – 271с
13. Основні види туризму та їх класифікація / [Електронний ресурс] Джерело URL: <https://tourkazka.com/osnovni-vydy-turyzmu-ta-yikh-kharak-terystyka/> (дата звернення: 25.09.2022)
14. Екстремальний туризм та найнебезпечніші його види. / [Електронний ресурс] Джерело URL: <https://tourkazka.com/> (дата звернення: 20.09.2022)
15. Глебова А.О., Зозуля А.В., Солодовник М.О. Сучасний стан та перспективи розвитку екстремального туризму в Україні та світі. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2017. Випуск 6 (11). С.3–8.
16. Грицак Ю.П. Організація самодіяльного туризму Навчальний посібник для студентів спеціальності «Туризм». - Харків: Екограф, 2008. - 164 с.
17. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. – К.: "Палітра", 1997. – 130 с.
18. Екологічний туризм в Україні / [Електронний ресурс] Джерело URL: <https://web.archive.org/web/20160925123750/http://womenparadise.ru/rest/278-ekologicheskij-turizm-v-ukraine.html> (дата звернення: 10.10.2022).
19. Ковешніков В.С., Ліфіренко О.С., Н.М. Стукальська. Інноваційні види туризму/ [Електронний ресурс]. –Джерело URL:http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2016/10.pdf (дата звернення: 10.10.2022).
20. Зорин І.В., Квартальнов В.А. Енциклопедія туризма: Справочник. М.: Финансы и статистика, 2003. 368 с.
21. Поліщук В.В. Спортивний туризм: навч.-метод. посібн. / В.В. Поліщук. - Переяслав-Хмельницький: 2014. – 294 с
22. Бабарицька В.М., Малиновська О.Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: Альтерпрес, 2008. 286 с.

23. Камушков О. С. Управління розвитком туристичної сфери України: автореф. дис. к.е.н.: спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством". Запоріжжя, 2010. 25 с. / [Електронний ресурс] / Джерело: URL: (дата звернення: 24.10.2022).
24. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. / [Електронний ресурс] / Джерело: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2022).
25. Білозубенко В. С., Корнєєв М. В., Горб К. М. Розвиток туристичної інфраструктури країни в умовах глобалізації туризму. Ефективна економіка. 2018. № 10. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6579> (дата звернення: 29.10.2022). DOI: [10.32702/2307-2105-2018.10.7](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.10.7)
26. Бабаєва О. В., Вольфсон-Гаршина Н. В. Організація дозвілля: конспект лекцій для студентів спеціальностей 242 «Туризм», 241 «Готельноресторанна справа», 181 «Харчові технології» / О. В. Бабаєва, Н. В. Вольфсон Гаршина. – Харків : ХТЕІ КНТЕУ, 2018. – 62 с. (дата звернення: 01.11.2022).
27. Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Ходаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М. С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України / [Електронний ресурс] / Джерело: URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2022/18.pdf (дата звернення: 01.11.2022). DOI: 10.32702/23066814.2022.3.102
28. Герасимів З. М., Христенко Г. М. Особливості розвитку туризму в Україні. Ефективна економіка. 2021. № 5. / [Електронний ресурс] / Джерело: URL <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8890> (дата звернення: 05.11.2022). DOI: [10.32702/2307-2105-2021.5.80](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.80)
29. Богатюк І.Г. /Вісник Академії праці і соціальних відносин/ Федерації професійних спілок України./Серія: Право та державне управління. 2011. №4. С.48-51. / [Електронний ресурс] / Джерело: URL: https://tourlib.net/statti_ukr/bogatjuk.htm (дата звернення: 05.11.2022).

- 30.Величко В. В. Організація рекреаційних послуг: навч. посібник; Харків: Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2013. 202 с.
- 31.Організація готельного обслуговування: підручник / М. П. Мальська, І. Г. Пандяк, Ю. С . Занько. — К.: Знання, 2011. — 366 с. URL: https://pidru4niki.com/1584072017293/turizm/organizatsiya_gotelnogo_obsługovuvannya (дата звернення: 18.11.2022)
- 32.Крупіца, І. В., Євтушок , О. В., & Киричук, В. Г. (2022). СВІТОВІ ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ. Економічний простір, (178), 24-30. / [Електронний ресурс] Джерело URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/178-4> (дата звернення: 06.11.2022).
- 33.Нинько Дар'я Кількість туристів в Україні зросла на чверть у 2021 році / [Електронний ресурс] Джерело URL:<https://www.dw.com/uk/kilkist-turystiv-v-ukraini-zrosla-na-chvert-u-2021-rotsi/a-60502166#> (дата звернення: 06.11.2022).
- 34.UNWTO 145 KEY TOURISM STATISTICS [Електронний ресурс] Джерело URL: <https://www.unwto.org/tourism-statistics/key-tourism-statistics> (дата звернення: 006.11.2022)
- 35.Козлова Альбіна. Туризм в умовах війни: що відбувається з галуззю й які перспективи на цьогорічний сезон. Comments.ua. [Електронний ресурс] Джерело URL: <https://money.comments.ua/ua/news/economy/turizm-v-umovah-viyni-schovidbuvaetsya-z-galuzzyu-y-yaki-perspektivi-na-sogorichniy-sezon-699311> (дата звернення: 20.10.2022).
- 36.Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія. Харків: Видавництво НУЦЗУ, 2017. 153 с. [Електронний ресурс] Джерело URL <https://journal.udau.edu.ua/rubriki-zhurnalu/ekonomka.html> (дата звернення: 20.10.2022).
- 37.Кифяк В. Ф. Розвиток рекреації і туризму як один із чинників формування інвестиційної привабливості регіону. Економіка та право. 2013. №1. С.128-132.

- 38.Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. Посіб / М.П.Кляп. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
- 39.. Коваль П.Ф. В'їзний туризм : Навчальний посібник / П.Ф.Коваль, Н.О.Алешугіна, Г.П.Андрєєва, О.О.Зеленська, Т.В.Григор'єва, О.Г.Пархоменко, В.Б.Дудко, М.О.Михайловський, С.І.Бондар. – Ніжин: Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. – 304 с.
- 40.Нагернюк Д. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ/ стор. 178-190,/ УДК: 796.51/. [Електронний ресурс] Джерело URL <https://journal.udau.edu.ua/arxiv-nomerv/2020/vipusk-96-chastina-2.html> (дата звернення: 20.10.2022). DOI: 10.31395/2415 - 8240-2020-96-2-178-190
- 41.ЗАКОН УКРАЇНИ «Про страхування» 85/96-ВР, поточна редакція від 03.08.2022, підстава - 2382-ІХ /. [Електронний ресурс] Джерело URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text> (дата звернення: 20.10.2022).
- 42.Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг URL: http://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp.htm (дата звернення: 18.11.2022)
- 43.Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-ХІІ [Електронний ресурс] Джерело URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 18.11.2022)
- 44.Кондель В. М./ Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Безпека туризму» /Полтав. нац.пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПП «Астроя», 2020. 162 с./ [Електронний ресурс] Джерело URL: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Кондель-Безпека_туризму.pdf.pdf (дата звернення: 18.11.2022)
- 45.Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004 – 272 с. /[Електронний ресурс] Джерело URL: <https://studfile.net/preview/5265690/page:20/> (дата звернення: 18.11.2022)

- 46.Козинець В. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: навчальний посібник / Віталій Козинець, ; Київський ун-т туризму, економіки і права . - К. : Кондор, 2006. - 575 с.
- 47.Каурова А.Д. Організація сфери туризму: Навчальний посібник. СПб.: Видавничий дім Герда, 2010. 345
- 48.Арїон О.В. Організація транспортного обслуговування туристів : Навчальний посібник / О. В. Арїон. – К.: Альтерпрес, 2008. – 192 с.
- 49.Рафтинг в Україні, або емоційний відпочинок на воді: що, де і як? /[Електронний ресурс] Джерело URL: https://ua.igotoworld.com/ua/article/1394_rafting-v-ukraini-emociinii-vidpochinok-sho-de-i-jak.htm (дата звернення: 18.11.2022)
- 50.Міхо О. І. Анімація в рекреації та туризмі: Словник-довідник. – К.: Видавництво Ліра-К, 2019. – 224 с.
- 51.Бабаєва О. В., Вольфсон-Гаршина Н. В. Організація дозвілля: конспект лекцій для студентів спеціальностей 242 «Туризм», 241 «Готельноресторанна справа», 181 «Харчові технології» / О. В. Бабаєва, Н. В. Вольфсон Гаршина. – Харків : ХТЕІ КНТЕУ, 2018. – 62 с
- 52.Воронина А.Б. Анимация, анимационная деятельность: сущность понятий /А.Б.Воронина/ /Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «География». Том 25(64). – 2012. – №3. – С.49-55. /[Електронний ресурс] Джерело URL:http://tourlib.net/statti_tourism/voronina.htm (дата звернення: 19.11.2022)
- 53.Корольчук М.С. Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах. – К.: Ніка-Центр 2006. – 580 с.
- 54.Рафтинг в Україні: Топ-10 місць, куди поїхати на сплав по річці /[Електронний ресурс] Джерело URL https://ua.igotoworld.com/ua/article/1266_rafting-v-ukrajini-top-10-misc-kudi-pojihati-na-splav-po-richci.htm (дата звернення: 24.11.2022)

55. Найпопулярніші річки України для сплаву та рафтингу / [Електронний ресурс] Джерело URL <https://doba.ua/ukr/blog/najpopulyarnishi-richki-ukraini-dlya-splavu-i-raftingu.html> (дата звернення: 23.11.2022)
56. Рафтинг та сплав в Карпатах. Список річок с <https://nadfermoiu.com/raftynh-v-karpatakh/> (дата звернення: 23.11.2022)
57. Сплави річками України: як, де і з ким / [Електронний ресурс] Джерело URL <https://mixsport.pro/blog/splavy-po-rekam-ukrainy-kak-gde-i-s-kem> (дата звернення: 23.11.2022)
58. Річки України / [Електронний ресурс] Джерело URL https://uk.wikipedia.org/wiki/Річки_України (дата звернення: 23.11.2022)
59. Водні маршрути. 55 річок України для сплаву на байдарках, рафтах і катамаранах [Електронний ресурс] Джерело URL <https://focus.ua/uk/beautiful/376049>
60. Водні походи: топ-маршрути України та світу [Електронний ресурс] Джерело URL <https://shambala.com.ua/vodnye-pokhody-topovye-marshruty-ukrainy-i-mira/> (дата звернення: 23.11.2022)
61. Кравченко О.Б. Екстремальний та активний туризм в Україні. – К. Геос, 2005. – 246 с.
62. Габчак Н.Ф. Еколого-геоморфологічний аналіз Закарпатської області / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. географічних наук / – Львів, 2005. – С. 7-9.
63. Загальна характеристика поверхневих та підземних вод району річкового басейну р. Тиса / [Електронний ресурс] Джерело URL https://buvrtyisa.gov.ua/newsite/?page_id=18150
64. Грушка О.Р. Туристичне краєзнавство: Монографія. К.: Либідь, 2008. 270 с.
65. Козяр М.М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях. – Л.: СПОЛОМ 2004. – 376 с.
66. Перспективи розвитку туризму екстремалів. – К.: Дніпро. - 2007 р. – 188 с.

67. Екстримальна Українська //Сьогодні. - 2008. - 16 квітня: Вставка. - С. 6-7
/[Електронний ресурс] Джерело URL <http://www.student-works.com.ua/referats/turizm/1777.html> (дата звернення: 27.11.2022)
68. Організація екстремального туризму в Україні /[Електронний ресурс]
Джерело URL https://studwood.net/1128836/turizm/problemi_perspektivi_rozvitku_prigodnitskogo_ekzotichnogo_turizmu (дата звернення: 29.11.2022)
69. Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) /[Електронний ресурс]
Джерело URL <https://www.tourism.gov.ua/blog/ukrayina-otrimala-rekordi-244-mln-grn-turistichnogo-zboru> (дата звернення: 29.11.2022)
70. Сінгуцький О.В. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ:
ПЕРЕШКОДИ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ /[Електронний ресурс]
Джерело URL DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.6/13>

Рисунок 1: Які суми податків надійшли до державного бюджету від галузі туризму за перші 4 місяці 2022 року (інфографіка ДАРТ)

Виїзд українців за кордон

за даними кількісних опитувань українських туристів

18%

подорожують за кордон

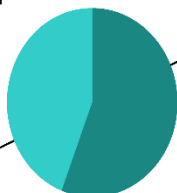
Найчастіше здійснюють

1 поїздки на рік

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДРОЖІ

44%

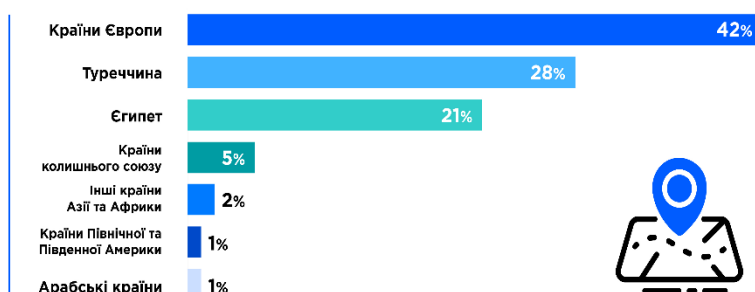
Подорож організована самостійно

56%

Подорож організована надавачем туристичних послуг

НАПРЯМКИ ОСТАННЬОЇ ПОДРОЖІ ЗА КОРДОН

КРАЇНИ, ДО ЯКИХ ВИЇЗДЖАЮТЬ УКРАЇНЦІ

за даними Державної прикордонної служби України

1	ПОЛЬЩА	4 489 042	↑ 13,3%
2	ТУРЕЧЧИНА	2 055 001	↑ 113%
3	УГОРЩИНА	1 724 080	↑ 5,4%
4	ЄГИПЕТ	1 462 439	↑ 100%
5	РОСІЯ	918 700	↓ 11,7%
6	РУМУНІЯ	825 146	↑ 31,7%
7	МОЛДОВА	380 456	↑ 15,7%
8	СЛОВАЧЧИНА	343 178	↑ 2%
9	НІМЕЧЧИНА	267 675	↑ 20,5%
10	БІЛОРУСЬ	213 481	↓ 57%
11	ГРЕЦІЯ	199 829	↑ 651%
12	ОАЕ	199 495	↑ 100%
13	ІТАЛІЯ	194 825	↑ 226%
14	ГРУЗІЯ	159 917	↑ 376%
15	ЧОРНОГОРІЯ	124 829	↑ 444%

Рисунок 2: Напрями внутрішнього туризму станом на листопад 2022 року

Напрямки внутрішнього туризму

Станом на початок листопада 2022

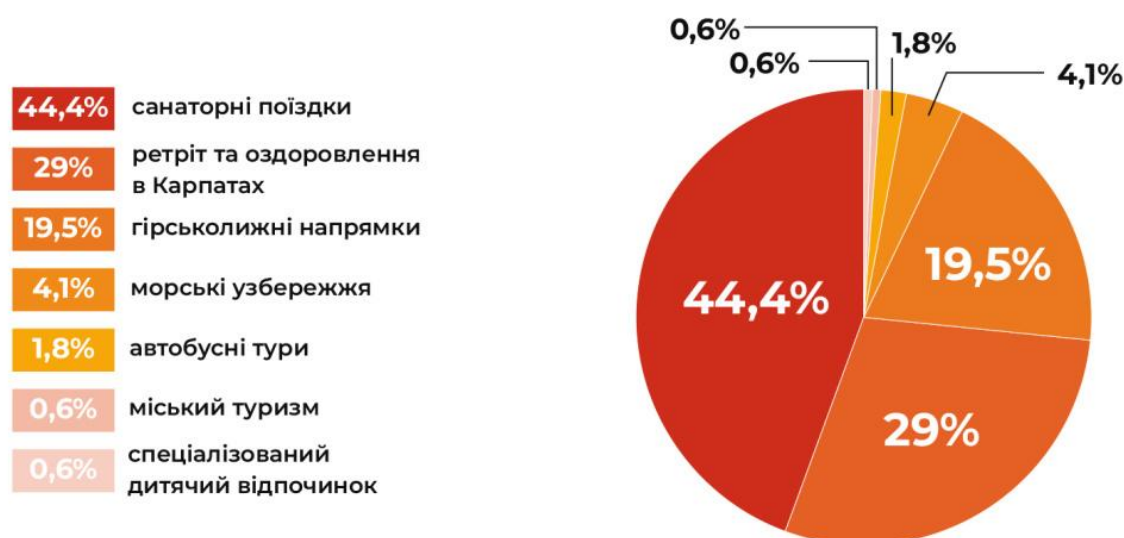

Рисунок 3.1 В'їзд іноземців до України за період з 1 півріччя 2020 по 1 півріччя 2022 за даними ДАРТ

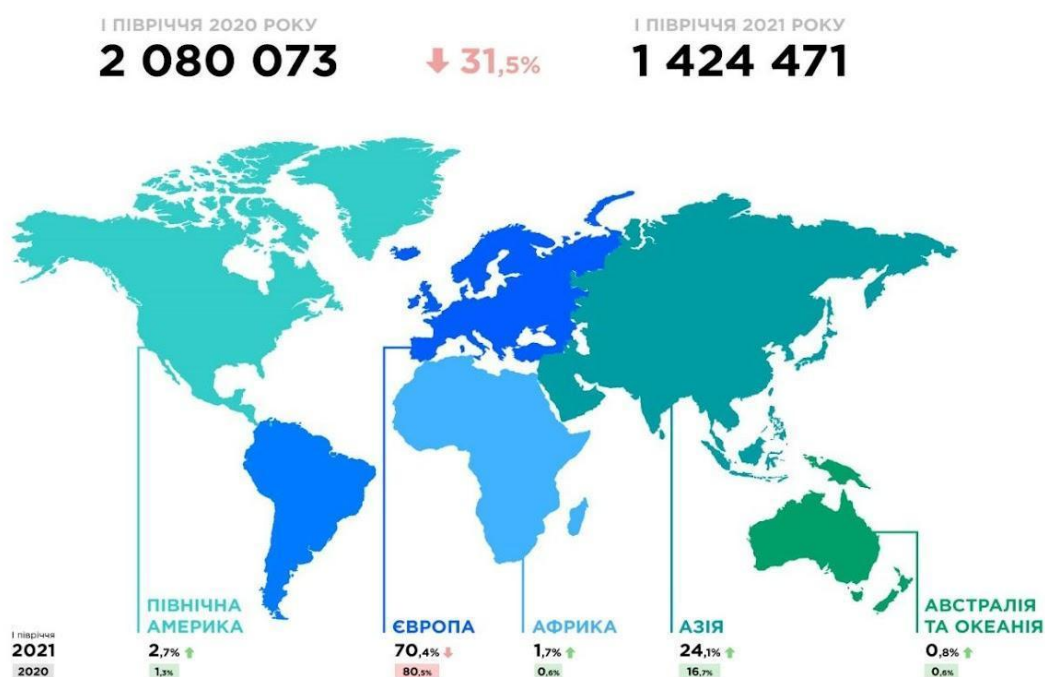

Рисунок 3.2 Виїзд українців за період з 1 півріччя 2020 по 1 півріччя 2022 за даними ДАРТ[69].

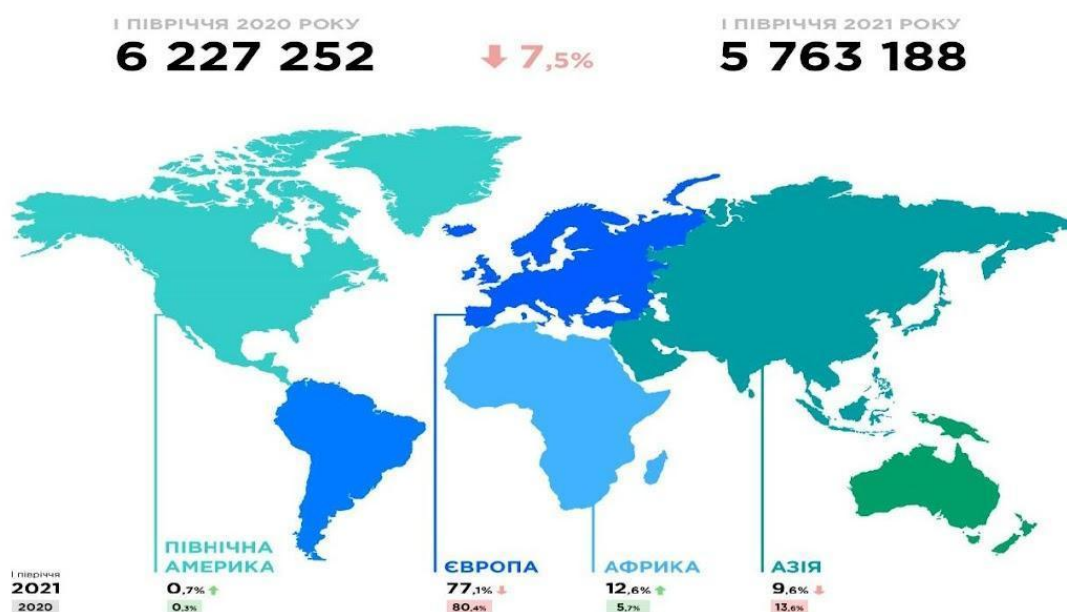

Рисунок 3.3 маршрут 1-го дня

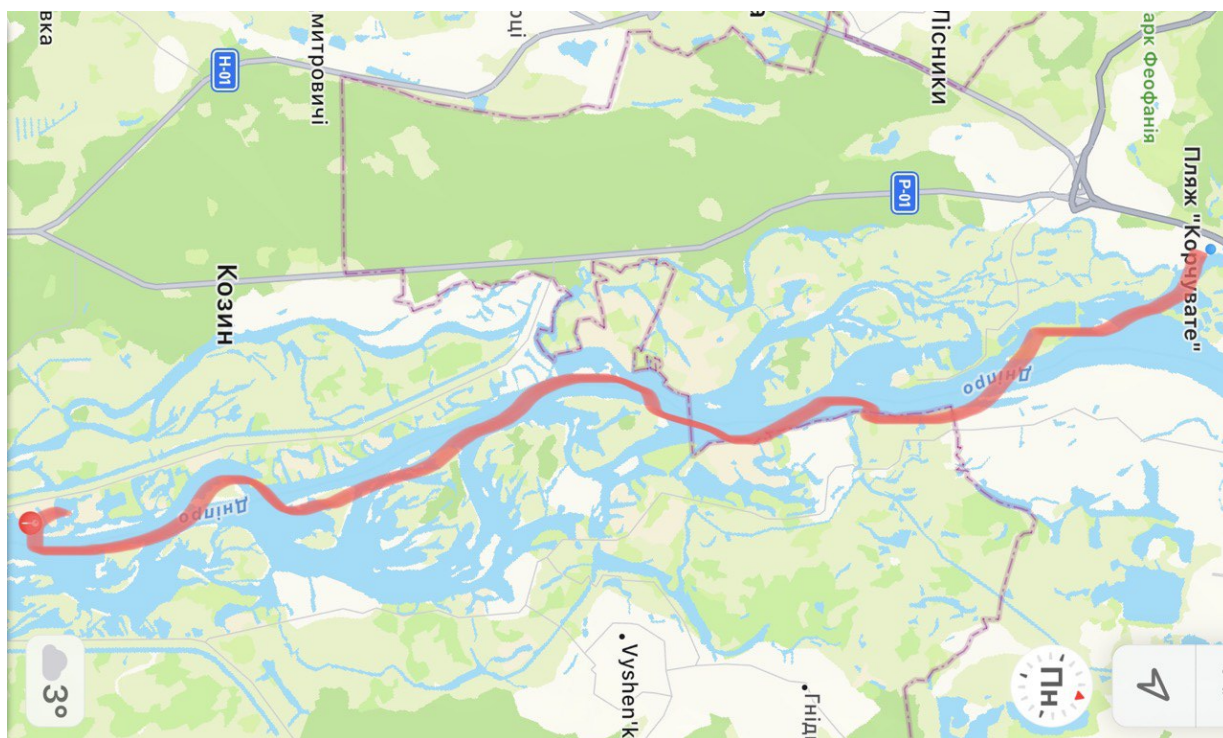

Рисунок 3.4 Фініш маршруту 1-го дня

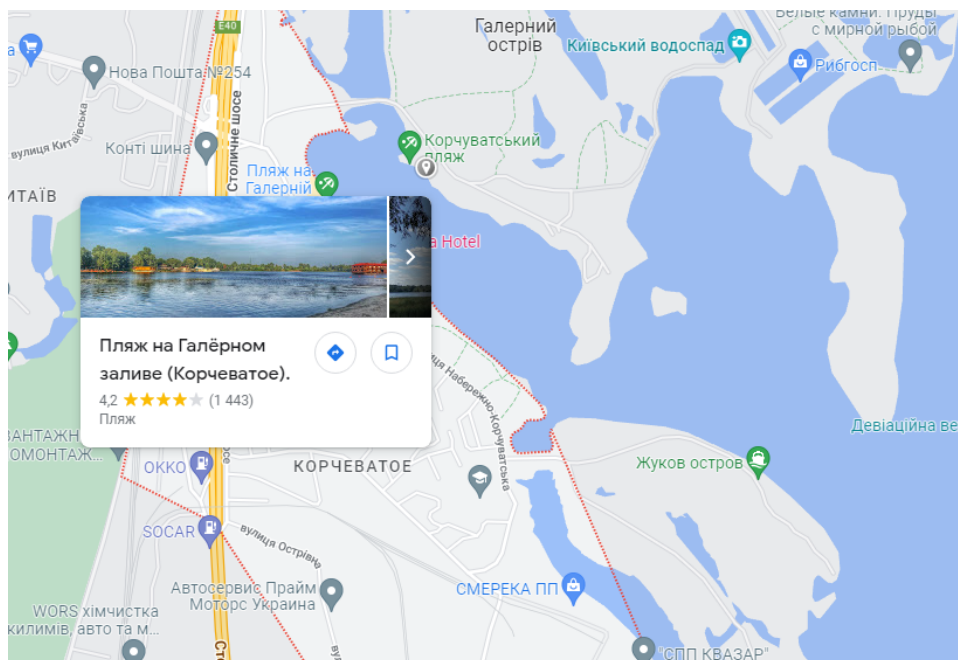

Рисунок 3.5 маршрут 2-го дня

